n 07

2017 **07**

Mėnesinis kultūros ir meno žurnalas

nemunas

Lina Buividavičiūtė

Laimis Vilkončius

Janusz Jurek

Simas Lin

Kęstutis Navakas

3,50 €

9 770134 314021

PIEVŲ KVADRATAS

ERIKA DRUNGYTĖ

Vasaros peizažas Lietuvoje pilnas skirtingiausių elementų, kurie pagal vietovės ypatybes tirštai įvairuoja. Jei vairuoji ramiai, į filmuojančią akių porą įplaukia gulinčios lygumos, šaunančios kalvos, kuprojantys piliakalniai, nusivožiantys šlaitai, maurojančios upių pakrantės, ašaringos pelkės, išsitėškę ežerai, optimistiški pušynai, oponuojantys eglynams, susipainioję miškrūs miškai, kosminės kopos… Žodžiu, visai smagus kinas, kurį kietasis atminties diskas įrašo patikimai – kelios kopijos iki gyvenimo galo.

Ir vis tik yra vienas dalykas, jungiantis tuos kas keliasdešimt kilometrų ištinkančius permušimus, bendrasis vardiklis. Tai pieva. Sodresnė, menkesnė, kultūringesnė ar sulaukėjusi – smulkmena, bet pieva yra visur. Ir toje pievoje dar vis yra karvė. Avys, ožkos, arkliai, lamos, stručiai – taip, visko priveista. Bet karvė… Tai toks ypatingas gyvulys, kuriam išnykus iš mūsų gamtovaizdžio, kažko netektų ir mūsų charakteris, pasikeistų būdas, iškristų pieniniai dantys dar net neprasikalę, atsivertų žarijų smegduobės, prapultų visos sigutės, imtų siausti pamotės-raganos…

Tiesa, karvės, kaip ir peizažas, visos skirtingos – kiekviena savo pievoj turi savo spalvą, dydį, savo nuomonę ir pieno skonį. Juodmargė, juoda, žala, žalmargė, dvyla, baltkerša, šėma… Šiais laikais, kai bemaž kiekvienas namuose kabina paveikslus ir drąsiai diskutuoja apie potėpius bei koloristiką, apie karvės spalvas diskusijų girdėti neteko. O galėtų būti įdomios. Ne mažiau intelektualios nei apie tapybą. Pajūrio žemėse besiganančios karvės yra keistos spalvos. Latviai sako *zilā govs*. Lietuviškai būtų „mėlynoji karvė“. Ir nors oficialiai ši veislė – Latvių mėlynoji, kuršiai, jei galėtų, pasakytų, kad Kuršių mėlynoji, nes kilusi iš Kuršo. Na, ji tokios pilkai melsvos spalvos, mūsiškai – šėmoji. Bet klausydamas pirminio skambesio, žodį *zils* nevalingai sieji su žodžiu *žilas*. Ta pilkai melsva juk iš tiesų ir yra žila. Kuri reikšmė pirmesnė – *zils* = mėlyna ar *melns* = juoda – ne taip ir svarbu.

Gal svarbiau, kad latviams karvė yra viena reikšmingiausių mitologinių figūrų, motina, globėja, gelbėtoja. Ir kai mėginame save padėti indoeuropietiškų kalbų archajiškumo lentelės topuose, nepamirškim, kad latviai tą *indo-* išlaikė tvirčiau bent jau žodyje karvė – *govs* (tarti reikia *guovs*). O prisimenate, kaip dar vadinamas dievo įsikūnijimas Krišna (artojas), kai kalbama apie jo piemenavimą? Taip, Govinda, karvių numylėtinis. Ir jei reikėtų jį įsivaizduoti toje karvių karalystėje Vrindavane, nesunku būtų išgirsti dainuojantį: Zila zila man gotiņa / Kā zilā cielaviņa / Pie avota dzirdīt dzinu / Upē kājas nomazgāt (Šėma šėma mano karvelė / Kaip melsvoji kielelė / Giniau girdyt prie šaltinio / Kojas numazgot prie upės). O va lietuviškai tokių giesmių karvei sunkiai rasite… Bet peizaže, peizaže rasti būtina. Antraip – kokiems galams mus visus jungianti pieva.

Mėnesinio kultūros ir meno žurnalo **nemunas**

2017 **07** — *turinys*

Mėnesinis kultūros ir meno žurnalas
2017 m. liepa, Nr. 7 (988)
ISSN 0134-3149
Leidžiamas nuo 1967 m. balandžio mėn.

M. Daukšos g. 34, 44283 Kaunas
El. p. info@nemunaspress.lt

Steigėjas – Lietuvos rašytojų sąjunga
(SL Nr. 405)

VYRIAUSIOJI REDAKTORĖ – Erika Drungytė
Tel. +370 614 13883
El. p. erika@nemunas.press

REDAKCINĖ KOLEGIJA:
Rita Bany, Sandra Bernotaitė, Zita Bružaitė (LKS), Gintaras Česonis (LFS), Gediminas Jankauskas (VDU), Saulius Keturakis (KTU), Eglė Petreikienė, Vidas Poškus (LDS)

DIZAINERIS – Darius Petreikis (UAB „Mamaika")
KALBOS REDAKTORĖ – Milda Kiaušaitė

VIRŠELYJE: Kęstutis Navakas. Tomo Petreikio nuotrauka

Spausdino KOPA® www.kopa.lt

Tiražas 1400 egz.

Rankraščių nerecenzuojame ir negrąžiname.
Redakcija neatsako už reklamų turinį.

Visos teisės saugomos. © NEMUNAS, 2017. Kopijuoti ir platinti žurnale publikuojamą medžiagą galima tik gavus raštišką redakcijos leidimą.

Rėmėjai

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

KAUNAS

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA

ASOCIACIJA LATGA

Viltė Migonytė-Petrulienė 4 — 7

VASAROJIMAS TARPUKARIO LIETUVOS PLIAŽUOSE. „Kurortavimo" madas, pliažų pramogas ir vasaros nuotykius tarpukario Pakaunės, Birštono ar Palangos paplūdimiuose pristato VDU Menų fakulteto dėstytoja dr. Viltė Migonytė-Petrulienė, primindama, kad tas vietas vasarojimui rinkosi ne tik A. Smetona, M. K. Čiurlionis, bet ir „ponios ir panelės su gražiomis figūromis, meiliomis akimis".

Lina Buividavičiūtė 8 — 11

PASIKALBĖKIME APIE KEVINĄ. Naujas poetės eilėraščių ciklas, inspiruotas amerikiečių rašytojos Lionel Shriver romano „Pasikalbėkime apie Keviną", kalbančio apie nelaukiamus vaikus, jų žiaurumą, įvykdomų žmogžudysčių priežastis.

Andrew O'Hagan 12 — 14

AR SOCIALINIAI TINKLAI NUŽUDYS ROMANĄ? Pasaulinio garso škotų rašytojas Andrew O'Haganas nardo po realaus gyvenimo pramanų ir fikcijų vandenyną, nejučia tapdamas politiku, apžvalgininku, kritiku, detektyvu, kuriam rūpi, ar privatumo panaikinimas nužudys romaną.

Alfredas Kukaitis 15 — 17

POEZIJA, DAINUOJAMOJI, BET... Dainuojamosios poezijos pradininkas, kompozitorius ir muzikantas Alfredas Kukaitis nagrinėja šio reiškinio pavadinimą, dalijasi prisiminimais, oponuoja bardams ir kelia klausimą apie žanro įtvirtinimą kultūros leksikoje.

Arne Melberg 18 — 19

LITERATŪROS SALYNAS. Literatūros profesorius Arne Melbergas (Švedija) dalinasi mintimis apie grožinės literatūros atpažinimo lauką šiuolaikiniame technikos amžiuje bei literatūros leidybos užkulisius, spėja, kokios naujųjų laikų rašytojų perspektyvos leidžiant knygas.

Laimis Vilkončius 20 — 23

Alfredas Kukaitis NUO „THE BEATLES" IKI LIETUVIŠKOS ROKO OPEROS. Vienas įstabiausių Lietuvos kompozitorių atvirai ir nuoširdžiai atsakinėja į A. Kukaičio klausimus, atverdamas ne tik kūrybos paslapčių kambarius, bet ir asmeninio gyvenimo užkulisius.

Janusz Jurek 24 — 33

Eglė Petreikienė ŽVILGSNIS Į PIEŠINIO VIDŲ. „Jau tapo įprasta, kad jaunoji karta deda į šoną pieštuką ir „piešia kompiuteriu" – tokia neišvengiama šio laiko taisyklė, kurią mes turime priimti. Tačiau tai, ką matau Januszo darbuose, yra naujovė, nepriekaištingas atlikimas ir meninės asmenybės nuoseklumas", – apie menininką J. Jureką sako profesorius T. Gaworzewskis.

Saulius Keturakis 34 — 35

KAIP „JAVASCRIPT" KALBA RAŠYTŲ MAIRONIS? Literatūros įdomybių pasaulį atidenginėjantis S. Keturakis šį kartą pasakoja apie matematikos ir poezijos konfliktą, iš kurio gimė programavimas, ir apie programavimo galimybes kuriant poeziją.

Benas Tarkeris 36 — 37

DRUGELIS. Benas Tarkeris – brandaus amžiaus „literatūros naujokas" – skaitytoją apžavi gebėjimu „burti". Prisilietus jo istorijų, nusitrina riba tarp tikrų įvykių ir fikcijos. Tai pasakorius, gebantis meluoti taip, kad pramanas tampa tikriau už teisybę.

Simas Lin 38 — 45

Eglė Petreikienė DEFRAGMENTUOTAS MIESTAS „X". Jaunas fotografas savo darbus pristato kaip aplinkos struktūros ir estetikos studiją: „Aplinką aš suvokiu kaip itin tvarkingą ir minimalistinę sistemą, kurioje žmogus yra destruktyvi figūra, todėl jos ir atsisakiau."

Orhan Pamuk 46 — 48

TOS KEISTOS MANO MINTYS (Romano ištrauka). Orhanas Pamukas, žymiausias šiuolaikinis turkų rašytojas, Nobelio premijos laureatas, savo kūryboje geba supinti europietiškos literatūros bruožus su paslaptinga Rytų pasakojimo tradicija. Romanas „Tos keistos mano mintys" – tai nuolat kintančio Stambulo istorija paprasto žmogaus akimis.

Kęstutis Navakas 49 — 53

Erika Drungytė SAPNIŠKI ŠARVAI IR PAVOJINGOS RIBOS. Margas ir nenuspėjamas kaip povo uodega dviejų poetų pokalbis apie gelmes ir paviršių, kasdienybę ir sapnus, samurajus, bunkerius, tekilą ir ančiuvius.

Kęstutis Navakas 54 — 55

POEZIJA. Nors Kęstutis Navakas pastaruoju metu labiau linksniuojamas kaip prozininkas, poezija niekuomet neišėjo iš jo gyvenimo. Žurnale publikuojame poeto eilėraščius, atsitikusius šią vasarą.

Stasys Baltakis 56 — 57

AŠTRUSIS ANTIRASISTINIS SMAIGALYS SPIKE LEE. Lietuvoje nelabai populiarus niekad nenuilstantis JAV režisierius Spike'as Lee – kovotojas už juodųjų teises, audrinantis ir provokuojantis, taip atkreipdamas dėmesį į problemas ir neleisdamas jų pamiršti ar nuo jų nusisukti.

Auktuma 58 — 63

Eglė Petreikienė AUKTUMOS LABIRINTAI. Visai ne Los Andžele, o Kaune gyvenančios jaunos dailininkės grafikos darbų religiniuose-tribalistiniuose-fantastiniuose vaizdiniuose lengva įžvelgti ir bauginantį žavesį, ir masinančią paslaptį.

Vidas Poškus 64 — 69

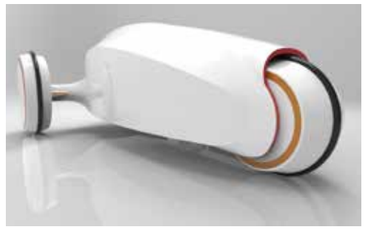

TARP EUROPOS IR HONKONGO, ARBA KAS YRA TAS JAUNASIS LIETUVOS DIZAINAS? Aukštųjų dailės mokyklų jaunimo ieškojimus ir idėjas kuriant šiuolaikinį dizainą aptaria menotyrininkas Vidas Poškus, mėgindamas pats sau atsakyti, kokie gi to lietuviškojo dizaino šaknys ir vaisiai.

Povilas Šklėrius 70 — 71

Poeto būties ir nebūties, mūzų, fėjų ir meilužių, lyrinio „aš" ir tapatybės reikalus gvildena archyvaras Povilas, kurio įžvalgas įvaizdina jaunasis grafikas Motiejus Vaura.

PRENUMERATA

Indeksas 5589
Prenumeratos kaina mėnesiui – 2,75 Eur
Prenumerata priimama visuose pašto skyriuose, redakcijoje ir internetu: www.post.lt, www.nemunas.press.
Dėl platinimo užsienyje teiraukitės el. paštu: info@nemunas.press.

www.nemunas.press

kulturosnemunas

Kauno pliaže. Iš J. Palio archyvo

VASAROJIMAS TARPUKARIO LIETUVOS PLIAŽUOSE

VILTĖ MIGONYTĖ-PETRULIENĖ

MARŠRUTAS KAUNAS–PALANGA

Ne tik įsibėgėjusi vasara, bet ir pastarųjų metų įvykiai, kaip antai, Kačerginei, Kulautuvai ir daliai Zapyškio grąžintas kurorto statusas, byloja apie poilsiavimo vietų Lietuvoje svarbą. Tad norisi sugrįžti į kelis margus šimtmetį siekiančius istorijos puslapius, atveriančius prarastą (ir trokštamą susigrąžinti?) vasarojimo kultūros etapą. Pastarasis glaudžiai susijęs su visuomenės gyvenimo sąlygų pasikeitimais, kuriuos lėmė naujai kuriamos valstybės ir modernaus, laisvo bei sveiko žmogaus idėja tarpukariu. To rezultatas – XX amžiaus ketvirtojo dešimtmečio pradžioje Lietuvoje pradėjo formuotis kurortų tinklas. Po 1932 metais paskelbto Kurortų įstatymo jų buvo vienuolika, o miestelių ir vietovių, siekusių šio statuso – daugiau kaip trys dešimtys, nes „mūsų gamta teikia daug estetinio įvairumo. Beveik visa Lietuva vasarą yra vienas didelis kurortas!“ [„Lietuvos aidas“, 1920 m.]

Netrunka pastebėti, kad tokioje jaunoje ir mažoje šalyje gausus poilsiavimo vietų skaičius atrodo gan įspūdingai. Lietuvoje atostogavimo praktika sveikatinimosi ir pramogavimo tikslais išsiveržė iš labiau pasiturinčiųjų sluoksnio ir virto daugeliui prieinama ir natūralia kasdieninio gyvenimo sąlyga. Todėl ir poilsiautojai tarpukariu skirstyti į kelis tipus: „vieni, patys turtingieji, važiuoja į kurortus tik dėl „vasaros fasono“, dėl išsiblaškymo. Antroji kategorija atostogauja tam, kad tikrai atsigaivinus ir sustiprinus.“ [„Lietuvos aidas“, 1933 m.]

Gamtiniai parametrai nulėmė, jog vieni iš pagrindinių rekreacinių traukos taškų ne tik Kaune, bet ir kituose miestuose koncentravosi prie vandens. Čia formavosi atskiri ir labai skirtingi mikrokurortai su išskirtine infrastruktūra ir elgesio taisyklėmis, upių ir jūros pakrantėse mezgėsi intriguojančios istorijos. Pažvelkime į keletą šių poilsio oazių – Kauno gyventojų pamėgtus miesto ir jo apylinkių pliažus bei sostinės aristokratijos lankytą Palangos pajūrį.

Maudynės Nemune. Iš J. Palio archyvo

PAKAUNĖS PLIAŽŲ PRAMOGOS

Kaip rašė to meto spaudoje, „Kauno rajono kurortai ir vasarvietės beveik išimtinai yra susisipietusios mūsų upių Nemuno ir Neries pakraščiuose. Gražios pušynais apaugusios Nemuno ir Neries upių pakrantės to rajono kurortams ir vasarvietėms teikia gražų idiliškąfoną. Kauno rajono kurortai ir vasarvietės pasižymi savo sveiku pušynų oru, geromis upių maudyklėmis ir gražiomis apylinkėmis. Atilsio ir sveikatos bei estetinio pasigėrėjimo čia yra iki valiai.“

Poilsiavimas ir pramogavimas Kauno pliažuose buvo vienas iš populiariausių (o daugeliui ir pagrindinių) miestiečių užsiėmimų šiltuoju metu. Įdomu, kad pliažų kultūra ir „kurortavimo“ mada čia oficialiai pradėjo formuotis gan anksti, nuo 1923 metų. Iki to laiko užfiksuotų nelaimių skaičius vandenyje (pavyzdžiui, 1922 metais – 31 nuskendęs žmogus) Kauno miesto savivaldybę vertė ieškoti tinkamų sprendimų, kaip organizuoti vasaros maudynes. Siekta, kad kiekvieno Kauno rajono, buvusio netoli upės, gyventojai turėtų savo paplūdimį. Kasmet gegužės–birželio mėnesiais specialiai tam sudaryta komisija aplankydavo Kauno upių pakrantes ir nuspręsdavo, kokiose vietose vieną sezoną veiks pliažai. Jų skaičius ir vietos mažai keitėsi ir svyruodavo tarp 10–12. Pagrindinės maudyklių vietos buvo Nemuno ir Neries santakoje, ties Karmelitų bažnyčia, Senamiestyje (Jonavos gatvėje), o taip pat du pliažai Vilijampolėje, trys Žemuosiuose Šančiuose, Aleksote, Žaliakalnyje (ties Kapsų gatve) ir atskirą kurortinį statusą turėjusioje Panemunėje – vadintame Aukštosios Panemunės kurorte.

Visų pliažų teritorijų ribos buvo griežtai žymimos. Čia budėję gelbėtojai turėjo būti baigę specialiuosius Kūno kultūros rūmų parengtus plaukimo, irklavimo ir skęstančiųjų gelbėjimo kursus. Negana to, jie atliko ir viešosios tvarkos prižiūrėtojų vaidmenį. Gyventojams buvo draudžiama ne tik šiukšlinti, vestis gyvūnus, bet ir maudytis nuogiems. Disciplinuoti vasarotojus Kauno miesto apskrities viršininkas 1923 metais išleido įstatymą, kuriuo „vyrams ir moterims maudytis kartu draudžiama. Neklausiantieji šio privalomojo įsakymo bus baudžiami administraciniu būdu iki 1000 litų pinigais arba vieno mėnesio areštu.“ Tačiau ilgainiui taisykles pakoregavo iš esmės laisvėjantis žmonių elgesys. Jau 1931-aisiais spaudoje teigta, kad vasarą policija turėjo nemažai darbo, „ypač saugodama bendrųjų ir materiškų maudynių „demarkacinę“ zoną... Ir šiaip galima buvo pastebėti nekorektiškumo, toli einančių šposų ir stoką moralinio jautrumo.“ Nors panaši retorika tęsėsi ir vėlesniais metais, panašu, kad drausminimo politika nebeteko galios. 1936-aisiais miesto savivaldybė Panemunės pliaže įrengė atskirą aptvertą teritoriją („saulės vonias“), kurioje už 20 centų mokestį tiek vyrai, tiek moterys galėjo degintis visiškai nuogi.

Atsižvelgiant į tai, jog pliažų teritorijos kasmet buvo šiek tiek koreguojamos, didžioji dalis infrastruktūros rengta laikinai. Didesniuose pliažuose ręstos persirengimo kabinos, statyti mediniai bufetai, gaiviųjų gėrimų kioskai. Įdomu, jog prekyba pastatuose, kaip ir jų įrengimu rūpinosi nuomininkai ar prekybos teisę šiose vietose gavę rangovai.

Rodos, laisvalaikio turinio, susijusio su vandens linksmybėmis, tuometės sostinės gyventojams tikrai nestigo. Be vasaros maudynių miestiečiams upėse buvo organizuojami įvairūs sportiniai renginiai, dviratininkų ištvermės po vandeniu turnyrai, motorlaivių varžybos, inscenizuoti laivų paradai, dirbtinai sukeltose bangose lydimi patrankų garsų vyko jūrų mūšiai ir kt. Nuo 1935 m. Nemuno užutėkyje atidarytas viešas plaukimo baseinas, žiemą tapdavęs čiuožykla. Daugelį šių pramogų organizuodavo Lietuvos jachtklubas.

Vis tik atostogų nuotaikas labiau žadino, nors ir trumpas bei netolimas, pabėgimas iš šurmulingo miesto. Į Panemunės ir Lampėdžių kurortus miestiečiai dažniau vykdavo autobusu, o Kačerginės ir Kulautuvos vasarvietes pasiekdavo kursavusiu motoriniu garlaiviu. Nejstengusiems lankytis brangesniuose kurortuose, tokiuose kaip Birštonas ar Palanga, ar planavusiems neilgas atostogas šios vietos tapo puikia alternatyva. Panašiai kaip ir sostinės pliažuose, čia maudynės buvo prižiūrimos, tačiau kurortinė atmosfera ir netikėtų pramogų įvairovė traukė apsilankyti kone kiekvieną.

Viena iš įdomesnių buvo „Pieno centro“ iniciatyva. Bendrovė, išsinuomojusi iš Jachtklubo vietą motorlaiviui žiemos uoste, 1935 metais įrengė

upe maršrutu Kaunas – Panemunė keliaujančią užkandinę. Dar planuojant, kaip ji veiks, spaudoje buvo rašoma: „Motorlaiviai vežios užkandžius ir turės su savimi pantoninius staliukus. Laivelis privažiavęs prie besimaudančių žmonių čia sustos, pastatys pantoninį stalą ir siūlys užkąsti.“ [„Lietuvos žinios“, 1935 m.]

Be keliaujančio „Pieno centro“ restorano, bendrovė Panemunės pliaže prekiavo ledais, taip pat pakrantėje veikė užkandinė „Valgis“, vasarotojų pramogoms įrengti „dveji tramplynai (bokštai, iš kurių šokama į vandenį), keliolika baidarių, už kelių metrų pušynas ir kurhauzas. Šventadieniais ir šiaip popiečiais čia susirenka nemažiau žmonių, kaip į Karmelitų pliažą.“ [„Lietuvos aidas“, 1936 m.]

Nepaisant to, jog „kurortavimas“ Pakaunės kurortų pliažuose išties vyko labai intensyviai, pagrindiniuose iš jų buvo įrengta būtiniausia maudynių infrastruktūra, prekybos vietos, paskutiniaisiais tarpukario metais pastebimi ženklūs pokyčiai. Jų neišvengė arčiausiai sostinės veikę Panemunės pliažai. Priešingai nei Kačerginėje, Kulautuvoje ir Lampėdžiuose, čia iš sostinės atvykę vasarotojai pakrantes paversdavo tikru skruzdėlynu su „kaimiškumu blogąja prasme, (...) kur griežia kažkokia čigoniška muzika ir demonstruojamas prastas visuomenės skonis.“ [„Lietuvos aidas“, 1939 m.]

Taigi, ne tik populiarėjanti vasarojimo mada, bet ir stiprėjanti sostinės pozicija pakoregavo poilsiavimo sąlygas. 1939 metais Panemunė prijungta prie Kauno miesto teritorijos, rajonui apribotas kurortinis statusas. Neretai spaudoje pasirodydavo komentarai ir nusiskundimai apie poilsio kokybės suprastėjimą, kaip antai, dėl per didelio autobusų srauto Panemunė tapo labai triukšminga, pliažai pilni šiukšlių, o užkandinėse nuolat didelės eilės.

INTRIGUOJANTI PAJŪRIO KASDIENYBĖ

Panašių kontroversijų tarpukariu netrūko ir didžiausiame pajūrio kurorte Palangoje, pagarsėjusiame romantiškomis pažintimis, skelbtomis net kurorto laikraštyje. Tiesa, vasarotojų masiškumo tendencija auksiniame paplūdimyje galiojo dar prieš Pirmąjį Pasaulinį karą. Poilsiavimo ritualams pliaže tarpukariu didelę įtaką turėjo XIX ir XX amžių sandūroje diktuoti „poniški“ Tiškevičių kurortiniai įpročiai, kurių

Užkandinė I Aukštosios Panemunės paplūdimyje. 4-asis dešimtmetis, Kaunas. Iš Kauno miesto muziejaus archyvų

rafinuotumą atspindėjo savita pajūrio infrastruktūra bei elgesio taisyklės.

Grafų giminaičiai ir jų kilmingi draugai, atvykdavę čia ilsėtis ne tik iš prūsų žemių, bet ir iš Lenkijos bei Padolės, pajūryje saulės voniomis mėgaudavosi atskirai, laikydamiesi griežtų padorumo normų. Kaip rašyta 1933 metų „Lietuvos aide“, „tas, kuris būtų anuomet išdrįsęs pageidauti bendro maudymosi, neatidėliojant būtų buvęs išvežtas į bepročių namus arba čia pat nuteistas įmesti į amžinai degančią pragaro ugnį (...). Vadinasi, anais laikais žmonės buvo nebegėdžiai, geri ir drovūs...“

Tuo metu pliaže buvo gausu persirengimo kabinų. Daugelis iš jų – be durų, su viduje įrengtais suolais ir stalais. Tačiau baimintis dėl nepadoraus vyrų ir moterų elgesio viešoje vietoje nebuvo pagrindo: „Kai pakildavo balta vėliava – į pajūrį rinkdavosi vyrai, o kai raudona – vyrai turėjo iš vandens kraustytis ir skubėti namo. Tada čia užviešpataudavo moterys. Gražiosios drąsiai rodydavo savo klasiškąsias linijas, o Viešpaties nuskriaustosios bei gero peno sudarkytos, slėpdavosi nusirengimo būdelėse“.

Rodos, anksčiau Palangoje buvo apgalvoti kone visi pliažo infrastruktūros elementai, skirti aristokratiškam poilsiui. Čia paplito XVIII a. Anglijoje išrastas įrengimas – persirengimo kabinos „ant žemaitiškų ratų“. „Jomis maudydavosi ypatingai delikatni ir opūs sutvėrimai. Būdavo taip: sutvėrimas pasisamdo sau tokią būdą, užsidaro joje, o žemaitis [vietinis palangiškis], pakinkęs arklį, įveža jį į vandenį“. Po kurio laiko, būdelėje esantis žmogus pakviesdavo varovą ir būdavo parvežtas atgal į krantą. [„Lietuvos aidas“, 1933 m.]

Tarpukario Palangoje šių egzotiškų privačių maudynių namelių jau nebuvo. Saule pajūry poilsiautojai mėgavosi trijuose pliažuose: šiaurinėje pusėje veikė moterų, kiek toliau – vyrų, o pietinėje – labiausiai vasarotojų pamėgtas bendrasis (taip vadintos šeimyniškos maudyklės) pliažas. Jame ir vykdavo daugiausiai kurortinių nuotykių, mat „viduriniame ruože susitelkia ponios ir panelės su gražiomis figūromis, meiliomis akimis, margais kostiumais, kurios nori, kad į jas žiūrėtų kitų akelės, ir pačios ieško ko neregėjusios ir neturėjusios.“ [„Naujasis žodis“, 1928 m.]

Bendrose maudyklėse buvo ir vienas iš svarbiausių viso Palangos pajūrio ruožo akcentų – tiltas. Tiesa, statinio istorija taip pat siejama su Tiškevičių valdymo laikotarpiu. Anuomet

Pliažas Kaune. Iš J. Palio archyvo

jis buvo skirtas jūra plukdomų krovinių dislokacijai, gabentų nutiestu siauru arkliniu geležinkeliu, o taip pat veikė ir kaip promenada. Be kitų žymių žmonių, anuomet lankiusių Palangą, tiltu vaikštinėti mėgo ir Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, čia skirdavęs pasimatymus Sofijai Kymantaitei. Panašiu metu šalia tilto stovėjusioje daržinėje pirmą kartą suvaidintas spektaklis „Amerika pirtyje“.

1932 metais, atlikus kapitalinį tilto remontą, ant jo pastatyta kavinė ir kioskas, kiek toliau pastatytas „didžiausias ir įdomiausias sezono statinio projektas – moderniškas restoranas, kur įrengtos kabinos su išėjimu į jūrą, viduryj groja muzika ir šoka.“ [„Lietuvos aidas“, 1932 m.] Mėgstantiems vandens pramogas įrengtas ir tramplynas. Taigi, XX amžiaus ketvirtojo dešimtmečio viduryje „naujasis Palangos tiltas pradėjo linksmą ir įvairų gyvenimą. Aplink jį pradėjo maudytis gausybė moterų ir vyrų drauge (ko jam seniau neteko matyti ir net įsivaizduoti). Daug kas nuo tilto šoka į jūrą, bet vis nepasiskandina, o plaukia kranto link. Trumpai tariant, čia dabar toks judėjimas, kaip kokiame nors Brodvajaus bulvare. Tik požeminių traukinių nėra ir automobilių, kurie, kaip žinoma, ne kupranugariai ir vilkstinėmis per kopas dar negali į tiltą prasimušti“.

Jei sostinės pliažuose dažniau vasarodavo viduriniosios klasės miestiečiai, Pakaunės kurortų paupiuose be jų poilsiavo kariškiai, bankininkai, prekybininkai, tai Palangos pajūryje buvo galima sutikti gausesnį būrį gydytojų, teisininkų, menininkų, politikų ir kitų visuomenės veikėjų. Antai, apsilankymai pliaže buvo viena iš griežtos Antano Smetonos dienotvarkės dalių. Nuo 1938 metų kartu su šeima keturioms savaitėms čia atvykdavęs prezidentas po pusryčių, apie 10 valandą, lydimas dviejų civiliais drabužiais apsirengusių karininkų, pėsčias eidavo į vyrų paplūdimį. Ant vienos aukštokos smėlio kopos Palangos miesto savivaldybė prezidentui ir palydovams persirengti buvo pastačiusi nedidelę gražią lentinę kabiną. Prie jūros jis išbūdavo apie 3 valandas, vėliau pietaudavo. Po pietų – vaikščiodavo po parką, pajūrį, skaitydavo, susitikdavo ir su kurorto bendruomenės atstovais: daktaru Jonu Šliūpu, daktaru Liudu Vaineikiu, Palangos parapijos klebonu, žydų bendruomenės rabinu ir kitais. Vakarieniaudavo su šeima, o po to vėl sugrįždavo pasivaikščioti pajūriu, ant jūros tilto palydėdavo saulę.

Taigi, iš pažiūros labai skirtingi, tačiau tuomkart turintys ir nepaprastai daug bendrumų vos keli Kauno paupių ir Palangos pliažų vasarojimo akcentai tampa aiškia nuoroda į to meto visuomenės lūkesčius. Atostogų patyrimai išlaisvino mąstymą, pripildė kūną energijos, socialiai lavino ir ugdė poilsiavimo standartus. Reikia manyti, kad šiandieninė kurortinė aplinka taip pat nešykštės sumanymų bei užmojų ir paliks teigiamas inspiracijas ateities pasakojimams.

Lina Buividavičiūtė

Pasikalbėkime apie Keviną

I

Niekada nenorėjau vaikų.
Vaikystėje nemokėjau žaist lėlėmis
(net sakiau, kad jos mušasi),
nečiūčiuodavau, negirdydavau
pieneliu, nevežiodavau,
nepindavau kasų,
nematuodavau rūbų –
aš žiūrėjau, tik žiūrėjau į
jas – tokias svetimas, taip
nuo manęs tolimas.
Vėliau neniurkydavau
kūdikių, nealpdavau dėl
jų švelnios odos, papūstžandžių
veidukų. Ėmė vaikuotis
draugės, aš žiūrėjau, tik žiūrėjau
į jas, užkaifavusias nuo morfijaus
pieno, nuolatinio spenelių čiulpimo,
(nesibaigianti preliudija, šitas
incestas mane purtydavo),
užvargusias, užvarytas,
nekenčiančias savęs –
suplyšusiomis makštimis,
strijų nužymėtomis
šlaunimis, pamiršusias vyrą
(tas dažniausiai miegodavo ant sofos),
pasaulinės svarbos klausimu
pavertusios šūdo spalvą ir
rauguliuką – o kada tu, kada tu –
suprasi, kai pagimdysi,
suprasi, kai turėsi savų –
vemdavau nuo tų naujųjų motinų
išminties, jų skurdumo, tai buvo
tikras gyvas košmaras,
kurio nenorėjau sapnuoti.
Aš buvau sau, tik sau,
su savimi, atsikvėpdavau,
pasitikrinusi, apčiuopusi
kūną, kuriuo nereikės dalytis,
skaitydama disertaciją apie
savanorišką bevaikystę,
man per daug patiko Aš –
neišdalytas, niekam
nieko neskolingas,
vienatinis –
mano darbas,
mano para,
mano pasaulis –
Tu atsiradai tik per
prakeiktą dekalogą,
vienintelį – penktąjį –
įsakymą,
kurio laikiausi.
Per prakeiktus artimuosius,
tikinusius, kad savo vaiką
tai jau tikrai pamilsiu,
kad nepažįsta normalių
motinų, nemylinčių savo vaikų.
Aš nesu normali. Aš – nesugebėjau.
Dabar tik keikiu save ir juos
dėl supistos dvigubos moralės.

II

Aš Tavęs nenorėjau, neigiau vos
prasidėjusį, bet mano kūnas diktavo
savo diktantus – nekraujuodavau,
išburko speneliai, makštyje augo grybai.
Paskui mane pykino – sako, nėščiųjų
toksikozė – bet mane pykino vien
nuo minties, kad esi, kad būsi –
aš meldžiausi, kad tu išnyktum,
kad ištekėtum ir nuplautum mano
nuodėmes, sunkulį, kad
sugrąžintum man mano kūną –
nepajėgiau Tavęs išsigramdyti ir
pati būti išgramdyta – ir dėl Tavo
tėvo, apkvaitusio iš laimės. Tai tik
bailumas, tik prietarai, tik iliuzijos
– nieko kito, nieko kito.
Kiekvieną rytą tikėdavaus
Tave palaidoti klozeto tyruose,
dulkindavaus iki išprotėjimo,
kad Tave išdulkint –
negėriau rūtų nuoviro, bet
gėriau neapykantą, siurbiau
liūdesio srutas, tįsdavau
sunkiausius maišus,
aukštai keldavau rankas,
mirkdavau karščiausiose voniose,
nubėgdavau ilgiausius kilometrus –
bet Tu buvai atkakliausia erkė,
valia gyventi persiėmęs mėsos gniutulas,
Tu buvai, o aš baigiau išnykti.

III

Tu galutinai įsitvirtinai. Aš ėmiau išsikūnyti,
nes Tu įsikūnijai. Žodis tapo kūnu, kaip ir
pažadėta. Bet aš nebuvau Ji, aš nebuvau Ji –
ir man nusispjaut ant visų angelų,
pernešusių šią žinią, ir nebuvau aš Viešpaties
tarnaitė, čia ne tarnaitės pasakojimas.
Su siaubu žiūrėjau į save –
nežinojau, kad moku šitaip bodėtis –
nėštukės glosto savo pilvelius,
nėštukės skaito nėštumo vadovus,
nėštukės skaičiuoja laukimo dienas,
nėštukės stebi embriono vystymąsi,
nėštukės verkia iš laimės echoskopo
ekrane pamačiusios lytį,
nėštukės su meile rengia kraitelį,
siuva, mezga ir kitaip suka lizdą,
nėštukės čiulba vaikelių sutiktuvėse,
nėštukės ten atlieka švenčiausius ritualus:
laimina savo strijas, garbina
išpampusias pienuotas krūtis,
didžiuojasi savo dusuliu, vėmimu
penkiskart per parą,
myžčiojimu kas minutę,
gerklę ėdančiomis rūgštimis –
jos tarnaitės, jos tarnaitės,
jos save atnašauja, o aš
tik nekenčiau to, ką padarei
mano kūnui, nekenčiau šitos
nepažįstamos išnaros – žiūrėdama
į veidrodį kaip Vytautas Vargalys –
nežinodama, kur esu Aš,
pasimetusi būties trajektorijose.
Tu mane trypei, Tu siurbei iš
manęs visa, kas geriausia,
mano kraujas tarnavo Tavo kraujui,
mano kūnas tarnavo Tavo kūnui,
aš norėjau, kad mūsų nebūtų.

IV

Tą dieną klozete pamačiau
išskyras, pranašaujančias
Tave, pajutau vis dar švelnų
strėnų maudimą –
artėjančią tamsiąją naktį –
besibaigiantį gyvenimą –
ir kaip išprotėjusi
lėkiau gatvėmis –
paskutinę Aš priklausymo
Aš valandą gėriau
į save pasaulio kvapus,
gėriau į save laisvę,
besiganančią kavinėse,
kepyklėlėse, batų
parduotuvėse,
emancipuotųjų žvilgsniuose,
vis labiau skaudanti
pirkau ir pirkau šį
dar nesukeistintą pasaulį, kol
mane surietė į velnio
ragą – jo trimitas –
kurtinantis – jau
vis stipriau ir stipriau
nebūnu.

V

Paskui – abejingos rankos,
čiuopiančios gimdos kaklelį,
sovietmečiu dekoruota palata,
stalas, vieniša kėdė, apgliaumijęs
langas, matyt, lovas skiria pagal
meilės stiprumą, o aš šioj srity,
kaip jau žinai – diletantė. Vis stipriau
ir stipriau duria, šokčioju ant kamuolio,
triedžiu ir myžu, akušerė masažuoja man
strėnas, aš norėjau, kad man skaudėtų,
nes tada skauda ir Tau.
Aš niurnu, šaukiu, noriu iššokti
pro langą, skausmuose gimdysi,
aš esu leva, o noriu būti Rachele,
šaukiuosi Erodo,
noriu, kad gimtum negyvas –
aš prakeikta bailė, nenužudžiusi
Tavęs, kai turėjau progą,
kai buvai mėsos gumulas,
manyje sprogsta visi pasaulio
vandenys, o iš tiesų tik viena
pūslė, liepia stumti,
aš įsitveriu rankenų, stenu,
stanginuosi, apsišiku
kerpa tarpvietę
jau lenda galvytė
jau visas
placenta
mane migdo
gramdo
aš noriu nebūti.

VI

Pabudusi iš narkozės
aš verkiu – visi galvoja,
kad iš džiaugsmo –
padeda Tave ant
krūtinės – toks apėjęs gleivėmis,
toks slidus, toks rėkiantis –
man tu negražus,
aš degsiu devintam pragare,
bet nieko,
nieko Tau nejaučiu –
tik pyktį, suvokiu,
kaip stipriai save
apgavau, guodžiama
artimiausių – kad meilė
pabus, kai pirmą kartą
pažvelgsiu į Tavo akis –
kad nepažįsta motinų,
nemylinčių savo vaikų –
taip sakė vyras motinos draugės
patelės, kaip smarkiai save
apgavau, kad būsi laimingas –
kaip smarkiai save išdaviau –
meilės neįmanoma įpūsti,
meilės neįmanoma išmokti,
šitą supratau iš pirmo
prisilietimo – Tu sieki
krūties, toks bejėgis,
maža rožinė burnytė čepsi –
taip arti, kad arčiau
nebūna, toks tolimas –
mane nuo Tavęs purto.

VII

Nemaitinau Tavęs savo pienu –
negalėjau pakęsti, kaip apžioji,
kaip dūsuoji, kaip iki kraujų
nukramtai mano spenelį –
visiems sakiau, kad esu bergždžia,
o iš tikrųjų išsikaulijau tablečių
iš savo ginekologės, manyje sruvo
liūdesio pienas, paskui
išvirtau pareigingu
robotu – ruošdama Tau mišinuką,
nešiodama, keisdama sauskelnes –
tik niekada nebučiuodavau,
niekada savo valia neglausdavau,
niekada nekalbėjau malonybiškai –
priekaištas Tavo tėvo povyzoje –
rąstas mano aky,
krislas jo aky,
nepaisant to –
nuolat nuo jūsų atsistumdavau –
Tavo žvilgsnis – blakstienų virpėjime
pakabintas Damoklo kardas –
nepažinojau jokio kito,
taip giliai jaučiančio, kad yra nemylimas.
Tu gimei dviem savaitėm pernešiotas,
neįmanomai jautrus ir dirglus,
klykdavai naktimis,
spjaudavai maistą,
trankydavai žaislus,
mušdavai kitus vaikus,
be saiko priešgyniaudavai,
be saiko masturbuodavaisi.
Užraudonydavai iš klykesio
mums su vyru apsikabinus –
Tau nereikėjo tėvo, nereikėjo
senelių – reikėjo motinos.
Ilgai neištvėriau, po kelių mėnesių
grįžau į darbą, atėjo auklė, vis ilgiau
užsibūdavau, lyg netyčia skirdavau
vakarinius susitikimus, išvažiuodavau
į komandiruotes, visaip nuo Tavęs
bėgdavau į save.

VIII

Tai prasidėjo labai nekaltai,
kaip ir visos didžiosios nuodėmės –
neapsikentusi Tavo rėkimo
iki skausmo sugniauždavau
Tavo riešą, paskui – kai ilgai
neužmigdavai vis maigydamas
mano ranką (vadinai tai muistinimu),
įpratau suleisti savo nagus Tau į delną –
tik unkšdavai it keliadienis šuniukas
ir dar atkakliau nemiegodavai.
Taip, aš mušdavaus į krūtinę ir
atgailaudavau iki kito karto, bet ir vėl
uždelsdavau mirksnį, Tau artinantis
prie nesaugios aplinkos, mane
keistai ramindavo, kai atsitrenkdavai
į stalo kampą, kai liesdavai peilį,
aš bailė – kai nieks nematydavo –
pliaukštelėdavau Tau nekaltai,
paskui vis kalčiau, kai šuslapdavai
kelnytes, spirdavau į pilvuką,
kartą sučaižiau laidu, bet
paskui išsigandau žymių,
pradėjusi primaitinti su niršuliu
grūsdavau į burną šaukštą,
su užtrauktuku prispausdavau
smakriuką – visada apsimesdama,
kad netyčia, apsimesdama pati prieš
save – Tu niekada nesiskųsdavai,
niekada manęs neišduodavai,
Tu tik žiūrėjai ir unkšdavai,
tas tylus garsas atsikartoja
mano dienose ir naktyse.
Paaugęs, rodos, tyčia provokuodavai,
rodos, laukdavai, kol aš – vėl ir vėl.
Tu mane erzinai vien trūkčiojančiais
kvėptelėjimais, savo švabaldžiavimu,
nevaikiška rezistencija, tuo
medūzos Gorgonės žvilgsniu siurbdavai
iš manęs mane, nieko savo, nieko artimo
Tavyje nepažindavau, gyniau savo širdies
teritoriją it kalė, užuodusi svetimą
šunį – Tau ten vietos nebuvo.

IX

Būdamas šešerių pirmą kartą
man pasakei, kad nori nebūti.
Buvai nepamatuojamai gilus,
jei būdamas toks mažas
sugebėjai aiškiai įvardyti savo
kančią. Sakei, kad nori, jog iš
Tavęs liktų tik kauleliai,
kartojai, jog esi kvailiausias
ir blogiausias pasaulyje.
Vyras nuvedė Tave pas vaikų
psichiatrą, aš tylėjau, susimokiusi
su savo tamsa – mūsų neišdavei, bet
jau žinau, ką iš manęs paveldėjai –
šią juodumą. Tame kabinete kartojai
tą patį, vėl paišei išsigimusius
padarus, ėdančius vienas kitą –
kraupiau nei Saukos paveiksluose.
Vėliau Tau prasidėdavo įniršio
priepuoliai, susidomėjai juodojo
gaidžio religija, kartą atspėjusi
Tavo kompiuterio slaptažodį
radau užrašus – fantazuodavai,
kaip nuduri mus peiliu – čia dar pati švelniausia.
Paauglystėj pradėjai gerti prozaką,
Tave atakuodavo panika, įgijai
obsesinį kompulsinį sutrikimą –
o aš, o aš, mano būsimas Kevinai,
žiūrėdama Koršunovo pastatytą
„Žuvėdrą“, skaitydama tą Shriver
knygą – atpažinau mus, Kevinai,
aš taip pavargau, taip pavargau
gailėtis, kad Tavęs nesunaikinau,
nesutramdžiau šio blogio, kai dar parazitavai
mano įsčiose – kiekvieną naktį
meldžiuosi, kad pagaliau
pakeltum tą peilį, kad pagaliau
atkeršytum ir mes visi pabustume
jau visai kitoje vietoje – atleisk man,
Kevinai – bet ir ten nemylėsiu Tavęs.

AR SOCIALINIAI TINKLAI NUŽUDYS ROMANĄ?

ANDREW O'HAGAN

Rašytojas Andrew O'Haganas. *PalFest* nuotrauka, publikuojama pagal *Creative Commons* licenciją

Seniai galima buvo nujausti, kad ateis ta diena, kai mokslinė fantastika ims atrodyti nostalgiška. Ne todėl, kad viskas tapo tikra, bet todėl, kad viskas tapo suklastota. Kuris iš mūsų, niekuo neypatingais 1980-aisiais skaitydamas Williamo Gibsono kiberpanko (*cyberpunk*) žanro arba Franko Herberto tomelius minkštais viršeliais, galėjo nutuokti, kad šie rašytojai buvo eiliniai realistai, ištikimi esminių gyvenimo virsmų dokumentacijai ne mažiau negu Charlesas Dickensas. Vis dar atmenu televizoriaus išjungimo ritualą, kurį atlikdavau vaikystėje, prieš miegą. Tai būdavo daroma paknopstomis, nes ekrane pasirodydavo Karalienė, o Karalienės visi nekentė. Nebuvo distancinio pultelio, todėl reikėdavo pripulti prie televizoriaus ir nuspausti mygtuką – ir štai paskutinis elektros atokvėpis, Karalienė akimirksniu virsta į baltą taškelį. Tai reikšdavo, kad nuo to momento pasaulis nutoldavo, ant Britanijos nusileisdavo pabaigos šydas, po to galėjai nebent skaityti romaną po antklode, pasišviesdamas prožektoriumi. Taip ir užaugau – tarp televizoriaus ir knygų, pasiskolintų iš bibliotekos, ir šitai apibrėžė tobulą mano asmeninės patirties ratą. Galbūt Robertas Louisas Stevensonas mus ir šnipinėjo moraline prasme, ne mažiau nei katalikiškasis Dievas („Tik Jis žino, kas tavo širdyje“, – perspėjo šventasis tėvas McLaughlinas), bet visi mes laikėmės tikėjimo, jog privatumas – asmeninė nuosavybė ir pirmasis moralinis principas.

Anądien izoliacija užklijavau savo kompiuterio video akutę. Tada užlipau į antrą aukštą ir televizoriuje išjungiau nustatymą rinkti duomenis. Neseniai buvau publikavęs straipsnių, dėl kurių patyriau keletą kibernetinių atakų, tad, nors ir būdamas neišmanumo genijus, nusprendžiau nusilenkti ateičiai, apsunkindamas galimybę mane rasti. Viena sunkiausių dvidešimt pirmojo amžiaus užduočių bus kova už privatumą ir tapatybės nuosavybę, ir tai, mano galva, kova už literatūrą, skirtingą nuo buko socialinių tinklų šurmulio. Rašytojai tarpsta dėl privatumo, o ne dėl tviterio; tas pats, prigesus šviesoms, galioja ir skaitytojams. Mažoji kontempliacijos mirtis ištinka tuomet, kai lengvabūdiškai už dyka imami dalinti sakiniai, ir tai daro žalą pačiai rašytojų profesijai, kurios atstovams mokama už tai, ką jie daro gerai. Dabar mes tapome linksmintojais, politikai teatrališki kiekvienu savo gestu, bet net ir pusėtini rašytojai smarkiai rizikuoja, kai tenka oponuoti pasauliniam kvailybės konkursui. Literatūra, prie kurios priskirčiau ir gerą žurnalizmą, gali praplėsti viešąją erdvę, bet dar labiau ji praturtina privačiąją erdvę, ir mes dabar esame tame laiko taške, kai privatumas, visa ta slaptoji žmonijos istorija, gali būti vienintelė priemonė prieš politines jėgas, griaunančias mūsų laikus.

„Nacionalinio saugumo“ sumetimais, vardan tarnystės „pasaulinei harmonijai“, dabar esi priverstas tapti savo paties Winstonu Smithu, būti stebimasis ir podraug stebėtojas. Aukštu žemiau esantis televizorius gali būti visai ne „išjungtas“, jis gali būti „suklastotai išjungtas“ – tai sąlyga, kurią apibrėžė 2014 m. birželio mėnesio jungtinė CŽV ir M15 programa „Verkiantis angelas“ [„Weeping Angel“]. (Tam tikri televizorių modeliai užprogramuoti taip, kad liktų įjungti, jų kameros lieka filmuoti, o jų surinkti duomenys gali būti perimti agentūrų.) Kaip ir Britanijos kompanijos „Užkirsk kelią“ [„Prevent“] atveju, pagrindinis principas yra prielaida, kad kiekvienas turintis privatų gyvenimą žmogus potencialiai ką nors slepia, o tai reiškia, jog ateityje niekas, nebent turintieji piktų kėslų, negali tikėtis privatumo prabangos. Kai kurie televizoriai ir visi telefonai veikia „kaip blakė, įrašinėjanti patalpose pokalbius ir siunčianti juos internetu į slaptą CŽV serverį“, – pranešė WikiLeaks, nutekinęs „Verkiančio angelo“ duomenis. Dabar šnipinėjimas namuose, sustabdymas gatvėje ir krata, informacijos apie tave perdavimas saugumo tarnyboms yra suvokiami kaip saugumo priemonės, o jei tai kvestionuoji, tampi „Daily Mail“ „sveiko proto“ priešu. Mūsų laikais tam, kad būtum paženklintas „liberalokratijos“ agento vardu, neprivalai būti didis kovotojas už laisvę, pakanka tikėti kalbos laisve, judėjimo laisve ir stoti už esminę teisę į savo paties mąstymo suverenumą. Tik pastaruoju metu šios šventenybės imtos laikyti potencialaus teroristo reikalavimais.

Dickensas tikėjo, jog kelionės geležinkeliu pakeis nuosavybės suvokimą. 1846 m. susipažinus su „geležinkelio karaliumi“ George'u Hudsonu, jo galvoje ėmė suktis įkyri mintis apie garo variklius, jis aprašė tai romane „Dombis ir sūnus“ [„Dombey and Son“], kurį tuo metu kaip tik kūrė. „Milžiniško žemės drebėjimo šokas anuo metu, – rašė jis, – visą rajoną sugrūdo į centrą. Šimtai tūkstančių neišbaigtumo formų, baisiai suniokotų ir išvietintų, apverstų, įsiraususių žemėn, besistiebiančių į orą, pelijančių vandenyje ir neįskaitomų kaip koks sapnas substancijų... Vis dar nebaigtas ir neatidarytas Geležinkelis buvo statomas ir iš pačios siaubingosios destrukcijos šerdies sklandžiai tiesiamas tolyn, didingu civilizacijos progreso keliu.“ Dickensas nusakė ne tik tai, kas bus, bet ir tai, kas jau yra: „Apleisti laukai ir karvių fermos, ir mėšlo krūvos, ir šiukšlių kaugės, ir grioviai, ir sodai, ir vasarnamiai, ir už kilimus gražesnės žemės, visai prie pat Geležinkelio.“

Tai nebuvo vien tik progresas ir proto nušvitimas – jis matė tai kaip užtemimą, tuos dūmus, triukšmą ir perpildytas miesto gatves, o su tuo ir bukoliškojo nuošalumo pabaigą. Dingus atstumui atsiranda nauja problema – trintis. Žiūrint iš plunksnagraužių perspektyvos, internetas įvedė panašų dalyką. Viskas prasidėjo nuo utopinio pažado, kad „mes“ būsime sujungti, „mes“ dalinsimės informacija bei patirtimi akies mirksnio greičiu ir nuolat. Tik nežinojome, kad „mes“ nėra stabilus dėmuo, toks pat, kaip, paaiškėjo, ir „aš“. Pastaraisiais metais žavingiausia galimybė buvo senųjų galios institucijų, taip patikimai saugojusių paslaptis ir meluojančių, supurtymas, ir tai padarė įžvalgiosios technologijos, neturinčios jokio noro saugoti asmeninius interesus. WikiLeaks ir bitcoin buvo sukurtos tam, kad kvestionuotų esminį karinio-industrinio komplekso pasididžiavimą: mes atimsime jūsų paslaptis, kalbėjo naujieji skaitmens redaktoriai, o mūsų kompiuteriai privers jus tapti sąžiningais. Tai atrodė susiję su naująja demokratijos vizija: kasdien visuose pasaulio kampeliuose kompiuterių savininkai rašys nuolat atnaujinamą skaitmeninę konstituciją, demaskuodami korupciją ir užtikrindami teises. Hakeriai nutrauks melų srautą. Bet laisvės kovotojai pamiršo, kad agentūros irgi turi galingus kompiuterius, ir su laiku turės valstybinius hakerius ir žmones, kurie gins senų piniguočių reikalus. Nusikaltėliai, įpratę plėšikauti pasaulio vieškeliuose, persikėlė į internetą, o idealistai – tai sena dainelė – vėl pateko į blogą kompaniją. Donaldas Trumpas, niekšas narcisistas, turtingo žmogaus įvaizdis skurdžių amerikiečių akyse, gali ištarti „Aš myliu WikiLeaks“, jaustis artimesniu Putinui, o ne Washingtonui, pasakyti 400 melų per 100 dienų, nurašyti viską juokeliams ir tvytinti dar daugiau šlamšto, ir panaikinti trumpąsias spaudos konferencijas. Viskas asmeniška. Jis galėjo apkaltinti Obamą šnipinėjimu, pasidalinti saugumo informacija su rusais, o mes tebekraipome galvas: nuo kada prasidėjo tas perbėgimas priešo pusėn ir kas yra kas? Ar tai buvo libertariškasis valdžios perversmas? O gal utopiniai idealistai, tikrieji hakeriai, talentingieji įsibrovėliai, leido sau tapti tarptautinės dešiniojo sparno konspiracijos pastumdėliais?

Tuo metu, kai buvo publikuotas jo romanas „Krentantis žmogus“ [„Falling Man“], parašytas neilgai trukus po 9/11 tragedijos, įsitraukiau su Donu DeLillo į disputą apie tai, ar „tikrovė“ pralenkė jo įsivaizdavimą, nors išties ji pralenkė visų mūsų įsivaizdavimą. „Suklastoto išjungimo“ amžiuje gali pajusti, jog grožinė ir negrožinė literatūra yra neatsiejamos, o rašytojai su skaitytojais kaip niekad turi galimybę mėgautis „tiesos“ tyrinėjimu. Toks privatus gyvenimas, kokį turėjo omenyje Henry Jamesas, nusileido internetui ir tam, kaip stebime ir esame stebimi – skaitmenyse užkoduotas mūsų savistabos pobūdis. Galime sakyti, vidinis gyvenimas reiškė tai, koks yra asmuo savo paties viduje, o visi pastebimi virsmai priklausė literatūros sričiai. Nūdien vidinis gyvenimas reiškia ką kita: tai užuomina, kad esi internete. Kiekvienas tavo judesys, kiekviena mintis prekybinėje aplinkoje, tavo *like* paspaudimai ir jų persidengimas su kitais išduos, kas esi. Ateities mūšiai gali vykti paprasčiausiai dėl to, kas valdys kodą.

Pavyzdžiui, Jameso romano veikėjos Isabelės Archer gyvenimas, jos privatumas, jos slapti norai ir represijos, jos istorija ir žmogiškoji prigimtis, gali būti išskaityti sakinių ir pastraipų struktūroje tarp ištartų ir nutylėtų dalykų, ir taip galiausiai mes matome gyvą žmogų. Tačiau tapatybė nebėra tokia. Šiandien jaunos moters „savastį“ greičiau atrasime neuronų jungtyse. Peržvelgus informatikos patentus, kurie buvo pateikti per trejus paskutinius metus, matome štai ką: ateityje privatumas bus ne šventi žmogiška atjauta, o algoritmai. Tai jau kurį laiką buvo nujaučiama. Markas Zuckenbergas 2010 m. San Franciske vykusioje konferencijoje pasakė, kad privatumas nebėra socialinė norma, o Nickas Dentonas iš „Gawker“ [blogas apie įžymybes – red.] visos kartos vardu kalbėjo, kad „kiekvienas privatumo sulaužymo atvejis yra tam tikras išsilaisvinimas“.

Bet kuriam rašytojui tai reiškia kvietimą imtis veiksmų. Kurdamas literatūrą esi nuolatiniame procese, bet nenoriu pasakyti, kad rašai visą laiką. Noriu pasakyti, kad nusikreipi į tuos naratyvus, apie kuriuos žinai, kad gali rašyti. Einu iš namų ieškodamas istorijų ir grįžtu jų pakeistas. Už tai negaunu auksinio medalio, tai tik toks žmogiškas įprotis, bet atrodo išmintinga tikėti, kad toks darbas sukelia diskusijas, kurių antraip romanistai neturėtų. Rašydamas reportažus jaučiuosi ne tiek žinių rinkėju, kiek aktualijų ieškotoju, žmogumi, kuriam niekad nesvetimos ir retai kada netinkamos panaudoti grožinės literatūros priemonės. Pastaraisiais metais linkstu rašyti apie žmones arba gyvenančius savo susikurtoje tikrovėje, arba kokiais nors kitais būdais susijusius su pramanu, ir būtent manęs reikia tam, kad, įžengęs į jų pasaulį, imčiau šokti su jų šešėliais ir atrasčiau istoriją. Būdamas jaunas, skaitydamas poetus, išmokau iš jų nepasitikėti tikrove: „Tikrovė yra klišė, nuo kurios mes pabėgame per

metaforą“, – rašė Wallace'as Stevensas. O interneto personalijos, kurias sutikau rašydamas knygą „Slaptas gyvenimas: trys tikros istorijos“ [„The Secret Life: Three True Stories“] bei jų galia pasaulyje priklauso nuo didelio dirbtinumo.

Mūsų laikams būdinga tokio pobūdžio situacijoms dėlioti ironiškas potekstes ir vadinti tai kultūra. (Tik pažiūrėkite TV realybės šou.) Turint omenyje tai, ką pasakiau apie metaforą, kuriantis rašytojas galėtų būti pirmose šios kultūros tyrinėtojų gretose – dėl to mums visai praverstų kartais atsiversti užrašų knygelę ir įsijungti diktofoną. Paklaustas, kuri meno rūšis artimiausia literatūrai, Normanas Maileris sykį man pasakė, kad atsakymas būtų „aktorystė“. Jis kalbėjo apie esminį ego atsisakymą, dalyką, kurio daugelis nesusietų su jo paties persona. Bet šis principas pažįstamas tiek grožinės, tiek negrožinės literatūros kūrėjams, nuolat ieškantiems kitokio gyvenimo, tikintiems, jog rašytojo misija yra laisvai investuoti į savo ribų peržengimą. Manau, kaip tik tai turėjo omenyje F. Scottas Fitzgeraldas, sakydamas, kad nė vieno rašytojo biografija nėra verta pasitikėjimo, nes „jei rašytojas yra geras, jame yra per daug žmonių“.

Priklausomybę interneto negerovėms įgijome daug seniau, negu supratome, kaip technologijos pakeis mūsų gyvenimus. Tam tikra prasme, šitai po lygiai visiems, turintiems priėjimą prie kompiuterio ir nusiteikimą nerti į gilų kitybės šulinį, suteikė pramano kūrimo įrankius. J. G. Ballardas pranašavo, kad rašytojai neteks vaidmens sociume. „Žinant, kad išorinė tikrovė tėra fikcija, rašytojui nebereikia išgalvoti fikcijos, nes ji jau egzistuoja“, – rašė jis. Šitai gali matyti kasdien internete – tai tapatybės turgus. Kiekvienas gali žaibišku greičiu ir būdamas nematomas elektroniniu paštu bendrauti arba savuoju, arba kieno nors kito vardu. Feisbuke yra daugiau nei 67 milijonai „išgalvotų“ vardų, daugelis jų aiškiai gyvena kitą, ne tokį paprastą ar, bet kuriuo atveju, mažiau patikrinamą gyvenimą. Kodavimas pavertė vidutinį vartotoją vaiduokliu – pakaitalu, simuliakru, atspindžiu. Šioje atmosferoje mus tikrus daro tik perkamoji galia, o mūsų tapatybė yra atvira siūlymams ją pagerinti – nauja akių spalva, geresnis draudimas, lieknesnis kūnas – nuo marketingo agentūrų iki mobiliųjų telefonų kompanijų, renkančių mūsų duomenis ir perduodančių jas vyriausybėms, kurios saugumo sumetimais siekia paversti mus ir vėl matomus. Galbūt Ballardas pernelyg pesimistiškai matė rašytojo vaidmenį: kas, jeigu akistatoje su naujomis fikcijomis, užuot atsijungęs, jis įsiterps į tinklą ir atsakinės?

Virtualiosios tikrovės problemos mane traukia, ir atrandu, kad daugelis jų tokios senos, kaip pati žmonija. Ko mašinos nežino ar dar negali žinoti, tai žmogiški dalykai – tikro jausmo magija ir išgyventos patirties grūdelis. Panašių dalykų ieškojimas šitokio plataus pokyčio akivaizdoje man primena senamadišką užsiėmimą, jei tik esi nusiteikęs visus patikimai žinomus dalykus iškeisti į žinomas nežinomybes. Daugiau negu šešerius metus atsidavęs raportavau iš Laukinių Internetinių Vakarų, ir kartais apimdavo toks jausmas, kad esu vienišas keliautojas postindustrinio progreso grioviais ir pelkynais. Jau būdami interneto amžiuje išgyvenome ir be įstatymo prižiūrėtojų ar padorumo kodeksų, be gerų manierų ar aiškios profesinės etikos, tad naujieji ontologiniai interneto sutvarkymai dar tik turi tapti natūraliais įpročiais. Plaukiodamas visoje šitoje etinėje pelkėje, radau individų. WikiLeaks įkūrėjas Julianas Assange'as nėra toks būdingas tipas internetiniam amžiui, kaip spaudos amžiui buvo būdingas Charlesas Fosteris Kane'as [rež. Orsono Welleso filmo „Pilietis Keinas“ herojus – red.] Man visada atrodė, kad Assange'ui patinka būti jauku ir visa esybe kiek nepraktišku, tiek ir nenuosekliu. Kaip ir jo naujasis draugas Trumpas, jis yra paprasčiausiai pernelyg narcisistiškas, kad pripažintų savo klaidas. Nuošaliame Norfolko dvare, kur jis gyveno namų arešto sąlygomis, šešis ar daugiau mėnesių kalbėtis su juo ar, tiksliau sakant, jo klausytis, buvo tas pats, kas praleisti dalį savo gyvenimo su Trollope'ės romano personažu, suklijuotu iš gabalų melais ir neigimais, bet apsėstu moralinės programos, kuri visus kitus verčia eiti akistaton su tiesa. Lankydamas jį Ekvadoro ambasadoje supratau, kad prarado protą, ir nuo tol jo elgesys tai tik patvirtina. Jis visada nekentė Hillary Clinton, o aš gana gerai supratau, kaip veikia jo mąstymas, kad nuspėčiau, jog jis bus apakintas pagiežos. Tikrovė jį irgi aplenkė. Tai būta talentingo leidėjo, kuris tapo jėgų, kurių nesupranta, pagalbiniu, o tai, kad jis nekenčia kitų privatumo, tuo tarpu sergėdamas savąjį, – perspėjanti mūsų laikų istorija.

Vadinamasis bitcoin kūrėjas Craigas Wrightas, kaip ir Assange'as, nukrito man iš giedro dangaus, pareikšdamas, jog mokslinė fantastika nebeįmanoma. „Viskas yra čia“, – pareiškė jis. Susirašinėjant Wrightas man pasirodė smarkiai ekscentriškas, tai buvo laikai ant skaitmeninės valiutos atsiradimo slenksčio iki pat 2008 m. finansinės krizės, ir jo vidiniai eksperimentai mane savaime domino. Žvelgiant atgal, apima nuojauta, kad Wrightas matė save kaip interneto produktą, bet kai tik pabandė išeiti iš interneto ir prisiimti šlovę, jo tapatybė subyrėjo. Sau pačiam jis atrodė nepažinus, neaprašomas, nors man jis panašėjo į skaitmeninį personažą iš Theodore'o Dreiserio romano. Nors privatumas turėjo prarasti socialinės normos statusą, visgi šie žmonės tapo apsėsti savojo, o rašytojo pareiga – ištraukti juos iš skaitmeninių personų. Daug laiko sugaišau kurdamas Ronaldą Pinną, skaitmeninį individą, kurio pagrindu tapo prieš 30 metų mirusio jaunuolio tapatybė – šis individas sugriovė sieną tarp fikcijos ir tikrovės tokiu būdu, kurio iki šiol negaliu iki galo suvokti. Padariau tai, ką daugelį metų daro Metropolitano policija: pasiskolinau vardą nuo antkapio ir apauginau jį „legenda“. Po kurio laiko Ronaldas tapo svarbiu žmogumi, taip pat eksperimentinio žurnalizmo elementu, tuo pat metu ir tikru, ir netikru, aplink kurį tarsi sniegas sukasi egzistencijos klausimai. Internetas negali nuslėpti fakto, kad kiekvienas žmogus, tiek vyras, tiek moteris, yra savo paties Rosebudas [iš filmo „Pilietis Keinas“ – red.]

Galbūt privatumo panaikinimas nužudys romaną. Bet labiau tikėtina, kad, lygiai taip, kaip buvo su traukinių ir raketų ar sekso atsiradimu, romaną tai permainys. Vienas iš didžiausių atpildų, kurių tikisi rašytojas – savo pasakojimų detalėse pasijusti gyvu, tad interneto amžius atnešė visiškai naują egzistencijų provokacijų mugę. Mano vaikystės laikais mugė buvo vadinama „šou“, ir būtent tai aš radau, beieškodamas fikcijos mechanizmo veikėjų – karnavališkai nusiteikusius žmones, iškreiptus iš savo formos – savo praeities, ambicijų ar iliuzijų – po viena didele interneto pastoge. Tokiame pasaulyje, kur kiekvienas gali būti bet kuo, kur buvimas tikru tapo nereikšmingas, kai kas visgi svajoja grįžti prie darbo su žmogiškosiomis problemomis, vedamas tikėjimo, jog kompiuteriai nėra mes. Veidrodžių salėje mes tik atrodome esą tarsi kažkas kitas.

Andrew O'Hagan *Will social media kill the novel? Andrew O'Hagan on the end of private life*, iš Andrew O'Hagan knygos „The Secret Life: Three True Stories“, London: Faber & Faber, 2017.

Iš anglų kalbos vertė Sandra Bernotaitė

„Lietuvos teatro draugijos“ salėje (tuometinėje L. Giros g. 21) stovi: antras iš kairės Faustas Solo, toliau – Rolandas Paulauskas, Alfredas Kukaitis, Vytautas Kernagis, Romas Gižys. Iš kairės sėdi: Virgis Stakėnas, Gytis Šuklevičius, Zita Povilėnaitė, Marijus Šnaras. 1978 m. Fotografija iš Vytauto Kernagio fondo archyvo

POEZIJA, DAINUOJAMOJI, BET...

ALFREDAS KUKAITIS

Dainuojamoji poezija... Bardai... Nūnai Lietuvoje šie terminai vartojami lygiagrečiai, tarsi sinonimai. Pirmasis palyginti tiksliai įvardija bemaž prieš 40 metų Lietuvoje subrandintą unikalų kultūros reiškinį, o antrasis... stebina.

Kodėl prigijo ir tebėra patrauklus būtent senovės keltų dainuojančių poetų vardas? *Bardų* muzikos pavyzdžių neišliko, tačiau itin akivaizdu, kad jokių žanrinių (net ir formalių) dabartinės lietuvių dainuojamosios poezijos sąsajų su keltiškosiomis tradicijomis nėra. Tai istorinė svetimybė. Mums visiškai svetimi bei neaktualūs ne tik keltų *bardai,* bet ir senovės graikų *aoidai*, viduramžių Provanso *trubadūrai* ar *truverai*, vokiečių *minezingeriai* bei *meisterzingeriai.* Tačiau „bardas“ – skambus, lengvai įsimenamas žodis. Dera manyti, kad būtent tai lėmė jo išplitimą Lietuvoje...

Kai XX a. 8-ojo dešimtmečio viduryje tapo akivaizdu, kad Lietuvoje susiformavo ir gyvuoja naujas, itin savitas, dėmesingų bei ištikimų klausytojų auditoriją turintis žanras, reikėjo jį įvardinti. Kilo dilema: kurti originalų pavadinimą ar skolintis kažkurį iš kitose šalyse vartojamų? Jau anuomet Rusijoje neoficialiai buvo vartojamas terminas *bardai*, tačiau puikiai žinojome, kad Maskvoje surašytas ir visoje SSRS išplatintas aplinkraštis, draudžiantis ir patį terminą, ir juo įvardijamą judėjimą. To priežastis – atviras rusų „bardų“ priešiškumas sovietinei tikrovei. Buvo reglamentuota vartoti šiuos terminus: *saviveiklinė daina* (vėliau – *autorinė daina*), *turistinė daina, studentiška daina*. Tiems, kurie mėgino dangstytis Vakaruose gyvavusia *protesto daina*, įsakmiai nurodė *pilietinę* arba *politinę dainą*. Žinia, nė vienas šių pavadinimų mums nebuvo patrauklus. Juolab kad pagrįstai jautėmės esą kitokie nei rusai. Tiesa, Vytautas Kernagis ne kartą minėjo terminą *literatūrinė daina,* kuris tiko savitos rusų atlikėjos Jelenos Kamburovos sceninei veiklai įvardinti. Neliko nepastebėta ir kompozitoriaus Mikaelo Tariverdijevo vartota *muzikinė-poetinė miniatiūra*.

Tuo metu Lenkijoje greta jau seniai ir plačiai vartotų terminų *kabaretinė daina* ir *aktorinė daina* vis labiau populiarėjo *poezja śpiewana* (*dainuojama poezija*). Šio termino autorius – lenkų žurnalistas, kalbininkas bei muzikos kritikas Andrzejus „Ibis“ Wroblewskis (1922–2002). Taip pavadintas žanras sėkmingai rungėsi net ir su popmuzika. Ypač aukštai vertinamas ir populiarus buvo žanro flagmanas Marekas Grechuta (1945–2006), kuriuo nuoširdžiai žavėjausi. Kiek vėliau sužinojau, kad M. Grechutos įtaką patyrė ir V. Kernagis.

Pasiūliau šį išverstą skolinį. V. Kernagis reagavo santūriai. Net ir šiandien neneigiu, kad jo abejonės buvo pagrįstos. Juk jis dainavo ne tik pripažintų poetų (Marcelijaus Martinaičio, Sigito Gedos ir kt.) eiles, bet ir paties sukurtus poetinius tekstus, kuriuos vadino *paprastais žodžiais*. Dėl to mūsų diskusijos dažniausiai baigdavosi jo fraze „aš dainuoju balades“. Beje, kitiems kolegoms žanrą įvardinti ne itin rūpėjo…

Vis dėlto pavadinimas buvo būtinas. Pirmą kartą terminas *dainuojamoji poezija* viešai ištartas (ir išgirstas) buvo Kaune. Tuo metu artimai bendravau su kompozitorium Giedrium Kuprevičium, kartu su dainininku Stanislovu Rubinovu parengusiu dainuojamajai poezijai artimą koncertinę programą, kurios pirmąją dalį sudarė Bulato Okudžavos bei Mikaelio Tariverdijevo dainos, o antrąją – paties G. Kuprevičiaus kūriniai. Koncertinėse afišose reikėjo nurodyti žanrą. Kalbėjomės apie tai. G. Kuprevičius pakvietė ateiti į Kauno menininkų namuose rengiamą programos pristatymą ir viešoje diskusijoje pasiūlyti pavadinimą. Atėjau. Pasiūliau. Renginį aprašė spauda. Taip pirmą kartą nuskambėjo sąvoka **dainuojamoji poezija**. Tiesa, plačiai vartoti šį terminą pradėta tik tada, kai jį oficialiai pripažino V. Kernagis. Tai įvyko 1978 metais, kai žurnale „Nemunas“ (Nr. 8) buvo publikuotas jo straipsnis „Dainuojamosios poezijos džiaugsmai ir rūpesčiai“.

Vėliau ne kartą mėginta šią sąvoką „revizuoti“. Štai vienas ryškiausių žanro atstovų Kostas Smoriginas pavadinimo niekada nepripažino ir iki šiol nepripažįsta, nuosekliai tvirtina kuriąs ir atliekąs… dainas. Vytautas „Simas“ Babravičius, kuris niekada nealsavo dainuojamosios poezijos savastimi (dainuodavo politines, pilietines dainas, vėliau ryžtingai pasuko link *country*), aktyviai propagavo žodį „dainiai“. Tai tikslus lietuviškas „bardų“ atitikmuo, tačiau terminas neprigijo, nes dainiais nuo seno vadiname didžiuosius mūsų šalies poezijos klasikus. Dažniau nei kiti svečiose šalyse besilankąs Virgis Stakėnas siūlė žanrą vadinti ne vien anglakalbėse valstybėse vartojamu *folk* (šis terminas prigijo net ir Latvijoje). Tačiau toks pavadinimas mūsų šalyje tebėra svetimybė, nes čia gilios folkloro (kurį buityje vadiname „folku“) tradicijos. Kažkuriuo metu pasiūliau dar vieną alternatyvų terminą – *dainų autoriai ir atlikėjai*. Šiandien šis žodžių derinys jau užmirštas, o *dainuojamoji poezija* tebegyvuoja.

Deja, toji gyvastis kelia daug skaudžių abejonių. V. Kernagio straipsnio antraštę prisiminus, rūpesčių gerokai daugiau nei džiaugsmų. Akivaizdu, kad per dešimtmečius žanras nutolo nuo ištakų, sparčiai praranda savastį. Taip, vyksta tūkstančius žiūrovų suburiantys festivaliai, mokyklose reguliariai rengiami jaunųjų kūrėjų bei atlikėjų konkursai. Bet… Pastaraisiais dešimtmečiais ir kolegų, ir mano koncertų anonsuose rengėjai vis dažniau mus pristato: „bardas, dainuojamosios poezijos atlikėjas“. Kodėl taip yra? Manau, koncertų rengėjų kaltė čia minimali.

Prieš kelis dešimtmečius atrodė, kad žanras tarsi nebėra aktualus. V. Kernagiui parūpo kabareto, estrados teatro kūrimo aktualijos, vėliau – renginių, TV laidų vedimas. V. Stakėnas kurį laiką bandė įsitvirtinti bliuze, bet vėliau pasuko link *country*, net ir popmuzikos. Mane patraukė džiazas. Kitiems bendražygiams žanro tapatumas, regis, menkai terūpėjo. Pamažėl susiklostė situacija, kai „vaikas lieka be auklės“. Keista, kad iniciatyvos nesiėmė V. Stakėno Šiauliuose įkurtos Dainuojamosios poezijos studijos nariai, tarp kurių daug itin ryškių asmenybių (Ilona Papečkytė, Aleksas Andriuškevičius, Romas Naidzinavičius, Paulius Arlauskas, Saulė Laurinaitytė ir kt.)

Rezultatas – turim tai, ką turim. Regis, dainuojamosios poezijos buvimas Lietuvoje abejonių nekelia, bet per 40 metų nė vienos kadencijos LR Kultūros ministerija nesiėmė iniciatyvos klasifikuoti, identifikuoti žanrą. Regis, taip paprasta suburti ekspertų komandą ir pasiūlyti pasiklausyti V. Kernagio „Akustinio albumo“. Juk tai dainuojamosios poezijos kvintesencija, klasika. Bet ne… Kodėl? Lietuvoje egzistuoja unikalus žanras, tačiau iki šiol jo tarsi… nėra.

Dar daugiau sumaišties įneša naujieji dainuojamosios poezijos „globėjai“ – viešosios įmonės ir kt. Rengiami masiniai festivaliai, kuriuose gausiai liejasi alus, kepami šašlykai, dešrelės. Tolimoje scenoje kažką „skrebenantis“ ir menkai girdimas žmogus tėra „atpirkimo ožys“. Išskyrus specialiai kviečiamas kitų, svetimų žanrų žvaigždes. Tai jau tapo ir „Akacijų alėjos“, ir „Purpurinio vakaro“ kasdienybe. Štai šių metų „Akacijų alėjos“ svečiai – Ovidijus Vyšniauskas ir Jazzu. Puikūs atlikėjai, bet kur jų sąsajos su dainuojamąja poezija ar (tebūnie) bardais?

Rengėjų motyvacija paprasta ir tarsi logiška: Lietuvoje nėra tiek dainuojamosios poezijos atlikėjų, kad kasmet sudomintų tūkstantines klausytojų minias. Bet juk tai visiškas „nonsensas“! Žanro klestėjimo metais kūrėjų bei atlikėjų buvo nepalyginti mažiau, tačiau niekam nekilo mintis kviesti Viktorą Malinauską ar šviesios atminties Stasį Povilaitį. Dainuojamoji poezija buvo ir turėtų būti kamerinis žanras. Lenkijoje dainuojamoji poezija gyvena visavertį gyvenimą ir net išgyvena pakilimo laikotarpį, tačiau viskas vyksta poezijos klubuose, kabaretuose, talpinančiuose ne daugiau nei 30 žiūrovų. Jei kažkam tikrai rūpi dainuojamoji poezija, tuomet kurkit klubų tinklą ir nesiekit kartą per metus pildyti piniginę burdami tūkstančius klausytojų.

Bene prieš 10 metų „Akacijų alėjoje“ kalbėjomės su festivalyje dalyvavusiu Andriumi Mamontovu. Anot jo, dainuojamoji poezija tėra muzika, kurią scenoje atlikėjas eksponuoja kaip „pirminius namų eskizus“. Kaip paruošas. Nuoširdžiai, akustiškai. Ir tikrai, stebint dabartinę žanro būklę, kyla įspūdis, kad didžioji dauguma šiuolaikinių bardų tėra asmenys, dėl kažkokių priežasčių negebantys pritapti kituose žanruose. Gal koją kiša meistriškumo stoka, gal kiti dalykai. Tačiau akivaizdu, kad siekiamybė tėra „būti savimi, būti nuoširdžiam, išsakyti jausmus, išgyvenimus“. Meistrystė lieka kažkur paraštėse… Taip neturi ir negali būti. Dainuojamoji poezija buvo ir tebėra itin specifinis, sinerginis, sudėtingas žanras, kurio atstovais tampa vos vienetai itin talentingų žmonių.

Kasmet Lietuvos mokyklose, gimnazijose vyksta dainuojamosios poezijos konkursai, kuriuose ne kartą teko dalyvauti būnant vertinimo komisijų nariu. Per daugelį metų pastebėjau, kad tai tėra švietimo įstaigų rutinos raiška. Dalyvauja (ir nugali) gabūs, muzikalūs jaunuoliai, kurie vieną dieną laimi folkloro konkursą, kitą – dalyvauja visiškai kito žanro konkurse. Tiesiog kaupia „pliusiukus“ savo ugdytojams. Su dainuojamąja poezija jų niekas nesieja…

Tiesa, iš jaunuomenės gausos išsiskiria bent keli, save tvirtai identifikuojantys kaip dainuojamosios poezijos kūrėjus bei atlikėjus. Tačiau… Minėtame straipsnyje V. Kernagis rašė, kad „turi būti geros eilės ir atlikėjas, kuris jomis tikėtų“. Patikslinsiu: tam, kad būtų dainuojamoji poezija, pirmiausiai privalo būti POEZIJA. Deja, totali dauguma jaunųjų dainuoja, anot V. Kernagio, pačių kurtus „paprastus žodžius“. Visuma skamba kaip A. Mamontovo minėti „poproko eskizai“.

Tad labai tikėtina, kad ir toliau liksiu „dainuojamosios poezijos atlikėju ir bardu“. Tai mane liūdina…

Vytautas Kernagis savo kamabaryje 1975 m. Už jo kabo Vytautui labai imponavusio lenkų aktoriaus Zbignevo Cibulskio (Zbigniew Cybulski) nuotrauka. Fotografija iš Vytauto Kernagio fondo archyvo

LITERATŪROS SALYNAS

ARNE MELBERG

Būdamas studentas seniai, septintajame dešimtmetyje, išmokau, kad literatūra yra „sistema“, kurioje literatūros kūriniai „cirkuliuoja“ dviejuose skirtinguose „ratuose“. Viršutiniame per leidyklą, knygyną, biblioteką ir kritiką nuo rašytojo iki riboto skaičiaus skaitytojų srovena geroji literatūra. Apatiniame – skaitytojų masėms serijiniu būdu kuriama kasdienė literatūra, perkama dėl žinomumo ir patarimų ją skaityti, parduodama kioskuose.

Viršuje esti tam tikra žanrų tvarka: čia galima rasti „grožinę literatūrą“, kuri yra „tikroji“ literatūra ir kuri, bendrais bruožais, skirstoma į lyriką, epiką ir dramą. Būtent šiai literatūrai aš atsidaviau galų gale ir dėl to, kad prisijungčiau prie visuomeninio pokalbio, vykusio laikraščiuose, žurnaluose, mokyklose, universitetuose ir kituose kontekstuose – pokalbio, kuris visada sukosi apie ten, viršuje, esančią literatūrą. Apačioje nebuvo kalbamasi visiškai, ten buvo vartojama. Tik daug vėliau ėmiau nervintis, kad tokia didelė literatūros dalis liko už „grožinės“ literatūros ribų ir nebuvo laikoma tikrai „tikra“ literatūra: esė, kelionių knygos, biografijos ir autobiografijos, didelė dalis istorinių aprašymų.

Tiesa, tai buvo labai seniai! Dabar juk pasaulis pasikeitė: didžiosios leidyklos tapo žiniasklaidos įmonėmis ir telkia išteklius didžiausiai įmanomai pardavimo sėkmei pasiekti. Literatūros kritika dienraščiuose gal ir nėra dingusi, bet ji susitraukė ir turėjo užleisti savo vietą parduodamų rašytojų profilių pateikimui, tų pačių rašytojų, kurie sėdi ant sofų televizijos laidose. Literatūrinis pašnekesys yra jau nebe apie literatūros darbą, o apie asmenybes.

Žinoma, dar tebevyksta pokalbis apie literatūros turinį, bet jau kitur: vis dar universitetuose ir besitraukiančiuose žurnaluose, tačiau taip pat ir suklestėjusiuose internetiniuose tinklalapiuose. Literatūra, kuri skaitoma dėl to, kad yra gera, gniaužianti kvapą, originali, ir apie ją dažnai kalbama – ne tik todėl, kad ji parduodama ir pristatoma įžymybės – rūpinasi mažosios leidyklos, apie ją vis rečiau diskutuojama tradicinėje visuomenėje. Arba tokia literatūra galbūt leidžiama paties rašytojo, kuris, naudodamas šiuolaikines technologijas, lengvai gali išleisti savo parašytą knygą.

Tokie pastebėjimai kaip šis šiandien nėra nė kiek originalūs – jais mums nuolat primenama, kad viskas, ką siejame su literatūrine kultūra, keičiasi. Didieji pokyčiai vis sparčiau vyko pastaruosius penkiolika metų, koja į koją su skaitmeninimu, kuris jau pakeitė mūsų buvimo pasaulyje būdą ir ruošiasi jį keisti dar daugiau. Kiek ilgai dar išliks bibliotekos, kai galime sukauptą pasaulinę literatūrą tiesiogiai pasiekti kompiuteriu? Kiek laiko dar gyvuos dienraščiai? Literatūros kritika? Leidyklos? Niekas nežino, bet visi supranta, kad vystosi nauja literatūros sistema.

Štai pavyzdys knygos, kurios prielaida yra naujoji sistema: Carlton Reid'o „Roads Were Not Built For Cars“ – beveik 600 puslapių veikalas apie važinėjimą dviračiu ir dviračių istoriją. Kaip užsimenama pavadinime, knygoje teigiama, kad angliškoji kelių sistema XIX a. antrojoje pusėje buvo sukurta dviračių eksploatacijai, bet nuo XX a. trečiojo dešimtmečio ją perėmė, galima sakyti, okupavo, automobilizmas. Ši tezė pagražinama daugybe anekdotų ir istorijų apie važiavimą dviračiu: unikaliu istorinio aprašymo, politinio pamfleto, beletristikos mišiniu, viską aprašant eseistiniu stiliumi.

Minėtoji knyga yra autoriaus savarankiškai išleista ir iš dalies finansuota per tai, kas vadinama *Kickstarteriu* – platformą, padedančia susirasti rėmėjų internetu. Ją galima nusipirkti ir parsisiųsti į *Kindle* skaityklę ar į *iPadą* arba nusipirkti knygos pavidalo. Parsisiųsta knygos versija siūlo daug visko, ko neturi popierinė knyga: vaizdo įrašų, gausybę paveikslėlių, 3D maketų, dainų. Ši knyga yra puikus eseistinio impulso pavyzdys, kuris, regis, išsišakoja į kiek tik nori krypčių ir tiek toli, kiek leidžia naujoji literatūros sistema.

Ar reikia leidyklų? Techniškai – ne. Yra palyginti lengva išmokti kompiuteriu sukurti knygos puslapį, kuris siunčiamas į spaustuvę. Paprasta netgi pridėti iliustracijas, vaizdo įrašus ir taip toliau. Arba galbūt pasitenkinama elektroniniu leidimu. Dabar rinkoje vyrauja anarchija, kuri reiškiasi knygų parsisiuntimu ir jų elektroninių versijų skaitymu. Švedijoje galima pasiskolinti elektronines knygas iš bibliotekos, tačiau tik ribotos apimties, o greitai bus galima parsisiųsti visą klasikinę švedų literatūrą puikiai tarpininkaujant Literatūros bankui (*Litteraturbanken*). Žinoma, elektroninių knygų galima nusipirkti ir didžiosios leidyklos varžosi dėl rinkos – visos su skirtingomis sistemomis ir mobiliosiomis programomis. Anglakalbiame pasaulyje dominuoja *Amazon* su *Kindle* elektronine knygų skaitykle ir jau kalbama apie savarankiškos autorių leidybos knygas, kurios per *Kindle* sulaukė elektroninės sėkmės.

Nežinau, ar anksčiau minėta knyga apie dviračius turėjo pasisekimą, tačiau bet kokiu atveju ji pateko į elektroninę rinką. Jei mūsų švediška rinka taip pat turėtų tokių stiprių rinkos dalyvių, savarankiškai leidžiančių knygas, žengtume dar žingsnį per naujosios literatūros sistemos rėmus kelyje į naują ratą. Tai iš tiesų primena situaciją, buvusią prieš atsirandant leidykloms: tada rašytojai ėjo tiesiai į spaustuvę, kartais cenzūruojamą valstybės.

Knygų leidyklos atsirado XIX amžiuje kaip rašytojų profesionalizacijos pasekmė.

Prielaidos – autoriaus teisės ir rinka. Leidykloms nebebūtina gaminti knygų, bet joms vis dar svarbu jas išplatinti knygynams ir rinkai. Aš taip pat įtariu, kad valstybės parama, skiriama leidžiamoms reikiamos „kokybės“ knygoms, yra priklausoma nuo leidyklų: savarankiškai autorių leidžiamos knygos automatiškai jos negauna, kadangi knygos kelias per leidyklą laikomas jos kokybės garantu. Tokiu būdu rašytojas, leidykla, biblioteka, knygynas, literatūros kritika sudaro darnią sistemą. Valstybė jau nebėra cenzorius, kaip kad buvo prieš leidyklų laikus, ji yra veikiau sistemos (senosios) garantas ir sargas.

Kartu su leidyklų veikla, rašytojų profesionalizacija ir valstybės priežiūra atsirado ir apribotos grožinės literatūros idėja. Tuo pačiu susiformavo pakankamai aiškiai apibrėžti žanrai – ne seniau kaip XVIII a. situacija buvo visiškai kitokia. Literatūra buvo viena didelė šeima, kurioje egzistavo iš tikrųjų tik vienas apibrėžtas prestižinis žanras – tragedija, dažniausiai paremta istoriniais motyvais. Daugiau viskas maišyta: romanai, esė, žurnalistika, istoriniai, kelionių aprašymai. Nebuvo jokios „grožinės literatūros“, tik literatūra. Nebuvo jokios „negrožinės literatūros“ – jos sąvoka sugalvota tik XX amžiuje. Netgi 36 Buffon'o veikalo „Histoire naturelle“ tomai nuo XVIII a. vidurio buvo aiški prancūzų literatūros dalis.

Profesionalaus rašytojo alternatyva yra, žinoma, mėgėjas. O rinkos alternatyva – draugų ratas. Keiptis į draugus yra kas kita nei savo rankraštį, kuris vėliau išleidžiamas į rinką kaip žurnalas arba knyga, pateikti leidyklai – tuomet iš esmės kreipiamasi į bet ką. Bet šiandien, žinoma, draugų ratas gali išsiplėsti radikaliai: didieji *Facebooko* naudotojai turi tūkstančius „draugų“ ir šią dieną rašomos knygos, kurių rinka jau nebėra „rinka“, ji susideda iš būtent per *Facebooką* užmezgamų kontaktų. Vienas variantas yra vadinamasis *crowdfunding* (sutelktinis finansavimas): nemokamas skyrius įkeliamas į internetą, o po to norintys gali skirti finansinę paramą, šitaip nusipirkdami ir baigtą knygą arba jos dalis. Tai yra kažkas panašaus į abonementą, primenantį prenumeratą, kuri buvo įprastas būdas finansuoti knygas ir žurnalus prieš jiems patenkant į leidyklas ir rinką. Variantas, kuris, ko gero, ateityje bus nuolatinis, yra anksčiau minėta *Kickstarterio* platforma: rėmėjų ir potencialių draugų, padedančių su knygų gamyba ir kultūros renginiais, koordinacija. Savaime suprantama, kad tas, kuris per *Kickstarterį* remia knygos gamybą, taip pat turi naudos – gauna nemokamą knygą arba nemokamą medžiagą.

Naujosios sistemos literatūra – kaip, pavyzdžiui, minėta knyga apie dviračius – lengvai keliauja tarp to, kas dalykiška, išgalvota, lyriška, kritiška, moksliška. Ji suponuoja, kad skaitytojas yra palankiai nusiteikęs ir asmeniškai susidomėjęs. Ji yra eseistinė. Ji eina senuoju keliu, kuris, neatsilikdamas nuo skaitmeninės revoliucijos, netikėtai, ko gero, vėl tapo tinkamas keliauti. Drįstu spėti, kad naujieji eseistai įsijungs į poetų ir romanų rašytojų, kurie nori išbandyti kažką nauja, nėra laikomi paklausiais ar nenori pardavinėti, arba kurie ieško draugų kitokioje rinkoje, kompaniją. Tradicinė „grožinė literatūra“, kurią galima skirti į epiką, lyriką ir dramą, žinoma, nepradings, bet jos reikšmė sumažės kartu su tradicinio pokalbio nutilimu ar persikėlimu į žiniasklaidą, kur domimasi vien tik tuo, kas nauja.

O į tai, kas sena, žiūrima kaip į muziejaus eksponatą. Aš pats užaugau senojoje sistemoje ir mielai norėčiau atpažinti romaną kaip romaną. Bet aš taip pat dievinu eseistiką ir žaviuosi tuo, kad senasis esė kelias nuvedė iki naujojo. Jis veda į literatūros žanrų salyną, plaukiojančias salas, kurios tik laikinai prisitvirtina prie pastovių struktūrų. Belieka žiūrėti, ar atsiras šito salyno žemėlapis, kuris būtų toks pat aiškus, kaip senasis. Taip pat belieka stebėti, ar literatūrinis pokalbis gali pasukti naujais keliais.

Tidningen Kulturen, 2017 m. kovo 24 d.

Iš švedų kalbos vertė Henrika Skersonaitė

LAIMIS VILKONČIUS. NUO „THE BEATLES“ IKI LIETUVIŠKOS ROKO OPEROS

ALFREDAS KUKAITIS

Su Laimiu Vilkončiumi bičiuliaujamės bemaž 40 metų, tad ir viešoje erdvėje turime teisę „tujintis“. Esu tikras, kad daugeliui jo talento gerbėjų bus įdomu žinoti, kuo šiandien gyvena, ką mąsto ir kuria žinomas kompozitorius, vokalistas, chorvedys, pedagogas.

Gegužės mėnesį Vilniuje pagaliau įvyko Tavo roko operos „Eglė“ premjera, kurios teko laukti daugiau nei tris dešimtmečius. Galbūt tai pasaulinis rekordas?

Vargu, ar rasčiau atsakymą sklaidydamas Gineso rekordų knygą. Tačiau neabejoju, kad pretenduoti ten patekti tikrai turėčiau pagrindo. Per tuos dešimtmečius kažkodėl taip ir nepasisekė įtikinti meninius projektus finansuojančias institucijas, jog Sigitas Geda parašė vertingą libretą, o man pavyko sukurti ne pačią prasčiausią muziką. Net ir šiai premjerai profesoriaus Gintaro Rinkevičiaus vadovaujamas Valstybinis simfoninis orkestras negavo nei LR Kultūros ministerijos, nei Kultūros tarybos ekspertų finansinės paramos. Na, bet tuo maloniau sulaukus tokio palankaus ir specialistų, ir žiūrovų įvertinimo.

Ar premjerai rengiant partitūrą prireikė ženklių korekcijų? O gal viskas liko taip, kaip sukūrimo metu?

Nuo pat muzikos sukūrimo dienos nė kiek nepakito tik vokalinės partijos, įskaitant ir chorą. Siekiant atpiginti operos pastatymą, ilgą laiką planavome, kad spektakliuose gyvai dainuos tik solistai. Visa orkestro partija ir net choras buvo įrašyti studijoje. Taigi pirmoji operos orkestruotė buvo padaryta kompiuteriu. Tai leido be jokių suvaržymų rinktis muzikos instrumentus, triukšmus, garsinius efektus. Operos muzika susidomėjus profesoriui G. Rinkevičiui tapo aišku, kad premjeros metu gros gyvas simfoninis orkestras ir ritmo grupė. Tad per kelis mėnesius teko parašyti įprastą partitūrą.

Kaip apibūdintum savo būseną iškart po premjeros? Kūrėjai – skirtingos asmenybės; vienas gal jau kitą dieną brėžia naujo veikalo gaires, o kitas prisiekia sau, kad niekada daugiau į šią „golgotą“ nebekops.

Patirta sėkmė dažniausiai sustiprina motyvaciją nesustoti, tęsti. Dabar mūsų su maestro G. Rinkevičiumi mintys nukreiptos į galimybių parodyti žiūrovams daugiau „Eglės“ spektaklių paieškas, nes susidomėjimas reiškiamas ir raštu, ir žodžiu. Deja, be papildomo finansavimo net tai įgyvendinti pakankamai sudėtinga. Opera yra jungtinės veiklos rezultatas. Kiekvienam spektakliui jėgas suvienija ne tik solistai, choras, orkestras, bet ir režisieriai, įgarsintojai, apšvietėjai, reklama, bilietų pardavimu besirūpinantys vadybininkai – visa armija savo darbą atliekančių žmonių. O tas darbas nusipelno atitinkamo atlygio.

Daugelį metų kūrei dainas, kurias puikiai atlikdavai solo arba su paties vadovaujama grupe. Iki šiol mūsų kartos klausytojai Tave prisimena kaip nuostabių dainų kūrėją. Kokios vidinės paskatos lėmė, kad pasukai didelės apimties kūrinių link? Nei J. S. Bachas, nei F. Chopinas ar F. Schubertas nesukūrė nė vienos operos, neparašė muzikos nė vienam baletui, tad kompozitoriui tai tarsi nėra privaloma, bet Tavo kūrybos kraitėje jau ir baletas „Piteris Penas“, ir opera vaikams „Paukštė“, o dabar dar ir „Eglė“.

Nežinau, ar būčiau ėmęsis stambios formos kūrinių, jei ne užsakovų pasitikėjimas manimi. Tuo pasitikėjimu kažkada ir pats buvau maloniai nustebintas. O pradėjus ir jau pamačius pastatymus prestižinėse scenose atsirado ir patirtis, ir motyvacija. Eiliškumo prasme pirmoji buvo „Eglė“. Idėją pasiūlė Vytautas Kernagis, kurį pažinojau nuo studijų Konservatorijoje laikų. Prabėgus daug metų sulaukiau labai įdomaus, tačiau itin sudėtingo pasiūlymo sukurti operėlę vaikams, muzikos meno besimokiusiems tik bendrojo lavinimo mokykloje. Na, o „Piterį Peną“ Nacionalinio operos ir baleto teatro scenoje šoko M. K. Čiurlionio meno mokyklos Baleto skyriaus moksleiviai. Kuo daugiau kūriau didelės apimties kūrinių, tuo labiau tuo užsidegiau. Dar dirbant prie vieno, jau gimdavo idėjos kitam, naujam. Pereinant nuo dainų prie stambios formos muzikinės dramos kūrinių tarsi atsiveria nauji pasauliai. Juk operas, miuziklus ir baletus groja dideli orkestrai, dainuoja ar šoka didelės grupės artistų. Taigi, ženkliai prasiplečia muzikos išraiškos priemonių arsenalas. O tai kartu ir iššūkiai, ir laimėjimai. Tik nereikėtų manyti, kad sukurti dainą yra daug lengviau. Kažkuria prasme – net sunkiau, nes per trumpą laiką, ribotomis išraiškos priemonėmis reikia pasiekti tokio pat įtaigumo, kokį matome ir girdime operose, baletuose, simfonijose, kantatose ir oratorijose.

Į Kompozitorių sąjungą Tave priėmė dar sovietiniais laikais, nors buvai akivaizdžiai kitoks, nei dauguma anuometinių muzikos kūrėjų. Toks... tarsi „žmogus iš gatvės“. Ar prisimeni tą dieną, kai oficialiai tapai kompozitoriumi? Kokius kūrinius pateikei Sąjungai vertinti?

Kompozitorių sąjungos nariu tapau apie 1980-uosius. Tuomet pretendentui tekdavo peržengti net du slenksčius – Vilniuje ir po to Maskvoje. Tiesa, į Maskvą važiuoti nereikėdavo. O ir stojimo sąlygos buvo labiau varžančios. Vyravo nuostata, jog Kompozitorių sąjunga yra tik akademinę muziką kuriančiųjų susivienijimas. Todėl pretendentas privalėjo būti sukūręs stambesnės formos kūrinių, bent jau sonatą. Jei tokios nuostatos būtų išlikę ilgam, tikriausiai ir aš, ir būrys kitų žinomų Lietuvos muzikos kūrėjų į Sąjungą nebūtume įsileisti. Laimei, pereito amžiaus aštuntajame dešimtmetyje visuomenės nuostatos ėmė pamažėl demokratėti. Todėl atsirado galimybė man, pirmajam Lietuvoje, kūrusiam tuomet vadintą estradinę muziką, pateikti prašymą tapti Kompozitorių sąjungos nariu. Stojau pristatydamas bene dešimties savo dainų partitūras. Po profesionalaus jų įvertinimo buvau priimtas. Tad sunku būtų pamiršti dienas, kai teigiamas sprendimas atkeliavo ir iš

Kompozitorius Laimis Vilkončius. Aistės Daunoravičiūtės nuotrauka

Vilniaus, ir vėliau – iš Maskvos. Tikrai jaučiausi pasiekęs svarbią pergalę, pagaliau pripažintas. Nes tais laikais ne Kompozitorių sąjungos narių muzika buvo blokuojama ir radijuje, ir televizijoje. Tai buvo formalus pagrindas neįsileisti į eterį naujų harmonijų, naujų ritmų ir melodijų, bent kiek panašių į ideologiškai atmetamas vakarietiškas.

Ką Lietuvoje reiškia būti ne vien dainas kuriančiu kompozitoriumi? Ar pritarsi, kad mūsų šalyje šios gildijos atstovai nėra pernelyg lepinami?

Manau, niekur pasaulyje kūrėjai nėra lepinami. Tačiau, lyginant muzikos kūrimo sąlygas sovietinėje ir nepriklausomoje Lietuvoje, pakito labai daug kas. Iki 1990 metų turėjome ideologizuotą cenzūrą, buvo labai aišku, kokio turinio ir net kokio stiliaus muzika yra priimtina, kokia – nepageidaujama. Nepriklausomoje Lietuvoje ne tik nebėra turinio kontrolės, bet ir jokių valdžios nurodymų dėl tematikos ar išraiškos priemonių. Deja, kūrėjus labiausiai vargina vis dar skurdi ekonominė šalies padėtis, kai net profesionalūs atlikėjai su kompozitoriumi kalbas pradeda žodžiais: „Bet jūs suprantate, pinigų honorarui mes neturime.“ Todėl gerokai dažniau tenka remtis geranoriškumo, susidomėjimo projektu motyvais. Ir nuolat ieškoti papildomos veiklos, užtikrinančios bent minimalias pastovias pajamas, kurių neišvengiamai reikia tiesiog išgyventi. Stiprybės suteikia naujai sukurtos partitūros atlikimas ir jį lydinti sėkmė.

„Laivas“, „Dar ne kartą“, „Ar išsaugosi mano meilę“, „Pasiilgau tavęs“, „Mažos mašinėlės“, „Tau“, „Dideli nykštukai“ ir daugelis kitų Tavo sukurtų dainų (jų bemaž 100) – tai Lietuvos populiariosios muzikos aukso fondas. Ar šias dainas vis dar atlieki viešai?

Neatsisakau jas atlikti kaskart, kai esu to paprašomas ar kai pasitaiko proga. Prieš penkerius metus sulaukiau profesoriaus Povilo Gylio patrauklaus pasiūlymo parengti autorinį koncertą su valstybiniu choru „Vilnius“. Planavę kelis, na, gal tris koncertus, po to net ketverius metus tą programą atlikome daugelyje Lietuvos miestų. Visuose koncertuose dainavau ir pats. Be to, dažniausiai esu visų savo naujų dainų pirmasis atlikėjas. Taip pateikiu savą interpretaciją. Ir nė kiek neprieštarauju, jei po to kiti mano dainas nusprendžia atlikti visai kitaip. Kartais net sunkiai atpažįstamai. Yra ir tokių pavyzdžių.

Kas lemia tekstų pasirinkimą? Juk tai itin asmeniška...

Viačeslavas Ganelinas dainas dažniausiai kurdavo pirmiausiai sumanydamas muzikinę dalį. Po to poetai turėdavo vargo pritaikyti tekstą. Aš paprastai pradedu nuo teksto paieškos. Išskyrus atvejus, kai gaunu užsakymą ir kai užsakovas įteikia jo pasirinktą tekstą. Pasirenkant bet kurį meno kūrinį, sprendimą dažnai lemia žmogaus skonis. Patinka arba nepatinka, net nesvarstant, kodėl. Tad ir aš ilgą laiką nesvarsčiau, kodėl pasičiupau būtent šį eilėraštį. Tačiau ilgainiui susivokiau, kaip jį renkuosi. Pirmiausia akis pastebi (jei pastebi!) nejprastą prasmę. Dėmesį patraukia netikėtas minties, prasmės posūkis, įdomiai poeto panaudota metafora. Dar man labai svarbi žodžių fonetika. Sigitas Geda niekada bent jau balsu šios minties nesuformulavo, tačiau teko girdėti jį deklamuojant savo eiles. Jis ypatingai pabrėždavo šnypščiančiąsias priebalses. Negalėjai nepastebėti, kad tai žodžiui, sakiniui, visam eilėraščiui suteikdavo netikėtos prasmės, nelaukto dramatizmo. O atkreipęs į tai dėmesį ir savo dainose skiemeniui, kirčiui, balsei, priebalsiui ėmiau skirti ypatingą dėmesį. Padainuodamas pats, pajuntu, ar patogu balsui. Kalbant apie dainų tekstus, svarbi dar viena aplinkybė. Jei daina posminė, geriau, kai uždainis ir priedainis yra kontrastingi. Tad šie reikalavimai keliami ir tekstui. Eilėraščių rinkiniuose paprastai skaitome tuo pačiu rimu parašytus ketureilius. Todėl dažnai uždainiui renkuosi vieną poeto eilėraštį, o priedainiui – visai kitą. Suprantu, kad taip suderindamas du skirtingus eilėraščius nustebinu patį jų autorių. Kita vertus, tokiu būdu atsiranda netikėta, poeto nenumatyta teksto dramaturgija, randasi naujos prasmės. Yra dainų, kurioms panaudojau net tris skirtingų poetų eilėraščius.

Esi ne tik kompozitorius, bet ir neprilygstamas, itin savitas vokalistas. Ne paslaptis, kad laiko tėkmėje dainininkų balsai kinta – žemėja, šiurkštėja. O Tavasis balsas visiškai nepakito, išliko toks pats skaidrus, švelnus, aukštas kaip ir jaunystės metais. Kas tai lemia? Galbūt ir tai, kad niekada nerūkei?

Tikrai, taip jau nutiko, kad niekada net nepradėjau rūkyti. Gal ši aplinkybė turėjo kažkiek įtakos balsui. Niekada apie tai negalvojau. Bet turbūt vis tik labiausiai padeda nuolatinis balso treniravimas – dainavimas. Ne, nemanau esąs vokalistas, todėl savo „instrumento“ kasdien po kelias valandas nemankštinu. Bet padainuoti vis tenka ir įrašų studijose, ir koncertuose. Tarkime, režisierių, dirigentų prašymu padariau visos operos „Eglė“ įrašą, padainuodamas visų veikėjų, o falcetu net ir Eglės, choro ir vaikų partijas.

Bemaž visi Tavo kūriniai yra vokaliniai. Ar esi kūręs ir instrumentinę muziką (išskyrus partitūras, skirtas teatrui bei kinui)?

Tai nulėmė mano studijos. Pirmiausia studijavau choro dirigavimą, tad neblogai išmanau vokalą ir dainavimą. Nors esu kažkiek sukūręs ir instrumentinės muzikos. Tai „Uvertiūra“ lengvosios muzikos orkestrui, koncertas trims saksofonams ir klarnetui, „Trys keisti šokiai“ fortepijonui keturiomis rankomis, „Vilniaus klubo“ himnas styginių orkestrui, dar kelios instrumentinės pjesės. Galiausiai – baletas „Piteris Penas“. Na ir, žinoma, orkestro instrumentų derinimas su vokalu kuriant operas, miuziklus ir dainas.

Daugelis muzikos kūrėjų jaučia prielankumą vienai ar kitai tonacijai. Kaip yra Tavo atveju? Kadangi savo kūryboje tęsi diatonikos tradicijas, galbūt galiu klausti: mažoras ar minoras Tau artimesnis? Žinoma, suprantu, kad tai lemia kūrinio nuotaika ir t. t. Bet... ne visuomet...

„Savos“ tonacijos neturiu. Parašiau kūrinių ir su daug alteracijos ženklų, ir visai be jų. Tik atsakydamas į šį klausimą susimąsčiau, ar esu daugiau sukūręs mažorinės, ar minorinės muzikos. Tikriausiai minorinės. Bet tai ne kokia nors nuostata. Tiesiog atsitiktinumas.

Praeityje didieji kurdavo itin skirtingai. L. van Beethovenas įkvėpimo semdavosi gamtoje, o štai I. Stravinskis kasdien po pusryčių „eidavo į darbą“ ir savajame kabinete triūsdavo iki pietų. Ar Tavo kūrybos procesą lydi kokie nors vien Tau būdingi ritualai?

Ne, ritualų nesiimu. Namuose turiu puikias sąlygas kurti. Galiu užsidaryti, dirbti su ausinėmis kad ir ketvirtą valandą ryto. Tik nėra tokio poreikio. Jei ilgai sėdint niekaip neateina į galvą originali mintis, pavaikštau po kambarį, ilgiau pasižiūriu pro langą į linguojančias medžių ir krūmų šakas, krintantį lietų ar giedru dangumi plaukiančius debesis. Bandau save įtikinti, kad tokiu būdu išlaisvinu pasąmonę, iš kurios ir pasisemiu gerų minčių.

Tikrai žinau, kad praeityje patyrei „The Beatles“ įtaką. Ar dabartinėje muzikoje įžvelgi asmenybes, kurios galėtų paveikti Tavo kūrybą?

Tikrai, „The Beatles“ padarė įtaką visai mano kūrybai. Nenuostabu, nes tai buvo jų era. Pamenu, atėjęs į mokyklą nenorėdavai prisipažinti, kad naktį per radiją negirdėjai naujausio jų hito. Girdėjusieji jautėsi esą pranašesni. Kita vertus, to genialaus ketvertuko kūryba veikė visus muzikos (ir ne tik muzikos meno) žanrus. Dar pamenu, netrukus atsiradus kitoms panašioms grupėms, smerkiau jomis susižavėjusius, tarsi išdavusius pirmuosius mūsų dievukus. Ne, dabar „The Beatles“ muzikos kasdien nesiklausau. Dažniausiai per internetą įsijungiu populiaraus džiazo. Jei tektų įvardinti mano kūrybai darančius įtaką šių dienų kūrėjus, sakyčiau, jog tai Stevie'is Wonder'is, Sting'as, Bobby'is McFerrin'as, Alas Jarreau, grupė „Manhattan Transfer“, vardinčiau dar daug. Bet aistros laipsniu mano susižavėjimas jais neprilygsta tuometiniam susižavėjimui britų ketvertuku. Tiesiog todėl, kad dabar į viską gyvenime žvelgiu jau iš gerokai didesnės patirties pozicijų. Taigi neturiu išsirinkęs atskirų „mokytojų“. Mokausi iš visų, kurie tai daro itin profesionaliai. Kol kas didžiausią įspūdį iš koncertavusių Lietuvoje ir mano betarpiškai matytų paliko Alo Jarreau pasirodymas buvusiuose Vilniaus sporto rūmuose.

Daugelį metų dirbai administracinį, vadovaujamąjį darbą. Buvai Valstybinės filharmonijos Estrados skyriaus meno vadovas, vadovavai koncertinei organizacijai „Tonas“, ėjai Kompozitorių sąjungos atsakingojo sekretoriaus pareigas, dirbai Kultūros ir švietimo ministerijos Menų departamento direktoriumi, 1998–2004 m. buvai Vilniaus konservatorijos direktorius. Ir tai dar ne visos pareigybės... Akivaizdu, kad tai pareikalavo daugybės brangaus laiko, kurį galėjai skirti kūrybai. Bet... Galbūt ši patirtis suteikė ir kažką teigiamą?

Savo studentams dažnai patariu mokėti daryti daugiau nei vieną dalyką. Tada žmogus jaučiasi saugesnis. Dėl bet kurių priežasčių nebegalint realizuoti savo gebėjimų vienoje srityje, lieka bent viena kita sritis. Ir gyvenimas neatrodo beprasmis. Minėjau, kad muzikinė veikla

Scena iš roko operos "Eglė". Domanto Umbraso nuotrauka, iš LVSO archyvo

tiesiog nesudaro galimybių pragyventi tik iš jos gaunamų pajamų. Todėl jau vien ši aplinkybė skatino mane imtis ir kitų darbų. Taip jau susiklostė, kad, pradėjęs nuo vadovavimo įvairiems meno kolektyvams (pirmasis toks buvo klasės mergaičių vokalinis ansamblis), įgijau tam tikrų vadovavimo įgūdžių. Tarsi logiška, kad ir toliau žengiau šia kryptimi.

Savarankiškai studijavau vadybinę literatūrą, dalyvavau nesuskaičiuojamoje daugybėje specialių seminarų, pratybų, konferencijų. Visa tai atvėrė kelius ir į pedagoginę veiklą. Jau trečią dešimtmetį aukštųjų mokyklų studentams dėstau su menų ir kultūros vadyba susijusius dalykus, vedu seminarus kultūros lauko darbuotojams. Pagalvodavau, kodėl mane visa tai domina. Ogi todėl, kad vadyba yra žmonių tarpusavio santykių mokslas. Nuolatiniai aktyvūs kontaktai su įvairiausiais žmonėmis padeda pažinti gyvenimą. Tai neabejotinai atsispindi kūryboje, nors kurdamas niekada specialiai apie tai negalvoju. Taigi, daugelio vagų varymas tuo pačiu metu tik iš pirmo žvilgsnio atrodo nelogiškas. Žmogaus gyvenime viskas yra susiję, viskas suteikia vertingos patirties.

Konservatorijoje Tau besidarbuojant, būta kraupaus, beprecedentinio atvejo – darbo kabinete kėsintasi Tave nušauti... Ačiū Dievui, kad likai gyvas. Kokia buvo šio kėslo priežastis?

Žinoma, kad ne muzika ir ne pedagoginė veikla. Ėmęs vadovauti Vilniaus konservatorijai tuojau pat aptikau įžūlaus mokyklos turto vogimo faktus. Sunku patikėti, kad nuskurdusioje, pusantro milijono vien mokesčių valstybei skolingoje mokykloje atsirastų, ką vogti. Tačiau nusikaltėlis buvo labai išradingas. Dar ir pasinaudodamas pareigų suteikiamomis galimybėmis – radau jį direktoriaus pavaduotojo poste – žmogus susikūrė sau galingo, nebaudžiamo, neįveikiamo mokyklos valdovo sąlygas. Bet, laimėjęs Švietimo ir mokslo ministerijos skelbtą konkursą direktoriaus pareigoms, atėjau su visai kitomis Vilniaus konservatorijos veiklos vizijomis. Tada nusikaltėlis naiviai pamanė, kad nebeturi kitos išeities, tik fiziškai mane pašalinti. Niekam nelinkiu patirti to, ką teko patirti pačiam, ką teko patirti mano šeimai ir artimiesiems, ką teko patirti visai Vilniaus konservatorijos bendruomenei. Laimei, bent istorijos pabaiga buvo šviesi. Ir užsakovas, ir vykdytojai atsidūrė kalėjime, o tas nelemtas šūvis labai suvienijo Konservatorijos bendruomenę, įkvėpė jai ryžto be jokių nuostolių peržengti tuometinės švietimo reformos barjerą. Nepraradome nė vienos studijų programos, nė vieno dėstytojo, nė vieno studento. Na ir, žinoma, netrukus susimokėjome visas skolas.

Kiek žinau, šį rudenį „Eglę“ pamatys bei išgirs ir kauniečiai. O ką kuri šiuo metu?

Jei aplinkybės nesikeis, jei neatsiras kokių visai netikėtų ir nelaukiamų trukdžių, tikrai šį rudenį kauniečiai „Eglę“ pamatys Filharmonijos salėje. Ir man, ir visai kūrybinei grupei bus įdomu patirti, ar Kaunas visų mūsų pastangas įvertins taip pat palankiai, kaip įvertino Vilnius. O naujų kūrybinių idėjų sukasi ne viena. Nauja roko opera, gal ir baletas (turiu konkretų sumanymą), neabejoju, kad atsiras naujų dainų, muzikos chorams. O dabar rašau miuziklo vaikams „Benediktas ir Žirafa“ partitūrą. Jo premjera planuojama kitų metų pavasarį. Intrigai neatskleisiu pagrindinių atlikėjų pavardžių, bet jos yra labai gerai žinomos, populiarios ir tikrai sudomins žiūrovus.

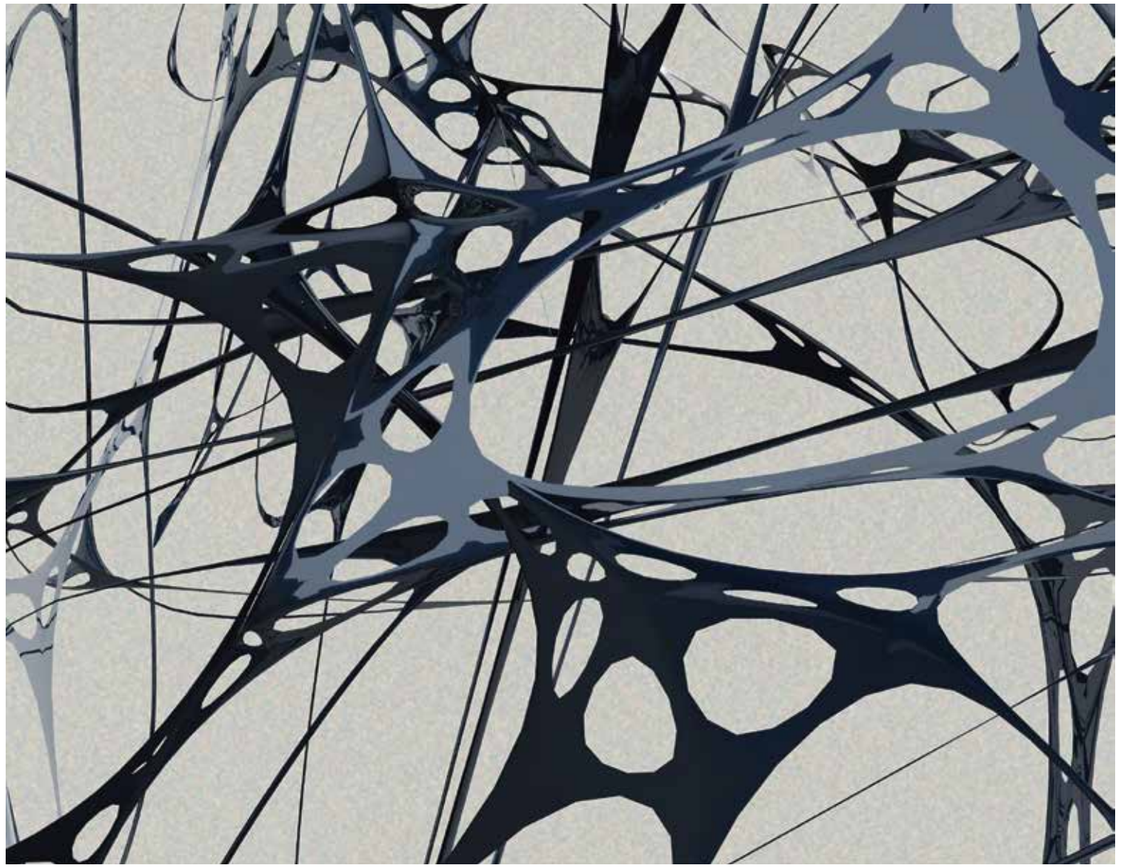

PROFILOVE, 2015. Kūrinio detalė

JANUSZ JUREK
ŽVILGSNIS Į PIEŠINIO VIDŲ

Januszas Jurekas – iliustratorius iš Didžiosios Lenkijos Ostruvo miesto (*Ostrów Wielkopolski*), turintis meninį išsilavinimą ir kuriantis skaitmeninį generatyvųjį meną, neatsiejamą nuo matematinių algoritmų bei programavimo. Studijuodamas jis mokėsi klasikinių disciplinų, – piešimo, tapybos, skulptūros, – ir tuo pat metu susidomėjo kompiuterine grafika ir audiovizualiniais menais. Pastarieji reikalavo specifinių žinių. Verta paminėti, kad tai buvo prieš 20 metų, kai internetas ir naujos meninės raiškos formos dar tik skynėsi kelią į kūrėjų studijas. Tad J. Jurekas ieškojo informacijos ir mokėsi modernių technologijų savarankiškai, žingsnis po žingsnio tobulindamas naujus įgūdžius. Tai atėmė tikrai daug laiko, tačiau labai pravertė vėliau – ir įgyvendinant užsakymus, ir eksperimentuojant savo meniniuose projektuose. Šiandien jis taip pat skiria daug laiko mokymuisi, ypač matematikai, kuri niekada nebuvo jo mylima disciplina.

PROFILOVE, 2015.
Generatyvusis menas, 70x100 cm

Vaikystėje Januszas buvo puikus piešėjas, šis užsiėmimas berniuką labai ramindavo. 3D dizainas, pasak menininko, jį veikia labai panašiai. Gerai įvaldęs 3D techniką, jis savo kūrybinių idėjų raiškai pasirinko liniją. „Kai pieši, viskas, ko tau reikia – pieštukas ir popieriaus lapas. O kas, jei popieriaus per maža? Kas būtų, jei pieštukas paliktų pėdsaką erdvėje? – klausė savęs J. Jurekas. – Aš susikūriau virtualią aplinką ir perkėliau liniją į trimatę erdvę. Norėjau rasti būdą, kaip sujungti piešimą su skulptūra.

Kadangi 3D atlikimo technika yra sudėtinga, savo darbuose vaizduoju gana paprastus dalykus. Žmogaus kūnas visuomet buvo pats populiariausias klasikinio piešimo objektas. Generatyvusis menas siejamas su judėjimu, žmogaus kūnas – su judesiu. Pastarasis, net ir nejudėdamas, yra pilnas gyvybės – turi savo nervų sistemą ir kraujotaką, kurios veikia nuolat. Pirštų atspaudai, patvirtinantys žmogaus unikalumą, taip pat yra linijos.“

Pasiteiravus, ar gali pirminę kūrinio idėją paveikti, pakoreguoti programinės įrangos algoritmų generuojamos tekstūros, menininkas pasakoja, kaip gimsta jo kūriniai: „Kurdamas skaitmeninę grafiką, pirmiausia parašau programinį kodą, pagal kurį kompiuteris sugeneruoja erdvines kompozicijas. Piešimo ir skulptūros gebėjimus naudoju siekdamas šioms kompozicijoms suteikti žmogaus kūno formas. Dažniausiai tai darau trimatės grafikos (3D) programomis. Savo techniką pavadinčiau inovatyvia, nes, skirtingai nei klasikinio generatyviojo meno kūriniuose, mano darbuose labai daug pieštų detalių, tik tiek, kad jas piešiu 3D aplinkoje. Kompiuteris generuoja dinamiškus arba ramius, geometriškai aštrius ar minkštus elementus pagal parašytą kodą, o mano užduotis – suteikti jiems formą. Galutinis rezultatas visada jau egzistuoja vaizduotėje. Tai galima palyginti su muzikos kūrimu: reikia sukomponuoti muzikinius garsus, kad užrašytum dainą, kuri jau skamba galvoje.“

Generatyviojo meno kūrybos procesas Januszui Jurekui leidžia vizualizuoti tokias menines formas, kokių žmogaus protas nesugebėtų sukonstruoti. Pasitelkus trimačius spausdintuvus, galima atsispausdinti erdvines figūras, kokių neįmanoma sukurti jokiomis kitomis technikomis. J. Jurekas sutinka, kad kompiuteriu generuojamas menas ir naujausių technologijų

PROFILOVE II, 2016.
Generatyvusis menas,
70x100 cm

naudojimas kūrybai atverčia naują puslapį meno istorijoje, ir mes esame šio proceso liudininkai. Gal, prognozuojant šiuolaikinio meno ateitį, ranka ant popieriaus piešta iliustracija yra pasmerkta lėtai mirčiai? Menininkas taip nemano, jis neturi nė menkiausios abejonės, kad klasikinis piešimas ir tapyba egzistuos visada.

J. Jurekas savo unikalia stilistika kuria knygų ir žurnalų viršelius, plakatus. Dėl savito braižo ir modernios technikos jis sulaukia didelio susidomėjimo: šios galimybės yra neišsemiamos ir atliekant grafinio dizaino projektus, ir kuriant meno kūrinius.

Paprašytas apibūdinti savo kūrybos gerbėjus, jų amžių, pomėgius bei įvardinti šalis, į kurias iškeliauja jo kompiuterinės grafikos kūriniai, J. Jurekas susimąsto – sunku apibendrinti. Hipsteriais jų nepavadintų – dažniausiai tai brandus jaunimas, 30–40 metų, vertinantis tokius kompiuterinio meno darbus, kurie yra labai kokybiškai atspausdinti ir puikiai dera moderniame būste, suteikdami interjerui charakterį. Jie gerai atrodo dideliuose formatuose ir puošia ne vienus namus, pasklidę po visą pasaulį: Jungtines Amerikos Valstijas, Kanadą, Braziliją, Japoniją, Jungtinius Arabų Emyratus ir, be abejo, Lenkiją. Atskiromis J. Jureko darbų serijomis susidomėjo ir meno kolekcininkai, tačiau pats autorius įsitikinęs, kad menas turi būti prieinamas daugumai žmonių, o ne tapti kolekciniais eksponatais. Todėl jo kūrinių kaina nėra didelė. Autorius džiaugiasi sulaukęs iš savo gerbėjų kokios nors interjero nuotraukos, tarkim, su šunimi šalia paveikslo, nes tai leidžia suprasti, kodėl jie įsigijo būtent tą, o ne kitą jo darbą. Menininkas laiko dideliu savo kūrybos įvertinimu, jei žmonės jo darbais puošia savo namus.

„Mano nuomone, Januszas Jurekas atrado nuostabų būdą sujungti savo dizaino įgūdžius ir meninius gebėjimus. Tai akivaizdu jo naujausiuose kūriniuose. Jau tapo įprasta, kad jaunoji karta deda į šoną pieštuką ir „piešia kompiuteriu“ – tokia neišvengiama šio laiko taisyklė, kurią mes turime priimti. Tačiau tai, ką matau Januszo darbuose, yra naujovė, nepriekaištingas atlikimas ir meninės asmenybės nuoseklumas. Greta naudojamų įrankių, kalbant apie kūrybišką požiūrį, mane žavi jo piešiamų formų klasikinė elegancija, kuri primena Renesanso laikų Italijos meistrų eskizus ir piešinius. „Papilarnie“

darbų ciklas yra ir analitinis, ir anatominis tuo pat metu. Autorius atveria ir parodo mums savo personažų vidines erdves – daug svarbesnes nei išorė. Jo figūros yra nuogos ir nekaltos kaip rojuje. Kartais jos tarsi išsitrina, nyksta, subyra į šipulius tam, kad atsirastų naujos, labai sudėtingos formos. Šie kūriniai kalba apie akimirkos grožį ir jo amžinumą. Nesvarbu, kaip šie darbai bus klasifikuojami, man jie labai meniški“, – teigia tapytojas Tadeuszas Gaworzewskis, Poznanės Adomo Mickevičiaus Universiteto profesorius.

Januszas Jurekas 2000 m. baigė A. Mickevičiaus Universiteto Meno ir edukologijos institutą Poznanėje, Lenkijoje, įkūrė savo studiją „NEO Graphic Design Studio“, šalia dizaino, trimatės grafikos (3D), animacijos ir fotografijos paslaugų kuria skaitmeninio meno projektus. Jo kūriniai yra laimėję ne vieną prizą ar nominaciją tarptautiniuose meno renginiuose: 2017 m. *International Design Awards* (Los Andžele) menininkas pelnė bronzos medalį ir laimėjo „Garbingo paminėjimo“ nominacijoje, *MAGMMA Premio Marchionni* (Italijoje), *The World Illustration Awards, AOI* (Londone), taip pat 2016 m. *Lumen Prize* (Londone) ir *Celesta Prize* (Londone) J. Jurekas tapo vienu iš finalininkų, o 2015 m. *Independent Festival of Creative Communication* (Kroatijoje) „Judgement Day Awards“ laimėjo I vietą 3D grafikos kategorijoje. J. Jurekas ne kartą yra pelnęs nacionalinius apdovanojimus ir titulus savo šalyje: „Metų kūrinys“ (2015), „Metų kultūrinis įvykis“ (2015, 2016), „Kultūros laurai“ (2015), „Kultūros asmenybė“ (2015, 2017). Kūriniai ne kartą buvo publikuoti garsiuose meno ir dizaino leidiniuose: *Art People Gallery, Colossal, Dekit Magazine* (Niujorkas), *Design Ideas, Bright Diaries #6* (Berlynas, „Bright Trade Show“), tapo išskirtinėmis publikacijomis interneto portaluose *Digital Art Served* ir *Behance*.

Daugiau apie menininką: www.januszjurek.info
www.behance.net/januszjurek

Parengė Eglė Petreikienė

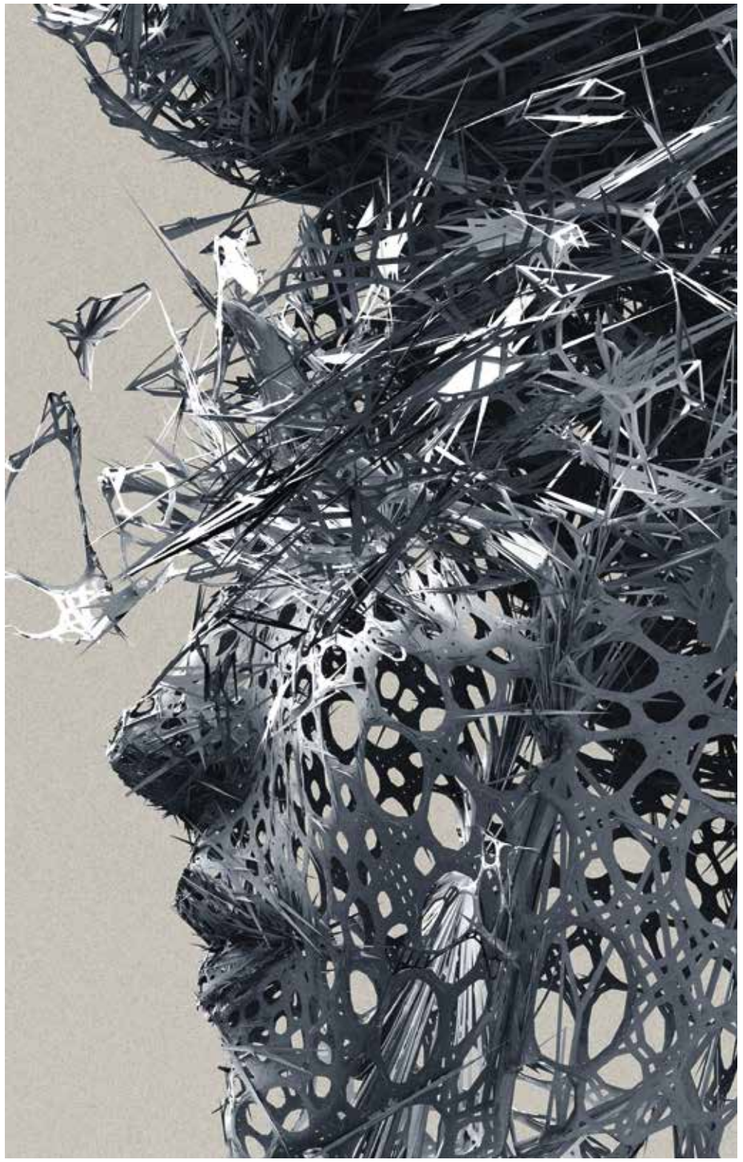

PROFILOVE II, 2016.
Kūrinio detalė

PROFILOVE III, 2017.
Generatyvusis menas,
70x100 cm

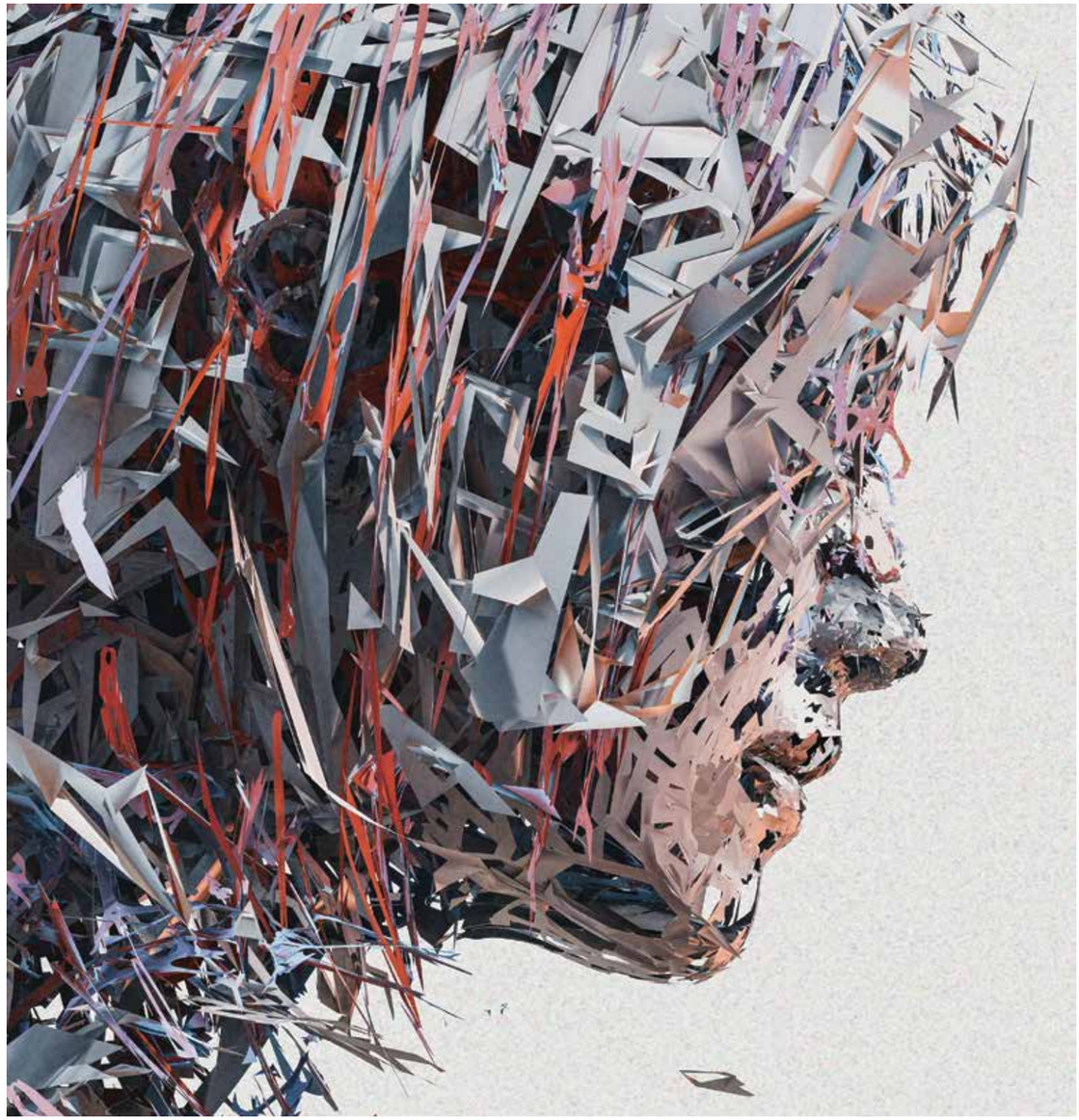

PEOPLE FROM JUPITER I, 2017.
Generatyvusis menas, 70x100 cm

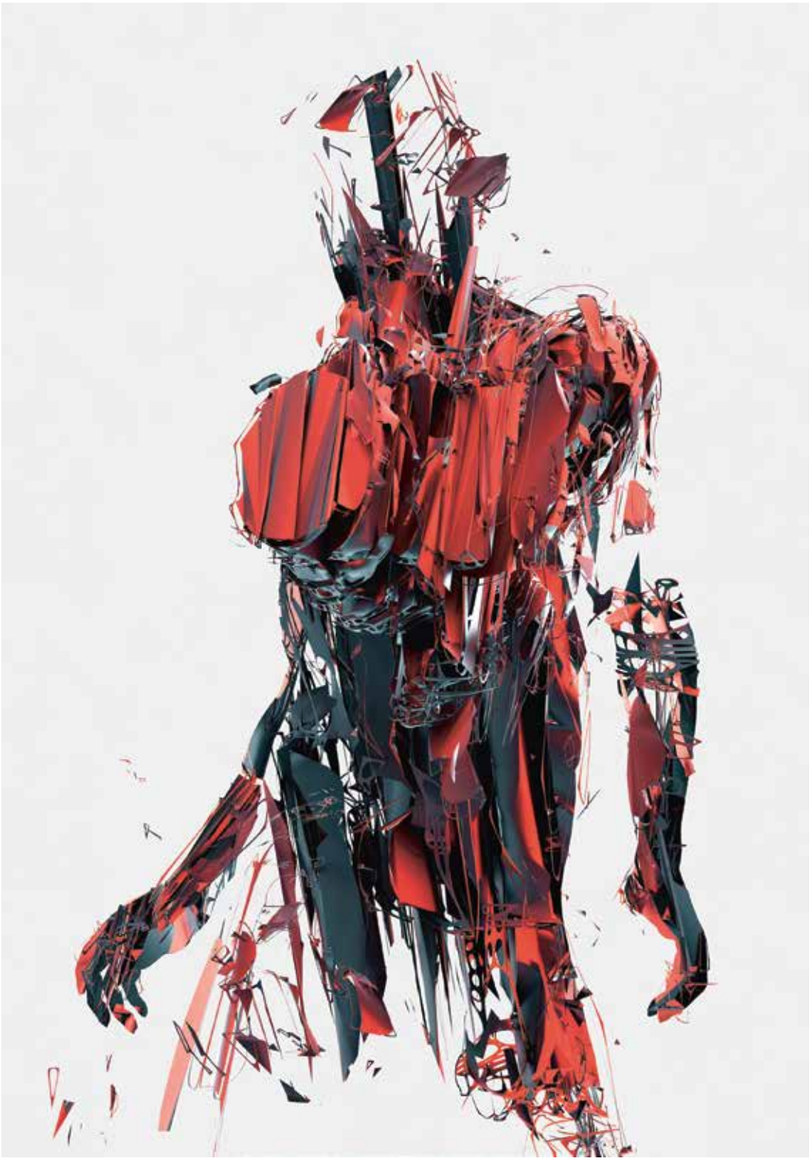

PEOPLE FROM JUPITER III, 2017.
Generatyvusis menas, 70x100 cm

GIRLS FROM JUPITER III, 2017.
Generatyvusis menas, 70x100 cm

KAIP „JAVASCRIPT“ KALBA RAŠYTŲ MAIRONIS?

SAULIUS KETURAKIS

Stanfordo universiteto Literatūrų, kultūrų ir kalbų padalinys nuo 2013 metų rengia „Code Poetry Slam“ (http://stanford.edu/~mkagen/codepoetryslam/#1.0_wu). Renginio idėja – programavimo kalbos yra tiek išsivystę, jog jomis galima pasakyti tuos pačius dalykus, kaip ir natūraliosiomis kalbomis rašoma poezija. Ir dar daugiau – programinio kodo lygmenyje skaitoma kaip poetinis tekstas, tokia poezija gali būti vykdoma kaip programa, atliekanti įvairias funkcijas.

Vos tik šiame konkurse buvo paskelbti pirmieji kūriniai, nedelsiant pasigirdo protesto balsai iš abiejų – poetų ir programuotojų – cechų pusių. Pirmieji liejo apmaudų dėl poezijos mechanizavimo, kiti išsigando poetinių dviprasmybių programiniame kode, kuris turėtų būti absoliučiai vienareikšmiškas. Tačiau greitai pripažinta, jog žmogus ir kompiuteris tapę lygiaverčiais skaitytojais, galinčiais mėgautis tuo pačiu tekstu. Tad tokia programiniu kodu rašyta poezija yra tarsi radikalios technologijų emancipacijos simptomas, pripažįstantis jų teisę turėti galimybę kartu su mumis praleisti bendrą laukų vakarą prie tų pačių tekstų.

Pasižvalgykime, ką tokiam vakarui siūlo „Code Poetry Slam“ dalyviai. Štai 2014 metais astrofizikė, Saulės magnetinių laukų tyrinėtoja bei poetė Aimeeė Norton pasiūlė eilėraštį, sudarytą iš „Apache“ tinklalapių serverio programinės įrangos būsenos bei klaidų kodų, pavadintą „Apache Code Errors“. Viena eilėraščio strofų atrodo štai taip:

```
303 see other
405 not allowed
417 expectation failed
423 locked down
```

Prie avangardistinės poezijos bent minimaliai pripratęs skaitytojas tokios dviejų paralelių strofų konstrukcijos visiškai nebūtų nustebintas. Tačiau reikia nepamiršti, jog kairėje pusėje esantys skaičiai yra skirti skaityti kompiuteriui, o dešinėje esančios jų reikšmės – natūraliųjų kalbų vartotojui. Pasakytume, jog abiem atvejais kalbama apie tipišką modernistinę dramą nepajėgiant pasiekti Kito, tik ši drama išreikšta dviem būdais – skaitmenimis bei žodžiais. Visiškos negatyviosios komunikacijos situacijoje atsidūręs žmogus bei vienas šiandienos komunikacijos simbolių – pasaulinio žiniatinklio serveris, kuris negali su niekuo susisiekti. Ar galima įsivaizduoti didesnę *nekomunikacijos* nelaimės ištiktų draugų porą?

„Ein Wort – du weißt: / eine Leiche“, žodis yra lavonas – kaip vėlyvojoje savo kūryboje absoliučią vienatvę ir negalėjimą žmogui pajusti kito žmogaus bendrystės nusakė poetas Paulis Celanas. Kalba yra vienatvės priežastis – toks pasakymas buvo visiškai suprantamas moderniosios kultūros epochos gyventojams. Tačiau šiandien galėtume kompanijoje atsidusę pasakyti kitaip – esu vienišas kaip „Apache“ serveris, ištiktas 598. Ir visi šalia esantys turėtų liūdnai nuleisti akis – tai klaidos kodas, kai ryšys nebuvo užmegztas, nes tam skirtas laikas pasibaigė.

Jei skaitytojui atrodo, jog čia tinkama vieta šyptelėti, tegul neapsigauna. Bent jau taip neatrodė vokiečių literatūros ir medijų teoretikui Friedrichui A. Kittleriui. Programinio kodo tekstuose jis pamatė siekį atkurti tai, ką esame pamiršę natūraliosiose kalbose – ne ką žodis reiškia, bet ką jis daro. Programavimo kalbos, jo manymu, yra savotiškas bandymas atstatyti aktyvios – veikiančios – kalbos ypatybes, nes kiekvienas programavimo kalbos „žodis“ orientuotas į kokį nors veiksmą. O ši natūraliųjų kalbų ypatybė jau yra nunykusi. Todėl ir programavimo kalbomis parašytą poeziją turėtume skaityti kitaip – ne kaip ji *skamba*, ne ką ji *reiškia*, bet ką ji *daro*.

Daryti šiuo atveju reiškia žengti anapus natūraliosios kalbos. Ir čia vertėtų prisiminti programavimo kalbų istorijos pradžią, netikėtai susijusią su ketinimu apsisaugoti nuo *tuščių* poezijos fantazijų kaip priešnuodį panaudojant tiksliuosius mokslus bei matematinius skaičiavimus. Tai, ką šiandien vadiname programavimu, atsirado garsaus anglų poeto lordo Byrono aplinkoje, tiksliau pasakius, kovojant su ja. Poeto žmona Annė Isabella Milbanke dėl audringo Byrono gyvenimo būdo – nuolatinių nuotaikų svyravimų, homoseksualių ryšių, aistros artimiems giminaičiams – kaltino poeziją ir vaizduotę. Tai poezija kalta dėl nuolat žmogų sprogdinančių jausmų ir norų. Pati A. I. Milbanke buvo savamokslė labai griežtų pažiūrų matematikė, garsėjusi aukštuomenėje kaip „lygiagretainių princesė“. Poeto bei matematikės santuoka kėlė begalinį publikos susidomėjimą, visi laukė, koks gi vaikas iš tokios sąjungos gali gimti? 1815 m. pasaulį išvydo judviejų dukra Ada, o, praėjus vos penkioms savaitėms po gimimo, jos motina paliko garsų poetą, norėdama, jog dukra išvengtų tėvo įtakos ir taptų ne poete, bet matematike ir mokslininke. Matematika buvo pasirinkta ne tik todėl, jog jos labai nekentė poetas Byronas, bet ir kaip populiari to meto pusiau medicininė, pusiau edukacinė priemonė, turėjusi slopinti vaizduotę, jausmus ir skatinti veikti.

Motinos noras išsipildė iš dalies. Ada kurį laiką protestavo prieš gydymo matematika seansus, net bandė suvilioti savo mokytojus, rūkė *žolę*, tačiau greitai suprato, jog būtent matematika jai gali praversti norint išsilaisvinti iš monotoniškų skaičių dėlionių. Ji buvo pirmoji, kuri parašė tai, ką šiandien vadintume programa britų išradėjo Charleso Babbage'o „analitinei mašinai“, mechaniniam skaitmeninio kompiuterio prototipui. Šis mechaninis kompiuteris, Ados Byron įsivaizdavimu, turėjęs atlikti skaičiavimus pats, o žmogus liktų laisvas ir galėtų kurti poeziją. Lordo Byrono dukra net manė, jog tokios skaičiavimo mašinos kada nors galės kurti muziką, atvaizdus ir net poeziją. Jau būdama trisdešimtės Ada laiške motinai piktai rašė, jog kadangi ši iš jos atėmusi poeziją, todėl ji matematinius skaičiavimus ir mokslą pavertė poetiškais.

Ados Byron asmenyje XIX a. pirmosios pusės Anglijos publika matė jungtį tarp tiksliųjų mokslų ir poezijos. Jai visuomet būdavo sudėtinga keliauti, nes, vos tik sužinojusios, jog kažkur yra poeto Byrono dukra, jos pasižiūrėti traukdavo minios žmonių. Visiems buvo įdomu, koks gi monstras gali atsirasti iš poeto ir matematikės sąjungos. Paradoksaliu būdu šis pačioje programavimo kalbų istorijos pradžioje užsimezgęs ryšys tarp poezijos ir programinio kodo šiandien vis dar jaučiamas.

Nors gebantys programuoti ir kurti literatūrą asmenys šiandien nesusilaukia nustebusių minių dėmesio, tačiau jie vis dar sutinkami kaip kažkas labai neįprasto. Štai Angusas Crollis, „Twitter“ inžinierius, vienas įtakingiausių šių dienų programavimo kalbos „JavaScript“ specialistų ir, kaip pats sako, visiškas *literatūros narkomanas*, 2014 metais paskelbė knygą „What If Hemingway Wrote JavaScript?“ [„Kas jei Hemingway'ius rašytų JavaScript?“ – red.] Joje jis atlieka savotišką intelektualinį eksperimentą – kadangi kiekvienas rašytojas turi savo stilių, kalbėjimo manierą, todėl kiekvienas jų turėtų „JavaScript“ programuoti kitaip. Tarp programuotojo tinklaraštyje pateiktų pavyzdžių galima pamatyti, kaip turėtų skirtis tai pačiai problemai spręsti skirtas „JavaScript“ kodas, parašytas J. D. Salingerio, Vladimiro Nabokovo ar Virginijos Woolf (http://blog.anguscroll.com/tupac-does-javascript).

A. Crollis pirmiausia parengia tam tikrą kiekvieno rašytojo stiliaus portretą. Jackas Kerouacas A. Crollio knygoje pristatomas kaip autorius, nemėgstantis planuoti, bet labai mėgstantis rašyti vienu prisėdimu, spontaniškai ir visiškai paklūstant tik savo sąmonės srautui. Tačiau programuotojo „Kerouaco“ parašytas programinis kodas bevertis, sako A. Crollis, nes jis neatlieka visiškai jokios funkcijos. Beveik viskas, ką sukūrė programuotojas „Kerouacas“, yra kode palikti komentarai, tačiau ir jie tokie pakrikę, jog esą neįmanoma susigaudyti. Jis nesiūlytų J. Kerouaco samdyti jokiai programai kurti, nes ta programa gal ir veiktų, tačiau tuščiai, nes nieko neatliktų.

Įdomiai atrodo programuotojo „Jameso Joyce'o“ kodas. Garsus savo anglų kalbos dariniais romane „Finnegans Wake“, net ir rašydamas „JavaScript“ jis negalėtų atsispirti naujadarams. Tikrindamas „Jameso Joyce'o“ kodą A. Crollis randa stebėtinų leksinių kombinacijų ir net pateikia jų žodyną, nes be jo nieko suprasti neišeina. Pavyzdžiui, programuotojas „Jamesas Joyce'as“ vietoje komandos *calculate* naudoja *caligulate*. A. Crollis spėja, jog čia kalbama apie skaičiavimą su šiokia tokia tironijos priemaiša.

A. Crollio knyga „What If Hemingway Wrote Javascript?“ yra kol kas labai egzotiško žanro – literatūros ir programinio kodo kritikos viename – pavyzdys, šiek tiek ironiškai žvelgiantis tiek į programuotojų, tiek į literatų bendruomenes. Tačiau ta ironija pajėgia išryškinti naujausias kultūros tendencijas, kuriose programavimo kalbos irgi paklūsta toms pačioms taisyklėms kaip ir literatūros tekstai bei lygiomis teisėmis dalyvauja kultūros procesuose. Sekdami A. Crollio knygos idėjomis galime klausti, kaip „JavaScript“ kalba programuotų, sakykime, Maironis. Arba Kazys Binkis.

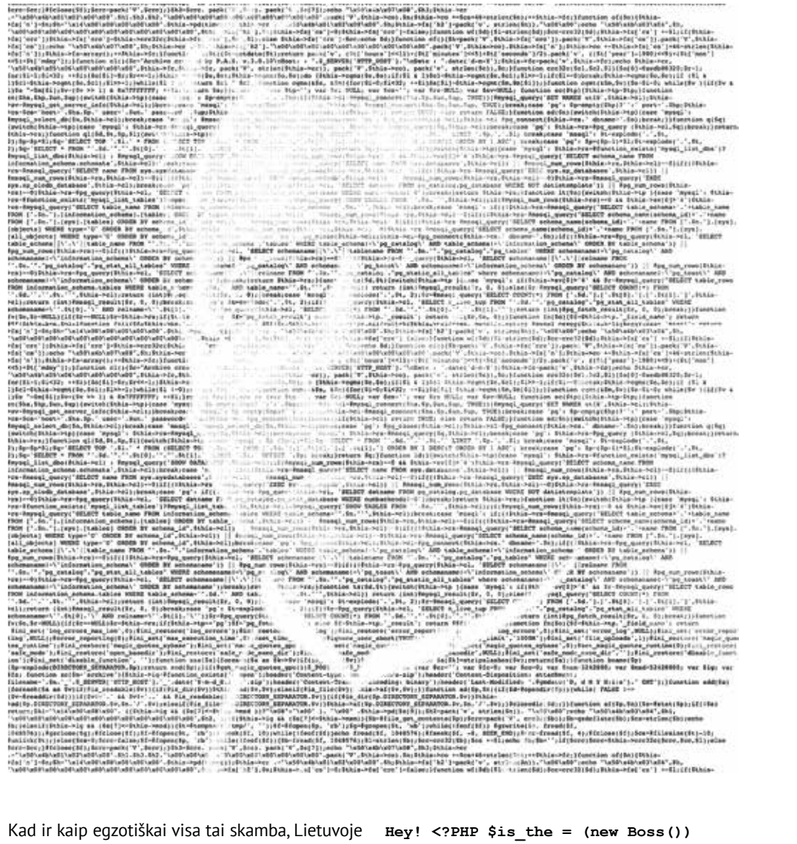

Kad ir kaip egzotiškai visa tai skamba, Lietuvoje jau yra susiformavusi programuotojų grupė, sėkmingai dalyvaujanti įvairiuose programavimo kalbomis rašomos poezijos konkursuose. Lietuvoje kasmet vyksta tarptautinis konkursas „Source Code Poetry“ (http://www.sourcecodepoetry.com), šių metų trečioji vieta atiteko lietuviui Mariui Balčyčiui. Dirbdamas kompanijoje „Paysera“, jis nusprendė pateikti konkursui kūrinį, parašytą PHP, viena iš dinamiškiausių programavimo kalbų. Kaip pats autorius „Nemunui“ komentavo savo kūrinį, kadangi PHP kodas būtinai prasideda simboliu „<?PHP“, jis ta ypatybe pasinaudojęs ir eilėraštyje kėlęs klausimą – kokią gi programavimo kalbą rinktis? Kodo lygmenyje įžanginės eilutės atrodo štai taip:

```
Hey! <?PHP $is_the = (new Boss())
->when( @YOU); use It \ There\ Will\
Be\ No\ Chaos;
```

Eilėraštis, anot M. Balčyčio, yra labiau pramoginio pobūdžio, didžiausias iššūkis buvo parašyti taip, jog jis veiktų. Paleidus šį eiliuotą PHP kodą, jis kompiuterio monitoriuje „atspausdina“ tą patį eilėraštį, tik jau ne programinio kodo, bet natūraliosios kalbos pavidalu.

Tad kas žino, gal greitai lietuviškojo „Poezijos pavasario“ laureatas puošis ąžuolų lapų vainiku už eilėraščius, parašytus programavimo kalbomis.

DRUGELIS

BENAS TARKERIS

Algis nėra alkoholikas. Išgerti jam labiausiai norisi tada, kai būna patenkintas savimi. Kadangi taip būna nedažnai, be to, kitą dieną jaučia sunkias pagirias, pavojaus nusigerti jam nėra. Gal ir gerai, kad gyvenime mažiau džiaugsmo, – kartais pagalvoja. Džiaugsmas Algiui yra šventė. Tai yra pergalė. Kad ją pasiektum, turi kovoti, kažką nugalėti. Kovai reikalingi priešai, bet Algis jų vengia, todėl visi priešai yra jo viduje.

Algis yra mažo ūgio, smulkutis, galva – kreivo kiaušinio formos, ausys – atlėpusios, nosis – neproporcingai didelė. Jo akys vieniems atrodo žalios, kitiems – pilkos, ir paklaustas pats užtikrintai negali atsakyti, kokia jų spalva. Tiesa, tokį klausimą retai kas užduodavo. O gal nėra uždavęs niekas. Atidžiau yra stebėjęs save veidrodyje tik todėl, kad pažinčių svetainės anketoje reikėjo nurodyti akių spalvą. Užrašė žalią, bet pasijuto sumelavęs. Gyvena jis vienas ir savo didelę nosį retai kur kiša.

Draugų Algis beveik neturi. Pasiekęs pergalę, karts nuo karto leidžiasi jų ieškoti. Paieškos dažniausiai prasideda vienoje ir toje pačioje kavinėje. Jis yra pagalvojęs, kad elgiasi lyg žuvis: plaukia vis į tą pačią vietą, kur yra žvejo maitinamas vandens plotas. Tas žvejas vietoje maisto ir masalo – pagal metų laiką, pagal orą, pagal mėnulio fazę ir kitas tik jam vienam žinomas sąlygas – mėto į vandenį žmones. Algiui reikalingi žmonės siunčia signalą, ir jis eina į vieną ir tą pačią kavinę, kurioje susirenka visada ta pati kompanija.

Taip atsitiko ir šį kartą. Į kavinę, kurią Algis vadina „arklio subine“, nors oficialiai ji vadinasi visiškai ne taip, tą vakarą buvo suplaukę jo žmonės. Savi. Tie, kurių Algiui reikia. Visi jie kažką vienas apie kitą žino, bet nepažįsta tiek, kad galėtų vadintis draugais ar priešais. O gal jie renkasi vien tam, kad pažintų savo ir kitų norus, ir tas pažinimas juos daro bendraminčiais? Algis neturi atsakymo. Nė vienas iš jų kompanijos nežino, kaip užsidirba pragyvenimui jų pašnekovai ir toks jausmas, kad jiems tai visiškai nerūpi. Juos vienija noras kažkuo būti. Jie visi trokšta būti… Kaip čia tiksliau pasakius?

Jiems patinka drugeliai. Įvairiausių rūšių ir vystymosi stadijų. Susirinkę kavinėje jie aptarinėja vikšrus, kokonus, lėliukes, jų virsmą, sparnų plazdėjimą, pievas, kuriose skraido tik tam tikros rūšies egzemplioriai. Vienas turi įsigijęs įrankius drugeliams gaudyti, kitas turi medžioklės patirties, trečias jau yra pradėjęs kolekcionuoti, bet nė vienas dar nėra sugavęs reto drugelio, kuriuo galėtų didžiuotis. Kompanijos senbuviai pasakoja, kad tokių yra buvę, tačiau jie kaipmat pasitraukdavo iš jų tarpo.

Vakaras įsibėgėja, ima groti vietinis gyvos muzikos ansamblis, prasideda šokiai, drugelių klubas labiau susiglaudžia, kadangi muzikos garsai trukdo jiems bendrauti. Jauna moteris smalsiomis akimis, persisvėrusi per stalą, bando pasiekti ežiuku kirpto vyriškio ausį, nori pasakyti, kad pavydi jam sumedžioto *margaraščio padūkėlio*. Vyras kukliai linksi galva ir atsako, kad vargu ar tas drugelis yra vertas kolekcionieriaus adatos.

Vidutinio amžiaus juodai apsirengusi moteris, atrodanti tarsi jos veidas būtų sugeltas bičių, pasakoja, jog drugelius gaudo apimta džiugios vilties arba skausmo. Kadangi jos mėgstamiausi drugeliai skraido labai aukštai arba tupi pasislėpę ir suglaudę sparnus, jų nepavyksta sugauti. Jei ir sugautų, ji nesipuikuotų. Ežiuku kirptas vyras paklausia, kodėl ji taip dažnai užsimena apie puikavimąsi. Ji atsisuka į Algį ir plonu balsu cypia, kad jis per daug prie jos prisispaudęs, kad jai trūksta oro.

Storulis, sėdintis Algiui iš dešinės, kramtydamas keptą duoną su česnakais, šneka apie sykį ragautą kokoną ir viduriuose jo skonio sukeltus virpesius. Būrelis susižvalgo tarpusavyje, vienas iš jų juokiasi, kitas dedasi neišgirdęs, trečias palinksta prie storulio ir perklausia.

Kompanija linksmai leidžia laiką, Algis, išgėręs jau tris alaus, kaimyno paragintas užsisako viskio. Po to dar po vieną, kompanija eina parūkyti, vėl sėda, vėl eina. Trečiąkart sugrįžę, jie nebesėda, pradeda kalbas apie namus. Storulio laukia žmona, ežiuku kirpto vyro draugė atsiuntė žinutę, kad pasiilgo, smalsių akių merginos laukia vaikai, bičių sugelta moteris turi prieš miegą sudeginti keliasdešimt kalorijų, kiti irgi teisinasi, kad turi reikalų.

Algis prie didžiulio stalo lieka vienas. Padavėjas pasodina prie jo kitus žmones. Trijų moterų kompaniją. Dvi iš jų labai panašios, ir Algiui kartais pasirodo, kad viso labo mato tik vieną. Abiejų ilgi, nubalinti ir lygūs plaukai, soliariumo ir kosmetikos nublizginta oda, subtiliai paryškinti veido bruožai. Elgesys taipogi subtilus. Algis mąsto, kad taip tikriausiai turėtų atrodyti graži išmintis. Na, gal trūksta tik mįslingos šypsenos. Gražiosios išminties duetas tarpusavyje beveik nebendrauja, susižvalgo ir susirodo nesuprantamais Algiui sutartiniais ženklais.

Trečioji moteris – visiška jų priešingybė. Gal tai nėra jų draugė? Ne, ji karts nuo karto pasako išminties duetui vieno dviejų žodžių frazę. Stambumo ji tokia, kaip visus juos, išminties duetą ir Algį, sudėjus kartu. Ūgis – įspūdingas. Ji tamsaus gymio, veidas išvagotas randų, lūpos tarytum per mažos ir, kadangi išdažytos raudonai, dar labiau išryškina veido stambumą. Akys – apsiblaususios, velniškai piktos, suraukta plati kakta. Iš pirmo žvilgsnio Algiui ji pasirodė panaši į ringo kovotoją, metaliniame narve bandančią užsivesti žūtbūtinei kovai. Ji sėdi pasisukusi šonu, visai greta.

Kovotoja žiūri į Algį, priešingai nei išminties duetas, stačiokiškai, visiškai nesivaržydama, be jokio kuklumo. Žiūri tiesiai jam į akis. Jis nusuka žvilgsnį bet kur, kad tik nematytų jos. Prie išminties dueto karts nuo karto prieina vyrai pakviesti šokiui. Tada kovotoja nebežiūri į Algį, o stebi gerbėjus. Jie ilgai neužsibūna – išminties duetas šokti neina. Abi nužiūri vyrus nuo galvos iki kojų ir nusišypso surūgusia šypsena. Algis pasiūlo susidaužti savo bokalu su jų kokteiliais, bet jos net nekrusteli. Gal neišgirdo? Vienintelė kovotoja vis nenuleidžia nuo jo akių. Gal mano, kad jis pavojingas, – šmėkšteli Algiui.

Kovotoja užsikniaubia ant stalo ir kažką šnibžda išminties duetui į ausis. Algis netyčia pamato kovotojos juodas apatines kelnaites. Susigėsta ir paraudonuoja. Visos trys moterys sužiūra į Algį. Ko jos nori? Jam pasidaro neramu. Pakelia bokalą, norėtų jį apsikabinti ir nepaleisti, kad nesimatytų jo baimės. Išminties duetas kažką tarpusavyje kalbasi. Jis negirdi.

Gal jos rezga planą, kaip jį pagrobti? Bet palauk, Algi, seno arklio subine, kam tu reikalingas? Už tave net vieno euro išpirkos niekas neduotų. Nebent sumokėtų, kad netrukdytum kitiems savo lakstymu po pievas, kad savo kvėpavimu ir bezdėjimu neterštum žmonijai oro.

Jis buvo girdėjęs kažką apie vergiją. Staiga pamato save milžiniškuose apartamentuose, tikriausiai senovinėje pilyje, aprėdytą kostiumu, per dienas nieko neveikiantį, tik visą laiką vaikščiojantį pirmyn atgal, visą laiką susimąsčiusį, įsitempusį ir laukiantį šeimininko komandos. Apartamentų lubos skliautuotos, išpieštos freskomis. Jose pavaizduoti drugeliai. Daug spalvotų drugelių, įvairiausių rūšių, jie atrodo tarsi būtų gyvi, atrodo, lyg sklandytų visai šalia jo. Jis norėtų juos pasiekti, bet negali be šeimininko komandos pakelti rankų. Bando pajudinti, bet jos pakyla labai nežymiai ir daužosi į kojas tarytum sužeisti sparnai. Algis pasijunta tarsi prismeigtas prie knygos lapo, ant kurio parašyta jo paties gyvenimo istorija. Jis pirštais suima visus knygos lapus, perlenkia ir paleidžia juos kaip įtempto lanko strėlę. Jie skrenda iš inercijos, o Algis kiekviename lape spėja pamatyti savo veidą. Jis lyg dailininko nupieštas šaržas. Paveiksliukai keičiasi, veidas darosi lygesnis, bruožai švelnėja, bet tuo pačiu ryškėja jo didelė nosis. Knygos pradžioje, kur paprastai būna autoriaus žodis, veidas visiškai išnyksta, o nosis pavirsta plaukuotu vikšru…

Neapsikentęs, staigiu judesiu Algis užverčia knygą ir ant viršelio aiškiai pamato drugelio formos veidą. Tai kovotojos veidas. Ji tikriausiai drugelių motinėlė, viso to vabzdyno šeimininkė. Negali nuleisti nuo jos akių. Negali, nes yra užhipnotizuotas jos veido randų, jos žvilgsnio ir raudonų lūpų.

Algis žiūri į ją ir, kaip bebūtų keista, jo viduje pamažu gimsta pasitikėjimas, jis jaučia kaip auga, didėja, darosi abejingas baimei, nebebijo vergijos, nebebijo mirties. Jis išgirsta kovotojos balsą. Tai komanda? – klausia savęs. Algis nežino, kaip jam reaguoti, bet nebesijaučia suvaržytas, o drąsiai žiūri kovotojai į akis ir netgi išdrįsta pasakyti, kad neišgirdo sakinio, išdrįsta paprašyti, kad pakartotų. To jis nedarydavo net drugelių medžiotojų kompanijoje. Ką? Algis staiga atsišlieja į kėdės atkaltę ir staigiu rankos mostu vos neišverčia alaus.

Nesąmonė. Ką ji pasakė? Jis nenuleidžia nuo kovotojos akių. O ji akis nuleido. Tai pergalė? – klausia maištingas jo balsas viduje. Pergalė, – pakartoja sau, negalėdamas patikėti.

To, ką jis ką tik išgirdo, jam nėra sakiusi net mama. Tu mano vaikas, todėl man tu būsi visada gražus, – sakydavo ji kažkaip dviprasmiškai ir su nepaslepiamu gailesčiu.

Gražus? – Algis nedrąsiai perklausia kovotojos.

Ne. Jis negali tuo patikėti. Niekada nepatikės. Ji tikriausiai tyčiojasi. Kovotoja nuleidusi galvą, lyg kalbėtų maldą, vėl pakartoja, kad jis gražus. Algiui pasidaro mažai vietos, jam labai ankšta, jis pradeda dusti, atsikelia, atsiprašo ir braunasi pro kovotoją. Jis nori namo. Greičiau. Nori sprukti ir užsidaryti. Nebenori nieko matyti ir girdėti. Jis turi būti vienas. Atsiskaito už gėrimus ir išėjęs į lauką rūko. Svirduliuoja namo.

Ne, negirtas. Gražus.

Negali būti. Kodėl? Gražus. Nesąmonė. Kodėl?

O ji? Prisimena jos nuleistas akis.

SIMAS LIN

DEFRAGMENTUOTAS MIESTAS „X“

Šiais visuotinio paveikslavimo(si) laikais sunku būtų rasti žmogų, neturintį jokio fotografavimui tinkamo įrenginio – išmaniojo telefono ar planšetės, jau nekalbant apie „muilinę“. Rimta fotokamera, ypač naujesnė ir brangesnė, regis, dažnam savininkui perša mintį, kad tokia apsiginklavęs gali mesti iššūkį profesionalui ir būti fotomenininkas – panašiai kaip vos tik gimęs amerikietis jau yra potencialus prezidentas. Šiame amžiuje būti fotografu ir lengva, ir sunku. Lengva, nes tikrai nebūtina įsigyti brangią fototechniką ar įsirengti fotolaboratoriją, kad pagautum neblogą vaizdelį ir tuoj pat jį pateiktum viešai apžiūrai bei aptarimui. Tačiau tikrai sudėtinga fotografijų jūroje pažerti vaizdų, įdomesnių nei toji aibė plūduriuojančių bespalvių medūzų. Dar sunkiau – būti pastebėtam. Jeigu šiuose beribiuose vandenyse mažai žinomo fotografo nuotrauką atranda ir ją publikuoja toks gerų kadrų žvejys kaip amerikiečių žurnalas „Popular Photography“, tai yra ženklas – talento pripažinimas ir ateities perspektyva.

Taip nutiko jaunam, konceptualiam fotomenininkui Simui Linkevičiui, labiau žinomam kaip Simas Lin, kurio nuotrauka iš ciklo „Modern Cityscapes" („Šiuolaikiniai miestovaizdžiai") 2015 m. buvo išspausdinta minėtame žurnale. Maža to, publikacijos su Simo fotografijomis pasirodė tokiuose populiariuose interneto šaltiniuose kaip *Behance* (išskirtinių projektų kategorijoje), *iGnant, Format Magazine, Feature Shoot, Quo, Bored Panda*. Šis projektas tais pačiais metais buvo eksponuojamas verslo centre „Vertas", Vilniuje.

Visiems jauniems, daug žadantiems ir norintiems per naktį globaliai išgarsėti turiu svarbią žinią: tam neužtenka vieno puikaus kadro ir vienos sėkmingos dienos. Į tą ypatingą dieną veda netrumpas ieškojimų, kūrybinių klaidų ir atradimų kelias.

Simas susidomėjo fotografija paauglystėje, prieš dešimtmetį, kai sendaikčių turguje įsigijo savo pirmąjį juostinį fotoaparatą. Penkiolikmečiui teko pasigilinti į analoginę fotografiją, kartu su draugais rūsyje įsirengti laboratoriją, raudonos lempos šviesoje pačiam merkti pirštus į ryškalus, fiksuoti, plauti, džiovinti ir karpyti savo nuotraukas. Toks jaunojo fotoentuziasto užsidegimas truko trejus metus. Būdamas dvyliktokas jis nusprendė, kad nori studijuoti verslą. Tačiau verslininku taip ir netapo – po dvejų metų metė studijas ir vėl ėmėsi fotografijos, kuri šiandien yra jo vienintelis darbas, saviraiškos būdas ir aistra.

Dvejų metų pertrauka padėjo suvokti savo kryptį – moderni alternatyvioji fotografija. Simas Lin niekada nesižavėjo populiariosios fotografijos darbais. „Joje viskas labai gražu, tvarkinga, tačiau paviršutiniška, – teigia Simas Lin. – Ji kaip cukraus vata – valgome, saldu, skanu, bet suvalgius nelieka jokio sotumo jausmo. Manau, kad bet kuri kūryba turi stadijas – formavimąsi, augimą, brandą. Mano fotografija šiuo metu žengia tik pirmuosius žingsnius – iš formavimosi stadijos į augimą. Kažkoks išsigryninimas to, kas tau patinka, yra laikinas. Su naujais potyriais ateina naujos idėjos, iš kurių gimsta nauji projektai, o tada ir vėl pradedi gryninti." (*Iš interviu 15min.lt*)

Simas pasakoja, kad fotografuoti architektūrą ėmėsi spontaniškai, supratęs, kad jam ypatingai svarbi yra vizualinė estetika, kurios ieškojo visur, netgi mėgino kelti sau klausimą, kas apskritai yra estetika, ir interpretuoti ją savaip. Architektūra jam pasirodė labai patrauklus fotografinis objektas, sukonstruotas iš statinių blokų, kurie menininką domina savo formomis, tekstūromis, spalvomis, erdvėmis. Simas nekuria dokumentinių projektų, tad pastato istorija ir paskirtis – jam visiškai nesvarbūs dalykai. Fotografijų ciklas „Modern Cityscapes" gimė iš aistros linijoms, formoms ir tekstūroms, iš kurių fotografas konstruoja savąsias siurrealistines fikcijas. Remiantis Geštalto vizualinio suvokimo teorija, žmogaus sąmonė geba iš atskirų objektų fragmentų atkurti visumą. Menininkas žvelgia į aplinką kaip į beribę mozaiką, pripildytą įvairiausių linijų, formų, figūrų, tačiau tebesančią labai minimalią, estetišką ir tvarią. Tokioje mozaikoje detalės yra gyvybiškai svarbios.

Simo Lin fotografijose pastatai „ištraukti" ne tik iš peizažo, bet ir iš konkretaus miesto. Nežinančiam būtų sunku pasakyti, kokios šalies architektūra šiuose atvaizduose. Toks atpažįstamo miesto identiteto ignoravimas yra apgalvotas: šis ciklas ne tik atspindi paties kūrėjo požiūrį į aplinką, bet leidžia žiūrovui žaisti savo vaizduotės žaidimus, pažvelgti į objektus kaip į nematerialius kūnus, pačiam iš jų susikurti įsivaizduojamą miestovaizdį. Tai tarsi dėlionė, kuri, priklausomai nuo žiūrovo gebėjimų, gali

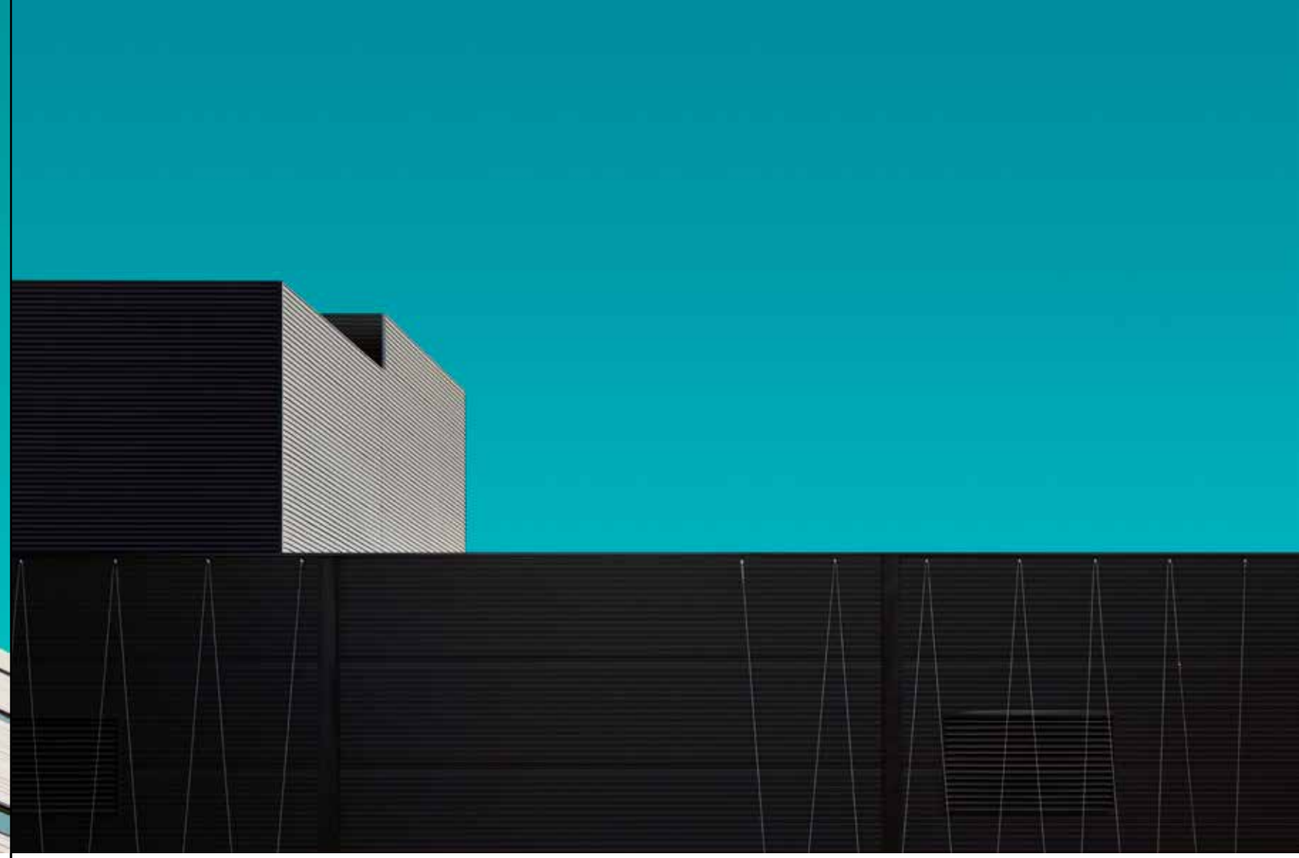

virsti miestu X. Urbanistinis paveikslas gali būti spalvingas ir tuo pačiu skoningas, sudėliotas iš daugybės elementų ir vis tiek vientisas.

Paklaustas, kodėl šioje fotografijų serijoje visiškai eliminuotas žmogus – statiniai, sukurti žmonių ir pastatyti žmonėms, čia apgalvotai nuasmeninti – menininkas prisipažįsta, kad toks sprendimas buvo spontaniškas ir organiškas: „Šis projektas – tai aplinkos struktūros ir estetikos studija. Aplinką aš suvokiu kaip itin tvarkingą ir minimalistinę sistemą, kurioje žmogus yra destruktyvi figūra, todėl jos ir atsisakiau. Kartais aplinka apie mus pasakoja daugiau, nei mes patys apie save, todėl joje nuolat ieškau kontrastų, netikėtų momentų, hiperbolizuotų išraiškų“.

Pasiteiravus, ar specialiai dairosi pastatų, vertų tapti fotografijos objektais, ar patys objektai jį „atranda“, o gal netyčia pastebėtas urbanistinis momentas inspiruoja fotografinį kadrą, Simas Lin pasakoja, kad, ėmęsis projekto „Modern cityscapes“, ištisus metus važinėjo po miestą ir stebėjo jo plėtrą, laukė tinkamo momento nufotografuoti vieną ar kitą statinį. Didžioji dalis fotografijų gimsta iš pamatyto vaizdo: kokia nors erdvė, situacija ar objektas menininką įkvepia, sugeneruoja mintį, tačiau tai nebūtinai reiškia, kad jis, tą mintį išgryninęs, sugrįš į tą pačią vietą dar kartą.

Galvojant apie kūrybinį procesą lauko sąlygomis, dažniausiai manoma, kad fotografui reikia išlaukti kažkokių *magic hour* momentų arba patogių meteorologinių sąlygų ypatingai švariam dangui užfiksuoti. Arba priešingai – visus šviesos netobulumus galima pakoreguoti kompiuterinėmis programomis. Kaip iš tiesų viskas vyksta? Ar Simas Lin tyko kokio nors paros laiko, kai nelieka žmonių nei gatvėse, nei languose?

„Visa fotografija yra momentai. Vienų reikia laukti metų metus, kiti patys ateina netikėtai. Pastarųjų dažniausiai nepavyksta įamžinti. Fotografuojant visuomet tenka laukti tai šio, tai to, bet svarbiausia – išlaukti tinkamos šviesos. Dėl šio dėmens pasitaiko sugrįžti į tą pačią lokaciją ir penkis, ir dešimt kartų. Tokios detalės, kaip šviesos netobulumai, spalvos, žinoma, tvarkomi ir postprodukcijos metu. Laukti, kol neliks žmonių nei gatvėje, nei languose, tiek pat netikra, kaip ir postprodukcija, nes tai jau yra manipuliavimas aplinka. Bet fotografija ir negali atspindėti realybės, ji vienaip ar kitaip ją transformuoja.“

Simo Lin minimalistinės stilistikos, išgrynintų linijų ir švaraus kolorito fotografijas galima prilyginti grafikos darbams. Užsiminus apie jo prigimtinį estetikos pojūtį, menininkas teigia, kad vaizduoja pasaulį tokį, kokį jį mato, ir jeigu tai žiūrovui atrodo estetiška – puiku. Jis nesąs tikras, kas formuoja mūsų estetinį suvokimą: šaltkalvis gali turėti žymiai labiau išlavintą estetikos pojūtį nei tapytojas.

Pasak Simo, kiekvienoje kūryboje, nepriklausomai nuo mediumo, galima rasti kažką įdomaus ir įkvepiančio. Jam patinka gera muzika, iliustracija, kinas, modernus menas. Kūrybos dirgikliai (trigeriai) slypi kiekviename žingsnyje, tad jei žmogus turi polinkį į kūrybišką saviraišką, jis ir kasdamas duobes tą darys kitaip nei kiti.

Daugiau apie menininką: www.simaslin.com

Parengė Eglė Petreikienė

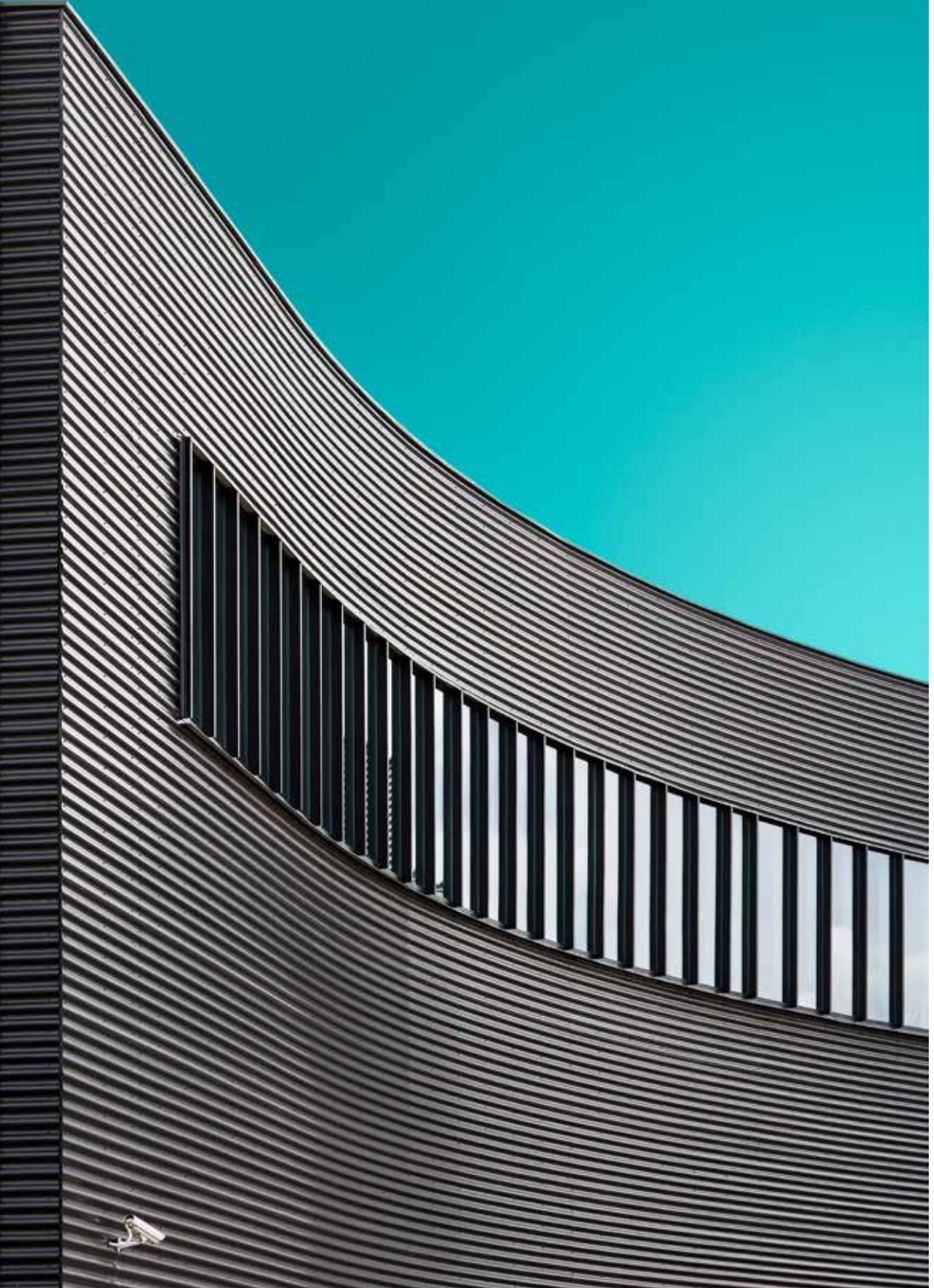

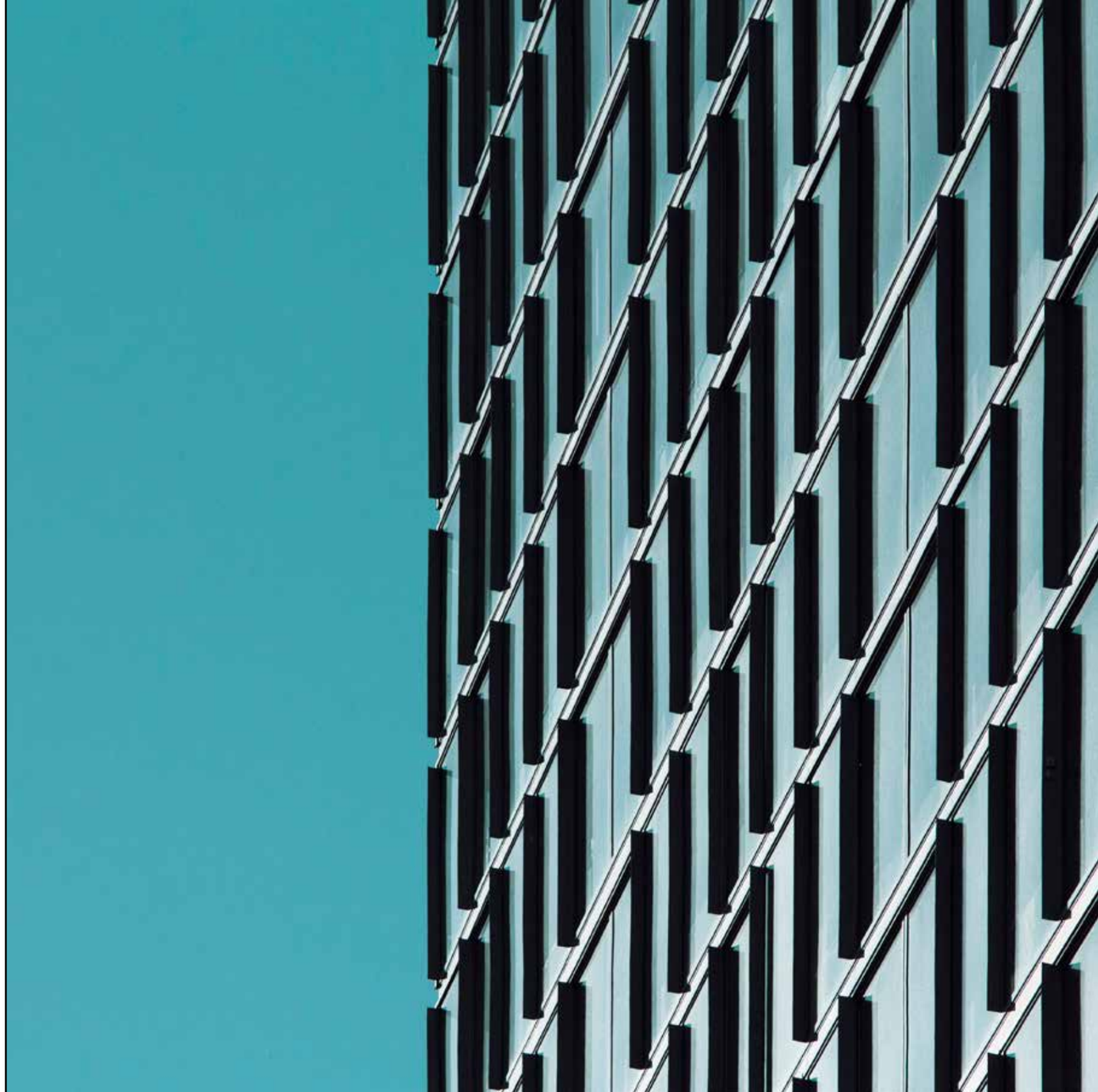

ORHANAS PAMUKAS (gimė 1952 m. Stambule) – žymiausias šiuolaikinis turkų rašytojas, 2006 m. Nobelio premijos laureatas, savo kūryboje gebantis supinti europietiškos literatūros bruožus su paslaptinga Rytų pasakojimo tradicija. Jo kūriniai išversti į daugiau kaip 60 kalbų.

Romanas „Tos keistos mano mintys“ – tai nuolat kintančio Stambulo istorija paprasto žmogaus akimis. Šis žmogus – tradicinio turkų gėrimo bozos pardavėjas Mevliutas, vaikystėje atkeliavęs į miestą drauge su tėvu. Vakarais jis vaikšto po Stambulo gatves apniktas keistų minčių ir, kaip jo tėvas kadaise, prekiauja boza. Atrodo, kad laimė tyliam, kukliam ir mąsliam pardavėjui nesišypso. O meilė? Jaunystėje išvydęs nepaprasto grožio merginą, jis trejus metus rašo jai meilės laiškus ir galiausiai ryžtasi mylimąją pagrobti, tačiau paaiškėja, kad nuo įniršusio tėvo sprunka ne su ja... Ar galima vesti per klaidą ir vis tiek būti laimingam? Ar galima visą amžių būti ištikimam tradicijai, kuriai vis mažiau lieka vietos besikeičiančiame metropolyje? Ar galima gyventi mieste, kurio nesupranti, ir vis tiek jį mylėti?

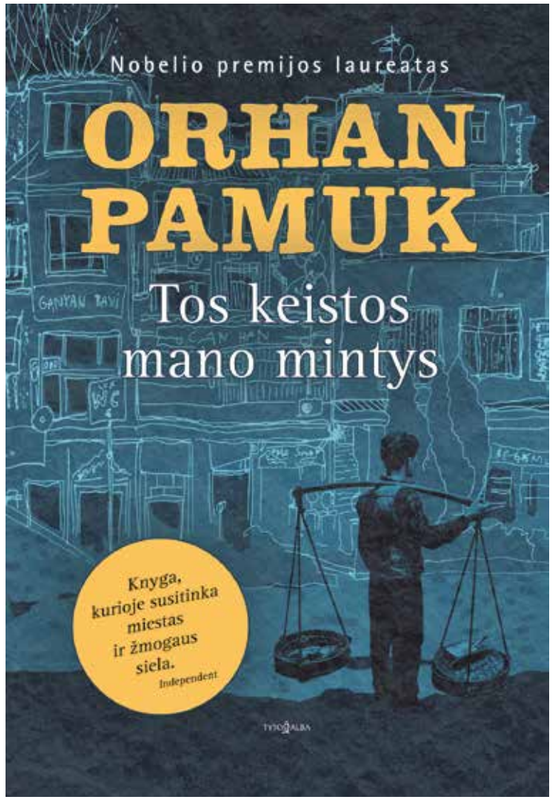

Knygos dailininkė Ilona Kukenytė

TOS KEISTOS MANO MINTYS

ORHAN PAMUK

Ištrauka iš romano

KINO TEATRAS „ELYAZAR“
GYVENIMO IR MIRTIES REIKALAS

1972 m. lapkritį, sekmadienio rytą gatvėse pardavinėdamas jogurtą, Mevliutas suprato, jog kartu su tėvu nebeprekiaus. Didėjančios jogurtų gamintojų įmonės sunkvežimiukais prekes atveždavo į Taksimą arba Šišlį – vos ne prekiautojams į namus. Jogurto prekeivių užduotis buvo ne kaip nešikui iš Emineniu į Bejohlu arba Šišlį ant pečių nutempti penkiasdešimties ar šešiasdešimties kilogramų indus, o iš sunkvežimių paimtą jogurtą kuo greičiau išnešioti po gatves ar butus. Tėvas ir sūnus suprato, kad leidėsi skirtingais maršrutais uždirbs daugiau. Namie tebesaldindavo vieno iš jųdviejų dukart per savaitę pirktą bozą, bet vakarais ir ją pardavinėdavo skirtingose gatvėse.

Šis pokytis Mevliutui suteikė laisvės pojūtį, bet netrukus jis suprato klydęs. Gerai sutarti su užkandinių savininkais, vis reiklesnėmis namų šeimininkėmis, durininkais ir vietų, kur palikdavo jogurto ar bozos bidonus, vadovais buvo sunkiau ir užtrukdavo ilgiau, nei tikėjosi, todėl jis vis rečiau lankė pamokas.

Šalia tėvo jis tebepildė sąsiuvinį ir, tiesą sakant, mėgo plepėti ir derėtis dėl jogurto kilogramo kainos su dėde Tachiru iš Torulu, kol šis ant svarstyklių lėkštės dėdavo svarelius, per chemijos pamokas nieko nesuprasdamas spoksodavo į lentą, jautėsi svarbesnis, nei buvo iš tiesų. Iš kaimyninio Imrenlerų kaimo atvykę stiprūs ir apsukrūs broliai, praminti Betonininkais, ėmė glemžtis visus Bejohlu ir Taksimo apylinkėse esančius barus ir užkandines. Ferikėjuje ir Charbijoje – tėvo patikėtose gatvėse, – nenorėdamas prarasti senų klientų, Mevliutas darė nuolaidas, ieškojo naujų pažinčių. Vienas erzindžanietis, gyvenęs Dutepėje, Mevliuto pažįstamas iš pagrindinės mokyklos, Pangalto rajone įsidarbino daug airano užsakančioje kotletinėje, Ferchadas pažinojo šalia jos įsikūrusios bakalėjos savininkus – kurdų alavitų šeimą iš Marašo. Mevliutas jautėsi mieste ūgtelėjęs.

Mokykloje jį net įsileido į rūsio tualetą, kuriame rinkdavosi rūkaliai. Norėdamas greičiau pritapti, jis ėmė nešioti „Bafra“ cigarečių pakelius. Visi žinojo, kad neseniai rūkyti pradėjęs Mevliutas dirba, todėl manė, kad visus vaišins cigaretėmis. Tačiau šis jau pirmoje licėjaus klasėje suprato pervertinęs niekur nedirbančių, tik mokyklą lankančių, bet vis tiek antriems metams liekančių, be paliovos liežuvaujančių, rūsio tualete besirenkančių pagyrūnų draugiją. Gatvės pasaulis buvo daug didesnis ir tikroviškesnis nei mokyklos.

Iš kišenės ištraukęs uždirbtus pinigus, „kaip įprasta“ atiduodavo tėvui, nors atsirado išlaidų, tarkime, cigaretėms, kinui, lažyboms ar loterijai. Nė kiek nesigėdijo nuo tėvo slepiąs išlaidas, užtat jautėsi kaltas, kad vaikšto į „Elyazar“ kino teatrą.

Vienoje iš didžiųjų gatvių tarp Galatasarajaus ir Tunelio kino teatrą „Elyazar“ 1909 m., kai nuo sosto nuvertus sultoną Abdiulchamidą šalyje įsiviešpatavo laisvė, pastatė armėnų teatro bendruomenė (tuomet jis buvo vadinamas „Odeon“, o po Respublikos paskelbimo virto kino teatru „Majestik“), kuriame lankydavosi graikai ir aukštesnės klasės turkų šeimos, o prieš porą metų pervardijus „Elyazar“, kaip ir visuose Bejohlu kino teatruose, jame imta rodyti erotinius filmus. Stengdamasis nekristi į akis iš vargšų rajonų susirinkusiems bedarbiams, seniams, nelaimėliams ir beviltiškiems vienišiams, Mevliutas tamsoje, gėdydamasis net pats savęs, įsitaisydavo ant kraštinės kėdės tolimiausioje eilėje (salėje tvyrojo keista tvankuma, sumišusi su eukalipto kvapu) ir susigūžęs stengdavosi perprasti lėkštą siužetą.

Nenorėdamas apylinkėse gyvenantiems menkai žinomiems turkų aktoriams sukelti nepatogumų, „Elyazar“ nerodė pirmųjų Turkijos erotinių filmų, kuriuose aktoriai (kai kuriuos visi pažinojo) vaidino tik su apatiniais. Dauguma filmų buvo užsienietiški. Mevliutui nepatiko, kad turkiškai įgarsintuose italų filmuose meilės ištroškusios moterys buvo naivios kvailutės. Trikdė, kad vokiečių filmuose per „sekso scenas“, kurių Mevliutas rimtai nusiteikęs laukė, aktoriai be paliovos juokauja. Stebino ir netgi erzino, kad prancūzų filmuose moterys be rimtos dingsties iškart gula į lovą. Visas šiuose filmuose vaidinančias moteris ir jų geidžiančius vyrus įgarsino vienas balsas, todėl kartais Mevliutui atrodydavo, lyg žiūrėtų vis tą patį filmą. Šių filmų, į kino teatrą pritraukiančių žiūrovų, seansai visada vėluodavo. Todėl jau būdamas penkiolikos Mevliutas suprato, jog sueitis – stebuklas, kurio ilgai reikės laukti.

Prieš pat erotinę sceną prie durų rūkančių vyrų minia triukšmingai sugužėdavo į salę. Artėjant svarbiai filmo vietai, salės darbuotojas riktelėdamas: „Prasideda!“ – įspėdavo kieme laukiančius nekantruolius. Mevliutas stebėjosi, kaip tiems vyrams ne gėda vienas kitam žvelgti į akis. Nusipirkęs bilietą praeidavo pro juos nudelbęs akis („Ar neatsirišo batas?“), nė nepakeldamas galvos.

Ekrane pasirodžius nepadoriems vaizdams, salė nuščiūdavo. Mevliutui imdavo daužytis širdis, svaigti galva, išpildavo prakaitas, nors stengėsi tvardytis. Jis žinodavo, kad rodoma nepadori scena iškirpta ir įterpta iš kito filmo, tad sukrečiantys vaizdai neturi nieko bendro su ką tik rodytu filmu, kurio siužetą mėgina suprasti. Vis dėlto jis intuityviai bandė susieti tas erotines scenas su siužetu. Mintis, kad nešvankios moterys nuogomis krūtimis ar sėdmenimis, į kurias išsižiojęs žiūrėdavo, yra siužetinio filmo veikėjos, taip sujaudindavo, kad tarpkojyje iššovus gūbriui dar labiau susigūždavo iš gėdos. Mokydamasis licėjuje daug kartų vienas lankėsi kino teatre „Elyazar“, bet, kitaip nei kiti vyrai, nė sykio nežaidė su pimpalu, susikišęs ranką į kišenę. Sklido gandas, kad prie tų, kurie žiūrėdami filmą smaukosi atsisegę kelnes, tamsoje priekabiauja vien to čia ateinantys seni pederastai. „Branguti, kiek tau metų?“ arba „Juk tu dar vaikas!“ ir panašiomis frazėmis Mevliutą ne sykį bandė užkalbinti vyrai, bet jis apsimesdavo kurčias ir nekreipdavo dėmesio. Kadangi nusipirkus bilietą būdavo galima visą dieną praleisti kino salėje ir dešimtis kartų žiūrėti porą vienas po kito kartojamų filmų, Mevliutas negalėdavo taip paprastai išeiti iš kino teatro.

Ferchadas. Pavasarį atidarius atrakcionus bei kazino po atviru dangumi ir į Bosforo kavinukes, parkus su žaidimų aikštelėmis, tiltus ir gatves suplūdus minioms, savaitgaliais Mevliutas su manimi ėmė pardavinėti „Sėkmę“. Kuo rimčiausiai nusiteikę porą metų vertėmės šia veikla ir daug uždirbome. Loterijos dėžučių su prizais eidavome į Machmudpašą, ir, mudviem jau leidžiantis žemyn gatve, su vaikais pasivaikščioti išėję tėvai imdavo pirkti. Kol perėję Egipto turgų, Emineniu aikštę ir tiltą atsidurdavome Karakėjuje, kartais mudviejų džiaugsmui pusė apskritimų jau būdavo nutrinta.

Iš tolo iš žvilgsnio atpažinęs arbatinėje sėdintį smalsuolį, nepaisydamas jo amžiaus, Mevliutas draugiškai prieidavo ir kaskart vis kitaip, bet intriguojamai užkalbindavo. „Žinai, kodėl turėtum išmėginti sėkmę? Nes tavo kojinės tokios pat spalvos kaip mūsų dovanojamos šukos“, – tardavo apstulbusiam vaikui, nežinančiam, kokios spalvos kojines mūvi. „Pažvelk, Ferchado dėžutėje nutrintas dvidešimt septintas laukelis, parašyta VEIDRODIS, maniškis dvidešimt septintas dar nenutrintas“, – įkalbinėjo apie šią loteriją žinantį, bet neapsisprendžiantį akiniuotą gudruolį. Būdavo, tiek suprekiaudavome prieplaukose, garlaiviuose ir parkuose, kad nė rytui nepasibaigus su tuščiomis dėžutėmis grįždavome į Kiultepę. 1973 m. atidarius Bosforo tiltą – tik vėliau dėl masinių savižudybių jį uždarė pėstiesiems, – tris saulėtas dienas sėkmingai prekiavome, o ketvirtą pamatėme užrašą „Prekiauti draudžiama“. „Čia ne loterija, o azartinis žaidimas!“ – mudu iš mečečių kiemų varė seniai. „Jūs dar per maži“, – vijo nuo kino teatrų, kuriuose, tiesą sakant, ramiai žiūrėdavome nepadorius filmus. „Pardavėjų neįleidžiame“, – ne sykį buvome išprašyti iš smuklių, kazino ir kitų vietų.

Birželio pirmą savaitę išdalijus pažymėjimus Mevliutas išvydo likęs antriems metams. Geltono kartotinio pažymėjimo laukelyje „įvertinimas“ buvo ranka užrašyta: „Paliktas kartoti kurso.“ Mevliutas dešimtkart

perskaitė šią frazę. Jis praleido per daug pamokų, ne visus egzaminus laikė ir net nepasistengė įsiteikti mokytojams, kurie „vargšui“ jogurto pardavėjui iš pasigailėjimo būtų parašę mažiausią teigiamą balą. Iš trijų dalykų gavo neigiamą balą, tad liko beprasmiška vasarą mokytis. Sužinojęs, kad Ferchadas sėkmingai baigė mokslo metus ir netgi neturės perlaikyti nė vieno egzamino, Mevliutas susisielojo, bet pagalvojęs, kiek daug per vasarą galima nuveikti Stambule, ne itin krimtosi.

– Ir dar rūkai, ar ne? – vakare sužinojęs naujieną paklausė tėvas.
– Ne, tėti, nerūkau, – sumelavo kišenėje „Bafros“ pakelį nešiojantis Mevliutas.
– Rūkai kaip garvežys, kaip kareivis smaukaisi ir dar meluoji tėvui!
– Nemeluoju.
– Būk prakeiktas! – supyko tėvas ir skėlė Mevliutui antausį. Paskui trenkęs durimis išėjo.
Mevliutas krito į lovą.

Iš sielvarto ilgai gulėjo nekrutėdamas. Bet neverkė. Skaudžiausia ne tai, kad liko antriems metams ir ne tai, kad tėvas skėlė antausį... Skaudžiausia, kad smaukėsi, kad tėvui taip lengvai iš lūpų išsprūdo didžiausia jo paslaptis ir kad nepatikėjęs jis išvadino Mevliutą melagiu. O šio nuomone, niekas nežinojo, kad jis taip elgiasi. Netrukus širdgėla virto tokiu pykčiu, kad Mevliutas suvokė vasarą negrįšiąs į kaimą. Nusprendė pats tvarkyti savo gyvenimą. Vieną gražią dieną atliks tokius svarbius ir didelius darbus, kad tėvas – visi – supras, jog yra daug ypatingesnis, nei jie manė.

Liepos pradžioje tėvui susiruošus į kaimą jis darsyk paaiškino nenorįs prarasti Pangalte ir Ferikėjuje gyvenančių nuolatinių klientų. Ir toliau uždarbį atiduodavo tėvui. Ponas Mustafa sakė, kad pinigus taupo naujam namui kaime. Anksčiau Mevliutas tėvui trumpai pasakydavo, kurią dieną kiek uždirbo, bet dabar nesiteikė aiškinti. Lyg mokesčių mokėtojas kas kelias dienas nusiųsdavo pinigų, ir tiek. O tėvas liovėsi kartojęs, kad už tuos pinigus kaime statys namą. Mevliutas matė – tėvas susitaikė, kad jis nebegrįš į kaimą ir likusį gyvenimą kaip Korkutas ir Suleimanas praleis Stambule. Beviltiškos vienatvės akimirkomis niršo ant mieste praturtėti nesugebėjusio ir minties grįžti į kaimą neatsižadančio tėvo. Įdomu, tėvas nutuokė apie šias mintis?

1973 m. vasara buvo viena laimingiausių Mevliuto gyvenime. Juodu su Ferchadu nuo pietų iki vakaro pardavinėdami „Sėkmę“ daug uždirbo. Dalį uždarbio pas Ferchado nurodytą lombardininką Charbijos rajone Mevliutas iškeitė į dvidešimties Vokietijos markių banknotus ir paslėpė čiužinio kojūgalyje. Taip pradėjo slėpti uždarbį nuo tėvo.

Rytais dažnai likdavo Kiultepėje, namuose, kuriuose pagaliau gyveno vienas, ir pats save tikindamas, kad tai jau paskutinis kartas, masturbuodavosi. Iš pradžių jautėsi kaltas, kad likęs vienas teikia sau malonumą, tačiau kaltė nesukėlė apmaudaus nevisavertiškumo jausmo, nes jis kol kas neturėjo merginos arba žmonos, su kuria būtų galėjęs mylėtis. Niekas negalėjo kaltinti šešiolikmečio licėjaus mokinio, kad neturi mylimosios. Kita vertus, ir vedęs Mevliutas nebūtų žinojęs, kaip iš tiesų elgtis su mergina.

Suleimanas. Siaubingai karštą liepos dieną nutariau užsukti pas Mevliutą. Beldžiau, beldžiau, neatidarė. Juk negalėjo dešimtą ryto būti išėjęs pardavinėti jogurto! Belsdamas į langus, apėjau namą. Nuo žemės pakėlęs akmenuką, sviedžiau į stiklą. Kiemas dulkėtas ir neprižiūrėtas, namas kaip griuvėsiai.

Išgirdęs atidaromas duris, pribėgau:
– Kas nutiko? Kur buvai?
– Miegojau, – atsakė Mevliutas, nors atrodė pavargęs, lyg pernakt nesumerkęs akių.

Akimirką pamaniau, kad viduje yra dar kas nors, sugriebė keistas pavydas. Užėjau. Nevėdintas kambarys dvokė prakaitu. Koks mažas kambarys. Tas pats stalas, ta pati lova, tie patys keli daiktai...

– Mevliutai, tėvas kviečia į krautuvę, – tariau. – Reikia pagalbos. Prašė pakviesti.
– Ką reikės padėti?
– Nesijaudink, nieko sunkaus. Nagi, eime.

Mevliutas nė nekrustelėjo. Gal tapo toks uždaras, nes liko antriems metams? Supratęs, kad neis, įsižeidžiau.
– Daug nesismaukyk: susigadinsi akis, suprastės atmintis. Aišku? – rėžiau jam.

Mevliutas atsuko nugarą, žengęs vidun trenkė durimis ir ilgai neužsuko į Dutepę. Galiausiai mama išzyzė jį surasti ir atvesti. Dutepės Atatiurko licėjaus šunsnukiai, sėdintys gale, baugindami, pašiepdami jaunesnius mokinius, sakydavo: „Ei, vėl pajuodę paakiai, tai bent dreba rankos, net spuogų sumažėjo. Prakeiktas mulki, smaukeisi?“ Lyg to būtų negana, net skeldavo porą antausių. Įdomu, ar Mevliutas žino, kad chadžijus Chamidas Vuralas atgal į kaimus išsiuntė darbininkus, gyvenusius jiems skirtame name ir tiek smaukiusius, jog ėmė prastai dirbti, viskas krito iš rankų? Žino, kad tai – gyvybės ir mirties reikalas? Argi draugelis Ferchadas nesakė, kad net alavitams draudžiama sau teikti lytinį pasitenkinimą? Malikitai[1] nieku gyvu nepateisina masturbavimosi. O mums – chanifitams[2] – leidžiama smaukyti tik vengiant dar didesnės nuodėmės – svetimavimo. Juk islamas grįstas ne bausme, o atlaidumu ir logika. Kad nemirtume badu, mums netgi leidžiama valgyti kiaulieną. Nuodėmė smaukytis dėl malonumo, bet šito Mevliutui niekada nesakiau. Esu tikras, pašaipiai atkirstų: „Suleimanai, kaip galima smaukytis ir nepatirti malonumo“, – ir vėl kartotų šią nuodėmę. Manote, žmogus, taip paprastai išklydęs iš doros kelio, kaip Mevliutas, gali Stambule ko nors pasiekti?

Ištrauka iš Orhano Pamuko romano „Tos keistos mano mintys“.
Iš turkų kalbos vertė Justina Pilkauskaitė-Kariniauskienė. –
Vilnius: Tyto alba, 2017. – 651 p.
Publikuojama leidus leidyklai „Tyto alba“.

[1] Sunitų atšaka, šariato (islamo teisės) mokykla, pavadinta pradininko imamo Malikio ibn Anaso (711–795) vardu.
[2] Sunitų atšaka, šariato (islamo teisės) mokykla, pavadinta pradininko imamo Azamo ebu Hanife (699–767) vardu.

SAPNIŠKI ŠARVAI IR PAVOJINGOS RIBOS

KĘSTUTĮ NAVAKĄ KALBINA ERIKA DRUNGYTĖ

Sunku įsivaizduoti, kad Lietuvoj bei lietuviakalbiuose pasaulio kampeliuose kas nebūtų girdėjęs Kęstučio Navako pavardės. Gal įmanoma nugyventi neperskaičius šio rašytojo eilėraščio, esė, romano ar paviešintos atviros nuomonės, bet nežinoti vienos svarbiausių nacionalinės kultūros figūrų – neįsivaizduojama. Septyniolikos knygų autorius (kas žino, kiek jų pasirodys po šios publikacijos) yra verbalinio pasaulio kūrėjas, demiurgo vaidmeniui atsidavęs kiekvieną dieną. Jis kuria nuolat, kad ir ką bedarytų, net sapnuose. Nors gal – pirmiausia sapnuose. Materijos valgytojams jo gyvenimas įdomus, bet nesuprantamas, nesugaunamas, nepateisinamas, neįteisinamas, iškirptinas iš normos. Tad su Kęstučiu ir pakalbėjom apie karpinius, iliuzijas ir ančiuvius.

Paprastai kūrybos žemėje stipriausiai veikia du poliai – grožio, estetikos ir rafinuotumo, apie tai byloja mūsų kalba, kadaise pavadinusi meną daile, bei cinizmo ir antigrožio, kitaip tariant – griaunančioji ranka, neleidžianti užsiliūliuoti. Na, tiesiog klasikinis Šivos įvaizdis. Bet per vidurį pasitaiko visokių žuvelių – nuo neišvaizdžių, bet kvepiančių stintų iki nevartotinų auksažvynių plunksnauodegių. Neįsivaizduoju tavęs, prisišvartavusio prie dailę (plačiąja prasme) barbarų kūjais trupinančiųjų uosto, bet grakščiai ištraukiantį vieną kitą dygų ir gleivėtą pūgžlį, kortų sumaišymo dėlei, įsivaizduoti galiu. Stebina tik nardymo įgūdžiai, kurių, kaip suprantu, išmokai savarankiškai. Kokios tai technikos? Kaip ir kada atradai slaptuosius mokymus? O gal Mokytojas atpažino tave, kai spoksojai į „Saulės“ gimnazijos užmūrytą saulę?

Yra gebėjimų, kurių išmokti neįmanoma, tad ir tos technikos neperduodamos, kaip neįmanoma perduoti pasaulio grožio ar pasaulio katastrofos pojūtį, kaip neįmanoma perduoti pomėgį rimuoti daktiliu. Informaciją apie tai perduoti galima, tačiau nei gyvenimas, nei poezija nėra (vien) informacija. Tai daugiau sapnas, sapnai mus apibūdina labiau nei laikraščiai. Mokėti skaityti sapnus tam tikra prasme yra svarbiau nei skaityti laikraščius, lygiai taip, kaip raidė, jei nekreipsime dėmesio į jos grafinę išraišką, kuri yra šalutinė, nepraneša nieko, išskyrus: kur, kas, dėl ko. Tai ne pačios svarbiausios žinios, pačios svarbiausios yra tos, kurios apskritai nieko nepraneša.

Ar ką nors praneša poezija? Taip, tačiau ji nieko negali pranešti žmogui, kuris tos poezijos nėra užgyvenęs savyje ir nepajėgus suvokti. Kiekvienas skaitytojas yra poetas netechnologine šio žodžio prasme. Ir tik tai jam suteikia galimybę pajusti poezijos žinią. Tai savotiška prakeiktis, nes poezijos žinia labai stipri, ne kiekvienas atlaikys, žmogaus dvasia turi savas ribas ir tų ribų pavadinimas paprastas: iliuzijos. Poezijos žiaurumas slypi tame, kad ji griauna iliuzijas. Proza jas kuria, poezija griauna. Todėl poezijoje nėra mokytojų. Žinoma, kažką skaitėme, kažkas labai patiko, kažką citavome merginoms parkuose ant suolelių, tačiau tai nebuvo mokytojai, tai buvo raidės, sakiniai, kuriuos, kai jau viską pajutome ir išmokome, galime be didesnių nuostolių pamiršti. Taip, kaip pamirštama Dailės instituto pirmąjame kurse paišyta Dovydo galva. Rašydamas romaną šiuo keliu eini, turėdamas žinoti, kas jame tavęs laukia. Rašydamas eilėraštį – niekad nežinai. Kartais nežinai jau ir parašęs. Nes žinia, kuri tame eilėraštyje, atsiskleidžia ne tik kad ne iš karto. Gero eilėraščio žinia niekada neatsiskleis. Kitaip – labai išsigąstume.

Paminėjai iliuzijas. Ir dvasios ribas. Bet ar iliuzijos nėra proto ribos? Juk mūsų kančios susijusios su proto lūkesčiais, kuriems neišsipildžius tampame baisiai nelaimingi. Tas vyrukas prisikuria taisyklių, kaip kas turėtų būti, vis gundo visur įvesti tvarką, o sapnus ir poeziją neigia kaip nesuvokiamą efemeriją. Žinoma, jis yra bailys, bet... Argi ne jis triumfuoja?

Jei dabar pradėsiu samprotauti, kas yra iliuzijos, neišvengiamai tam bus pasitelktas proto instrumentarijus, o iliuzija nėra proto riba, kaip buvo galima suprasti iš ankstesnio mano pasakymo, veikiau tai galimybė tą ribą peržengti. Faktiškai bet kuri iliuzija, net optinė, parodo esant už proto ribų egzistuojantį pasaulį. Tik tiek, kad protas turi labai stiprią gravitaciją ir sutraukia į save viską, kas atsiduria jo orbitoje. O toliau vyksta visa ko subanalinimas, vertimas greitojo vartojimo produktu, kitaip tariant – kasdienių idiotų paklausos tenkinimas. Taip subanalinamos ir iliuzijos, Holivudas – geriausias to pavyzdys. Proto, sugebėjimų, technikos, kuo geriausių aktorių jis turi, tačiau ne(be)turi to, kas yra iliuzija pačia giliausia prasme. Jei kam nors, kad pasijustų esąs gyvas, pakanka pabarbenti krumpliais į stalą – tegu. Tačiau nenorėčiau būti jo patologoanatomas, nes jis mirė dar negimęs. Kaip ir tavo minimas vyrukas. Nesuprantu, tiesą sakant, ko jis turėtų triumfuoti. Jei manosi triumfuojąs, ir gyvenimo paviršiai tai liudija – tegu sau triumfuoja, nei man pavydu, nei norėčiau sekti jo pavyzdžiu, nei man reikia jo „Bentlio“. Tiktai triumfo (jei jau tokiais sportiniais terminais apibūdinsim) esama visokių lygių. O keisčiausia, kad mano triumfas IŠ ESMĖS niekuo nesiskiria nuo to vyruko triumfo. Tiktai tuo, kad mes skirtingi ir kiekvienam mūsų duota tai, kas duota. Noras vertinti kitą pagal save – didelė rizika.

Tavo figūrą galima nupiešti įvairiai. Pavyzdžiui, radauskiškai sėdinčią po tikrovę metamorfozei įgalinančiu medžiu. Bet vis viena knieti: knygos, muzikos įrašai, antikvariniai daiktai, kuriais esi šarvuotas tarsi ankstyvųjų viduramžių idealieji riteriai, netapo svoriu, kurį nešioti ne tik malonu, bet kartais ir sudėtinga? Man vis neduoda ramybės Algimanto Mackaus eilutė „Šaknis įleido mirę daiktai manin“.

Mirštame mes, daiktai – niekad. Net grindų lentos, kurias meistrai išmontavo iš mano kambario, buvo tokios, kad ilgai į jas žiūrėjau. Ne dėl to, kad būtų buvusios gražios, buvo bjaurios. Kartais nesupranti, kodėl ilgai žiūri į vieną ar kitą daiktą, žmogų, gyvūną. Zeno vienuoliai apskritai sugebėdavo žvelgti vien į tuštumą, galbūt tie daiktai, žmonės, gyvūnai ir yra tikroji tuštuma? Bet jeigu taip, ši tuštuma yra mumyse. Tai prabangos dalykas, reiškiantis tik viena: įstengti ko nors nepamatyti, o dar geriau – nepamatyti nieko. Nesu toks įgudęs nepamatymų srityje, tad nuolat prireikia visokio antikvariato, knygų, vinilų, net kokio ypatingo peiliuko. O apie šarvuotumą irgi gerai pastebėjai. Gyvenimas buvo toks, kokį susikūriau, kartais – labai sunkus. Šarvai tiesiog patys užaugo paviršo odos. Tačiau tai sapniški šarvai, kol neprireikia, juos sunku įžiūrėti.

Taip, kai imi skaidyti sąvoką į realius dėmenis – viskas yra tuštuma: štai stalas yra kojos ir stalviršis, jie yra medis, medis yra mediena, kuri sudaryta iš audinių, šie iš ląstelių, na, o paskui jau atomai ir... tuštuma. Bet va kalba, kuri ir yra poezijos instrumentas, geba išgriebt iš tuštumos ne dėmenis, o kosmosą. Kaip tai nutinka?

Kalba yra instrumentas, kad ir poezijos, taip kaip fortepijonas irgi yra instrumentas, bet ne pati muzika, arba meškerė yra įrankis, o ne pati žuvis. Jeigu viską skaidysim į dėmenis ar atomus, fortepijonas netaps muzika, meškerė – žuvimi, o kalba – poezija. Jeigu kūrybą sudarytų tie išoriniai dėmenys, simfonijoms kurti pakaktų išmokti natas, o eilėraščiams – abėcėlę. Kalbėdamas apie tuštumą ir turėjau galvoje tokią keistą erdvę, darinį, būseną, iš kurios ateina eilės ir simfonijos, tik po to jos perteikiamos kalba ar natomis. Kalba priešinasi, prisimename Ludwigą Wittgensteiną sakius, kad kalbos ribos žymi pasaulio ribas, o Paulą Celaną rašius apie

kalbos grotas. Jie abu turėjo galvoje kalbą kaip komunikaciją, nes vidinės būsenos nebūtinai turi remtis ženklų sistemom. Tik va, jei nori, kad būsenos taptų pasiekiamos ir kitam, norom nenorom užsidarai tarp kalbos grotų. O minimos būsenos nebūtinai „aukštosios“, kartais – anaiptol. Juk prisimename ir Anos Achmatovos posakį: jūs nežinote, iš kokių šiukšlių auga eilės. Ne visos. Bet kai kurios – neabejotinai.

Ir vis viena man įdomios ribos. Kaip sunku yra stovėti ant lyno balansuojant ir nenorėti atsiduoti bedugnei, kokia ji bebūtų. Štai japonai, atitrūkę nuo dvaro ir ėmę kurti juokų eilėraštukus, niekada nebūtų nuo hokku priėję iki tokio, kokį dabar žinome, haiku, jei ne Matsuo Bashō, kuriam rūpėjo kinų filosofija ir dao. Kodėl lietuviai labai žavisi japonais ir haiku? Štai ir tu – gali nesunkiai persirengti samurajum bei pašvytruoti tikru kardu, bet ar tikrai būtina visa laiką jausti „neišvengiamo samurajaus kalavijo šviesą, nė akimirkai nenustojančią švytėti virš mūsų galvų“, kaip pafilosofavo Vytautas Rubavičius? Kartais *užknisa* lietuvių „gelmės“, paremtos Rytų išmintim, kuri juk tėra visiška poezija, kai ją ima „suprasti“ vakaropiečiai.

Alfonso Nykos-Niliūno pastaba apie mane: intelektualus vaikinas, tačiau visas ant kažkokios pavojingos ribos. Taip, meistras pasakė tiesą, ant tos pavojingos ribos gyvenu jau penkiasdešimt metų ir baigti nežadu. Tiktai nuo katanos ašmenų nenuslysti vis pavyksta. Kokia kaina? Didele. O didžiausią kainą tenka sumokėti už tai, kad galėčiau susitikti su žmonėmis, jiems šypsotis, aptarti jiems rūpimus dalykus, suteikti pagalbą, kurios jiems tuo metu reikia ir priimti pagalbą, kurios tuo metu reikia man. Ir tai ne apsimetimas, tai vienintelė galimybė. Japonų bušido kodekso klasikai apie tai

rašė, nors, tiesą sakant, viską galima pasakyti dviem žodžiais: gyvenk garbingai. Taip ir stengiuosi. Neišvengiamo samurajaus kalavijo šviesa – kiek antrinis dalykas, nors ką Vytas Rubavičius turėjo galvoje – gerai suprantu.

„Didele kaina“. O kas viską taip suskirsto? Štai šimtai pasisakymų – menininkai yra egoistai, jie, savo kūrybos vardan, paaukoja „normalų“ gyvenimą, skaudina artimuosius, neaugina vaikų, žaloja save etc. O kodėl ne atvirkščiai? Gal tas normalus gyvenimas yra egoizmas, to mano minėto vyruko – proto – diktatas, įkalinimas iki gyvos galvos kažkokių tiesų gniaužtuose?

Suskirsto visuomenė, kuri uniformiška, nes kitaip neišgyventų. Visuomenė yra grupė, o menininkas – individas, su „kitokiais guzikais“. Žinoma, individas kiekvienai grupei yra neparankus, kartais parankūs tik jo darbai ir tik tada, kai ramiai glūdi knygose arba kabo ant galerijų sienų. Kūryba savo energiją gauna tiek iš kosmoso, tiek iš chaoso, tai labai sunkus kelias dar ir dėl to, kad kažkas mano egzistuojant nepajudinamą tiesą ar tiesas, o menininkas jaučia, kad tiesa kaip konstanta neegzistuoja, yra tik tiesos paieškos. Tai nuolatinis kelias, neturintis galutinės stotelės. Jei turėtų, poezijos nebereikėtų, nes viską parašė Homeras. Nežinau, kas yra „normalus“ gyvenimas, manasis labai skiriasi nuo gyvenimo būdo žurnalų aprašomo. Nors, tiesą sakant, viskas, kas žmogiška, nėra man svetima. Jei gyvenčiau kaip stereotipinis menininkas, nebūčiau net kambario persitapetavęs.

Neramūs dabar laikai. Ar buvo jie kada ramūs? Visi dairosi išgyvenimo bunkerių, perkasi bilietus į Marsą ar užsišaldymo kapsules, kad atsibustų po šimtmečio tęsti gyvenimą. Klausiu tavęs, kaip geriausio bunkerių specialisto – koks bunkeris patikimiausias? Kiek jų reikia žmogui? Brangiausiame bunkeryje labiau praverstų baseinas ar akvariumas?

Neramūs laikai tik tada, kai nesugebi pasiekti vidinės harmonijos. Va taip sieki, sieki ir tik plest – nepasieki. Žinoma, jei kalbėtume apie politiką, konstatuočiau kitaip. Tačiau politika bei karai egzistavo ir romėnų laikais, o prisiminkime, ką romėnų kariams pasakė Archimedas. Kalbant apie bunkerius, man vis ima atrodyti, kad tai turėtų būti knygos. Tuomet pakaktų ir penkių. Juk kiek kartų esame pasislėpę knygose nuo gyvenimo. Mažiausiai penkis. Kai kas slepiasi nuotraukose, kur jiems ar joms labai svarbu nusifotografuoti ŠALIA ko nors prakilnaus: Prezidentės, Vatikano gvardiečio, Umberto Eco, Ryčio Cicino ar Milano katedros. Tegu, tai įdomus priebėgos variantas, bet man niekad nepatiko būti ŠALIA. Kaip nepatinka ir fotografuotis, tad nuostabioji jūsų fotoprofesionalų grupė užkniso negyvai.

„Volandas tylomis pakėlė stiklinaitę ir susidaužė su Margarita. Margarita klusniai išgėrė, manydama, kad spiritas ją tuoj pat pribaigs. Tačiau nieko bloga neatsitiko. Maloni šiluma nutekėjo jos viduriais, kažkas minkštai stuktelėjo į pakaušį, sugrįžo jėgos, tarytum ji būtų pabudusi po ilgo gaivinančio miego, be to, ji pajuto žvėrišką alkį. (...) Jokio girtumo Margarita nejuto. Baltais dantimis kramtydama mėsą, Margarita gardžiavosi varvančiais iš jos syvais ir sykiu stebėjo, kaip Begemotas garstyčiomis tepasi austrę.“ Ką gali papasakoti apie kulinarijos įtaką pasaulėžiūrai? O apie šilumą, nubėgančią viduriais?

Kulinarijos įtaka pasaulėžiūrai kiek pervertinta, tačiau pačiam gyvenimui kulinarija turi ne mažesnės įtakos nei Kanto filosofija. Valgio ruošimas man yra meditacijos forma – ir pavargstu, ir pailsiu. Gerai pagaminti valgį – didelis menas. Nuo mažens gyvenau vienas, tad įpratau ruoštis valgį. Tai nėra lengva, nes valgis priešinasi. Tenka pajusti, kur jis puls priešintis ir tokių aštrųjų kampų išvengti. Kartais galvoju, kad valgis yra gyvas, jis tik laikinai užmigęs pirminiuose produktuose ir atgyja nuo mūsų rankų bei įgūdžių. Tada jis jau kvėpuoja, o jei norite valgių dvasios falsifikato – kebabai visai šalia, jau nekalbant apie picą. O apie šilumą, nubėgančią viduriais, pasakyčiau du dalykus. Pirmas: tai irgi labai sunkus kelias, geriau nepradėkite; antras: man ši šiluma davė kur kas daugiau, negu atėmė. Ir tebeduoda, nes gyvenimo intensyvumas neslūgsta. Na štai, rašau, o Begemotas tuo metu garstyčiomis tepasi austrę. Koks chamizmas!

Dėl Bulgakovo, tai man nepatiko tik vienas dalykas, kad tokiam švariam, grakščiam, be galo protingam, absoliučiai laisvam ir nesutramdom gyvūnui suteikė šėtonišką ir pasibjaurėtiną įvaizdį...

Panašių bruožų linkstama suteikti ir menininkams, jie visai neretai demonizuojami, nes yra, būtent, laisvi ir nesutramdomi. Kita vertus, demonas kur kas patrauklesnis už angelą, tad nėra čia ko pykti. O iš kitos pusės – menininkai irgi demonizuoja visuomenę, laikydami ją idiotų šutve, tik, žinoma, ne visi ir ne visada. Aš taip nemanau. Man visi yra gerieji žmonės, nepriklausomai nuo profesijos, rasės, tikybos, išsilavinimo, gyvenimo būdo, klausomos muzikos ar IQ. Išskyrus tuos, kurie šią mano nuostatą akivaizdžiai paneigia. Pavyzdžiui, muša katę arba pažeidžia mano minėtą samurajų kodekso priesaką: gyvenk garbingai.

Aš labai mėgstu gaminti, jau nekalbu apie tai, kad auginu ir katiną bei porą šunų. Ar galėtum kokiu nors taiči judesiu sujungti žmogaus meilę katinams ir gebėjimą gaminti maistą?

Jei širdyje turi meilės, mylėsi viską: katinus, paukščius, vabalus, gėles, dirbamą darbą ir net stalą, prie kurio sėdi jau daugybę metų. Maisto gaminimas irgi yra meilės atmaina, žinoma, jei atsisakai mikrobangės ir pusgaminių. Tiesa, katinui negaminu nieko, myliu negamindamas. Tačiau žmonėms gaminu dažnai, štai net mano kambarį remontavusiems meistrams į namus įdėjau savo marinuotos skumbrės ir konservuotų cukinijų. Tau irgi atnešiu, tik neklausk skumbrės recepto, tai mano *opus magnum*, prilygstantis bet kuriam taiči judesiui.

Labai norėčiau pažongliruoti kartu su tavimi virtuvėje. Ir be cenzūros baimės paderinti patiekalus su gėrimais. Dažnai gaminu avieną su įvairiausiom prieskoninėm žolėm. Ir tik visai neseniai atradau, kad prie jos už kiek per „tankų“ *Primitivo* daug geriau kelių vynuogių derinukas, pavyzdžiui, *Grenache*, *Shiraz* ir *Mourvèdre*. Gal pasidalintum ir kokiu savo maisto ir gėrimų derinimo receptu?

Labai keista, *Primitivo* tikrai dera su aviena, o *Shiraz* jai kiek per klampus, per šokoladinis. Žinoma, priklauso nuo gamintojo. Neseniai buvo galima įsigyti visai neprastų prekės ženklo „Vitti“ *Primitivo* ir *Negroamaro*. Apskritai avieną (jei aštresnė) galima derinti (čia visi pasakys, kad išprotėjau)

net su geru baltu vynu, pvz. Elzaso *Rislingu*, kokie nors ateiviai iš Kentauro Alfos tik taip ir elgtųsi. Viena taisyklių yra derinimas pagal valgio spalvą, jei mėsa – derink su raudonu, bet jei mėsa su baltu padažu – derink su baltu. O jei pereinant vien prie gėrimų, esu tekilos gėrėjas, tai vienintelis stiprus gėrimas, kuris manęs nesvaigina. Žinoma, nemaukiant stiklinėm. Apsvaigti nemėgstu ir dėl to, kad turiu daug darbo, ir dėl to, kad galimybė trumpam tapti durnium jau senokai nebežavi. O mano tekilos gėrimo ritualas štai toks. Užsidedi ant išorinės riešo pusės (ten ties nykščiu atsiranda tokia duobutė) gabalėlį ančiuvio (praėjusią savaitę jį karpiau manikiūrinėmis žirklutėmis), kaparėlį, užsilašini laimo, gurkšteli tekilos (ne daugiau 10–20 g!), užlaižai. Skanu ir sveika.

Baigdama šį malonų pokalbį, labai norėčiau išgirsti laudaciją. Ar yra, kam galėtum ją skirti? Žaliakalniui, sodui, katinui?

Laudacija tebus improvizuota ir bet kam. Šiandien prisiminiau žalios jaunystės atvejį, kai su režisieriumi Gyčiu Padegimu ir scenografu Sergėjum Bocullo maudėmės kažkokiam Dzūkijos ežere, vidur miškų. Nežinia kodėl sumaniau tą ežerą perplaukti. Perplaukiau, tačiau išsyk suvokiau, kad parplaukti jėgų neužteks, teko lipti į krantą ir bėgti aplink. Situacija buvo įdomi dar ir tuo, kad maudžiausi nuogas ir bebėgant sutikti uogautojai su grybautojais, išvydę mane nuogą iššokant iš avietynų, išsyk prarasdavo kalbos dovaną, sukišdavo nosis į sąmanas ir nuduodavo, kad rado baravyką. Tad ir pašlovinkim tą nerūpestingą jaunystę, atradimų ir smagių kvailysčių metą, kuris mums tiek daug davė! Pasakiau ir taip kraujas užkaito, kad einu pasikarpysiu ančiuvių.

Tomo Petreikio nuotraukos

Kęstutis Navakas

___ rytas

dulsvas baubas po lova spaudžias
jam baisu nes jau saulė teka
ir kažkur bunda klaikiai graudžios
miley cyrus ir lady gaga

o man šiandien nėra kur eiti
ko man trenktis tenai kur nieko
tačiau miesto garsai ataidi
jie manęs niekada nemėgo

man nėra šiandien jokio tikslo
krist iš sapno septinto bluosto
tačiau laikrodis gailiai tiksi
lyg rodyklėm ašaras šluosto

kažką rodo už lango klevas
atsigulęs ant viso namo
jis jau tvirtas tik mes dar glebūs
o juk buvo taip gera: temo

ir sapnuos šnipas šnipą gaudė
drebulė prie berželio gludo
ko mes bundame šitaip skaudžiai
lyg išeitų dvasia iš kūno

dar nubusti nesu pasiruošęs
te toliau šnipas šnipo dairos
te kažkur visos piktos puošias
lady gaga ir miley cyrus

___ moderato cantabile

kėdės ir baldai kvapas – tau iš burnos
nendrė ir strazdo snapas kažkur ne čia
taurės naminis vynas gal kada nors
baldai plius kėdės vinys katė maiše

stotum ir kiltum eiti – nėra jėgų
daug ką norėtum keisti – nebematai
jei tai tik tiek – tebūna o jei ir ne – tegu
kartais sakysi: griūna! kartais pridursi: tai!

lapai ir žolės dužios tartum langų stiklai
šitaip ir mūsų pušys virs į lapus žoles
vien tik stiklai mus saugos vaizdas nedyla lai
jei tapsim jam nejaukūs žolės nuodų suleis

kol augalai dar augo – nuodijo mums akis
mes nesuvokiam daug ko kas iš tiesų svarbu
perkirpai mano venas – švelniai bet neužgis
kartais manau – aš vienas bet pamatau – abu

šiandien taip kraupiai švinta eikim išvysti tai
viskas atrodo rimta viskas nerimta lyg
skaitomos knygos raidės sunkios it pamatai
jei mėgini išeiti –
lik

baldai ir durys kvapas – iš panagių
viskas tebėr dar šiapus. ant šieno šuo
nendrės ir meldai duknos – mūs abiejų sykiu
bet jei tu prie bedugnės –
šok

___ poetas pamiršta pavarde

ir jis čion lipa laiptais sienom šliaužia
ir jo citatų mums pilna burna
jis lipa laiptais tarsi nenujaučia
kad trečias jų laiptelis – ši diena

bet šios dienos ir mes dar nenujaučiam
ji mus užklupo lyg iš pasalų
todėl prie stalo sėdim dieną baudžiam
nustebę tuo ką radom po stalu

o jis čia lipa laiptais mėto kojas
nelyg daužytų arbatinukus
tarytum veiksmas kur daugsyk kartojos
nebūtų minus būtų vien tik plius

bet mes dar čia dar daug kas mums ir mūsų
ir mes kieti kaip jono vabalai
visiems atrodo: jei rytoj nubusiu
manęs lauks pagiringi angelai

bet jis dar čia kai ko iš jo išmokom
skaityti rilkę net balsais keliais
kaip taip įmanoma gyventi žmogui
ko belstis ten kur niekas neįleis

ir kam gramatika ar mums jos taip jau reikia
į ją mes pavėlavom – per vėlu
visur yra šio to kas nebeveikia
ir vėl šio to kas dar aktualu

o jis dar čia jau laikas jam išeiti
pasiramsčiuojant klasikų vardais
nežinome kas toks ir gelbsti tai tik
kad nežinosim net jei jis ateis

___ mes tik stovėjom

mes stovėjome priešais žiūrėjom į debesis – ko taip
ligi šiol nebelyja sausra ir visiems neramu
tačiau jautėmės saugūs ir veik tobuli lyg pinkodai
kuriuose užrakinti sulauktume savo namų

ir vėl buvo naktis tiek bedvasės tamsos kad nors mirki
tiktai debesys plaukė pajuodę nelyg pelenai
ir stovėjome priešais sakydami: taip juk mes irgi
šį pasaulį lipinančio dievo delnai

tik kažkas ir prieš mus ten stovėjo nors jo mes nematėm
jei matai tik save juk jau nieko daugiau nematai
mes ištyrėm pasaulį savaisiais raktikauliais mentim
ir tą veiksmą įrodė į mus atsitrenkę daiktai

mes stovėjome taip kaip jau niekas nebeišstovėtų
mes garavom po vieną nelyg uždegti smilkalai
kartais būna kad štai jau ir vietos išeina iš vietų
ir daiktai iš daiktų per anksti kai kada – per vėlai

per vėlai mes išėjom iš savo įprasmintų vietų
nes kitur vien tik debesys paukščiai tyla
ir neaišku kiek mums dar yra neregėto
gal tik sniegas tačiau juk pala...

mes nežinom prieš mus kas stovėjo
tik tiek
mes tik uždegėm šitą vėją
dek

AŠTRUSIS ANTIRASISTINIS SMAIGALYS SPIKE LEE

STASYS BALTAKIS

Kadras iš Spike'o Lee fimo „Elkis teisingai (*Do the Right Thing*)

„VICE News" žinios, kuriomis tiki progresyvūs žmonės, sako, kad JAV dar yra 33 valstijos, kuriose veikia Kukluksklanas [toliau – KKK – red.]. Misisipės valstijoje aktyvių KKK grupių daugiausia, po to – Alabama, o grupuočių padaugėjo nuo trisdešimt septynių 2016-aisiais iki keturiasdešimt dviejų 2017-aisiais. KKK judėjimas – iš esmės smulkus ir nevientisas, bet jo nariai yra pavojus visuomenei: tie užkietėję rasistai ir chamai tik ir ieško progos skleisti neapykantą, o nepatenkinti klanu jie persimeta į kitas grupuotes ekstremaliojoje dešinėje. Dar „Vice" žinių raportas rodo, kad KKK šiuo metu itin stiprėja islamofobija, homofobija ir antisemitizmas. Dabar jie pasijuto esą teisūs, galį egzistuoti, plėstis, net konkuruoti tarpusavy, kuris yra didesnis rasistas ir stipriau kovoja, kad sugrąžintų seną, dvokiantį požiūrį į kitos odos spalvos žmogų. Šiais laikais tikrai nėra lengva, kada verda tiek daug košės bei neramumų pasaulyje ir rasizmas išsivysčiusioje visuomenėje JAV klesti – juodieji gatvėse dažnai nukenčia visai be reikalo netgi nuo policijos vien todėl, kad jie juodaodžiai, visuomenė kaltina juos dominuojant nusikaltimų, elgetavimo, narkotikų verslo statistikose, bet visa tai, gerai pasvėrus susidariusias aplinkybes, yra netiesa ir nesąmonė. Kraupūs absurdiškų kaltinimų laikai. Taip, yra šalių tokių kaip Kanada, Naujoji Zelandija ar Australija, kur ramu, kur nėra panašių nesąmonių ir išpuolių, kur „gyveni kaip tyliam bute virš metamfetamino laboratorijos", kaip kartą išsireiškė aktorius Robinas Williamsas.

Noriu pakalbėti apie Spike'ą Lee, Lietuvoje nelabai populiarų, niekad nenuilstantį režisierių kovotoją už juodųjų teises nuo pirmojo savo dar vaikiško filmo. Vardas įpareigoja – visą gyvenimą nenurimstantis ir spardantis rasistinį užpakalį režisierius iš tiesų yra aštrus kaip spyglys.

S. Lee močiutė gimė verge, o užaugusi dėstė meną universitete. Mes čia, Lietuvoje, neatsimenam, ką reiškia fiziškai būti vergu, nebent, prisiklausę melo mokykloje skaitytuose sovietiniuose propagandiniuose apsakymuose, numanom, kas buvo vergovė, o jis dar dabar tebejaučia tai savo šikna, todėl kovoja ir skleidžia žinias apie tebeegzistuojančią nelygybę ir yra dėkingas savo močiutei, kuri prisidėjo prie jo pasaulio supratimo, laisvės ir lygybės siekio, tapimo tuo, kuo S. Lee yra dabar; dėstydama meno istoriją ji taupė savo algas ir pensijas, sumokėjo už Spike'o mokslą Niujorko Universitete (NYU) ir davė pinigų pirmam jo šedevrui „Ji turi tai turėti" (*She's Gotta Have It*). 1985 metais pasirodęs filmas, susuktas už 175 tūkst. močiutės dolerių, nufilmuotas per 12 dienų (!), uždirbo 7 mln. Vienok režisierius karjeros pradžioje buvo labiau žinomas dėl TV reklamų, negu dėl kino juostų.

Šio pirmojo, kaip ir antrojo filmo „Mokyklinis svaigimas" (*School Daze*) aktoriai – vien juodieji, režisierius juodasis, taigi ir kūriniai susilaukė perdėto populiarumo juodųjų bendruomenėje, tuo metu kitoje kino mėgėjų terpėje minėtų filmų populiarumas augo lėtai. Mūsuose jie mažai žinomi ir žiūrimi, galėtų būti populiaresni, nes yra labai aktualūs. Taip, jie senstelėję savo dinamika, idėjomis, bet režisieriaus drąsa ir istorijos dėstymo paprastumas, nors ir provokuojantis, dar dabar stebina. Galbūt stilius yra svarbesnis už turinį pirmajame filme, o turinys dominuoja antrajame, tačiau S. Lee trečiasis filmas „Elkis teisingai" (*Do the Right Thing*) puikiai suderina ir turinį, ir stilių. Čia rasizmas perpjaunamas perpus, jo priežastingumas dėliojamas iš naujo vienaip ir kitaip, siekiant suprasti reiškinio šaknis ir kilmę. S. Lee puikiai pažįsta ir jaučia Valstijose klestintį rasizmą, todėl jo filmai skaudžiai, jautriai ir žmogiškai nagrinėja šią temą. Tai, kad nuo pirmųjų kadrų žiūrovas atsiduria išgalvotuose įvykiuose, suponuoja Rosie'ės Perez (vėliau ji sukūrė padūkusios sesės paveikslą Jimo Jarmuscho filme „Naktis žemėje" (*Night on Earth*) skirtingų stilių spalvingas šokis. R. Perez tai buvo pirmasis vaidmuo, Johnas Turturro šioje kino juostoje sukūrė pirmą rimtą vaidmenį, Lee broliai ir sesė, dar keletas aktorių karjeras pradėjo trijuose išvardintuose S. Lee filmuose, o jis pats sugebėjo prisidėti prie scenarijaus, režisuoti ir vaidinti didelius ir spalvingus vaidmenis.

Atėjo laikas paminėti ir S. Lee nesustabdomą darbštumą. Jo filmų gamybos kompanija „40 akrų ir mulas" (*40 Acres and a Mule Filmworks*), pavadinta apgaulingo įstatymo, išleisto Rekonstrukcijos etape, o po prezidento Abrahamo Linkolno mirties atšaukto, vardu, išleidžia daugybę vaidybinių ir dokumentinių filmų, kuriems muziką rašo S. Lee tėtis – gan sėkmingas džiazo muzikantas.

Įdomūs režisieriaus santykiai su „Oskarų" apdovanojimų komisija. Pirmasis jo filmas apie kasdienę gyvenimo tėkmę kirpykloje Brukline (kirpykla musulmonų pasaulyje yra antra pagal svarbą vieta po mečetės) „Džojaus kirpykla Bed-Stujyje: mes kerpame galvas" (*Joe's Bed-Stuy Barbershop: We Cut Heads*) sukurtas padedant kursiokams – dabar garsiam režisieriui Angui Lee ir ilgamečiam Spike'o operatoriui Ernestui R. Dickersonui – studentavimo laikais, dar prieš „Ji turi tai turėti", gavo studentišką „Oskarą", 1989-aisiais „Elkis teisingai" nominuotas už geriausią scenarijų, bet S. Lee nė karto negavo „Oskaro" – netgi už didelio biudžeto vėlesnius filmus kaip „Malkolmas X" (*Malcolm X*) apie juodųjų musulmonų lyderį, nei už puikų kūrinį „25-oji valanda" (*25th Hour*). Kaltindamas „Oskarų" komisiją rasizmu, jis buvo įsitikinęs, kad niekad gyvenime prizo nesulauks, bet 2015-aisiais buvo įvertintas Gubernatoriaus garbės apdovanojimu. Padėkos kalboje jis nepraleido progos pakritikuoti ir baltųjų komisiją, ir pačius „Oskarus", ir visą sustabarėjusio požiūrio baltąją kino bendruomenę.

Ne tik filmai audrina ir provokuoja, režisierius tai daro visu savo gyvenimu, taip atkreipdamas dėmesį į problemas ir neleisdamas jų pamiršti ar nuo jų nusisukti. Daugybė apsižodžiavimų su kitomis įžymybėmis tęsiasi dešimtmečius – žodžių karas tarp Clinto Eastwoodo ir S. Lee prasidėjo, kai Spike'as Clintą apkaltino vengus į filmus „Mūsų tėvų vėliavos" ir „Laiškai iš Ivo Džimos" (*Flags of our Fathers, Letters from Iwo Jima*) pakviesti vaidinti juodaodžius aktorius, ir kad daug karo veteranų dėl to yra įsižeidę, kadangi tikrovėje buvo kitaip. Clintas savo ruožtu apkaltino Spike'ą nežinant istorijos ir pasiūlė užsikimšt burną ir tylėt. S. Lee ne iš tų, kurie tyli, ir konfliktas tęsėsi toliau, jis išvadino C. Eastwoodą rasistu. Tai nėra netiesa. Panašūs apsižodžiavimai ir su George'u Lucasu, ir Stevenu Spielbergu, ir su Quentinu Tarantino, ir, mano galva, visur S. Lee yra teisus, ir tai parodo baltųjų nejautrą ir aroganciją juodiesiems ir jų istorijai. Baltajam žiūrovui sunku yra įžiūrėti rasizmą picerijos savininko Salo (puikiai suvaidinto „Oskarui" nominuoto aktoriaus Danny'io Aiello) veiksmuose – jis gi tiesiog vyrukas, norintis lygybės tarp žmonių ir tik aplinkos išprovokuotas elgtis rasistiškai.

Kadras iš Spike'o Lee fimo „Malkolmas X" (*Malcolm X*)

Gyvenime mes esame rasistai savo stereotipais ir supratimu, tiksliau, kito nesupratimu, ir visai nesugebame kritiškai į save pažiūrėti iš šalies. Todėl S. Lee savo filmuose, nors ir vaizduodamas linksmus, kartais komiškus ar „atsilupusius", bet įdomius, sudėtingus personažų charakterius, nori auditoriją provokuoti, sukrėsti, kad žiūrovai konfrontuotų rasizmui, jo esmei, jo šaknims, kad Holivudo stereotipai taip pat būtų sulaužyti. Labai skaudu, kad tais metais „Oskarą" gavo filmas su Morganu Freemanu „Mis Deizi vairuotojas" (*Driving Miss Daisy*), kuriame juodasis stereotipiškai vaizduojamas paklusniu tarnu; Spike'as netgi viešai pasakė, kad skaudžiau yra tai, kad anas filmas gavo apdovanojimą, negu tai, kad jo filmas „Elkis teisingai" apdovanojimo negavo.

Dar būtinai reikia paminėti S. Lee pedagoginius nuopelnus: kažkada baigęs NYU Spike'as jame dėsto jau penkiolika metų ir savo studentus ne tik moko kino amato, bet skiepija netoleranciją rasizmui ir nepakantumui, jis netgi yra NYU padalinio, Maurice'o Kanbaro kino ir televizijos instituto direktorius, ir studentams visada primena, kad nėra tokio dalyko kaip išgarsėjimas per naktį, reikia tikslingai ir sunkiai dirbti, siekiant savo profesijos aukštumų. Nuo studentiškų bebiudžečių kino juostų iki 33 mln. biudžeto filmo „Malkolmas X" S. Lee savo kuriamuose vaidybiniuose ir dokumentiniuose filmuose išlieka kontraversiškas, neieško lengvo kelio ir iššaukia diskusijas apie vis naujus rasizmo, nelygybės, valdžios abejingumo mažumoms aspektus. Taip pat jis važinėja po kitus universitetus ir bendruomenes JAV ir Kanadoje, kur sutraukia daugybę jaunų žmonių ir yra visiškai ignoruojamas kietasprandžių. Jo tėčio muzikos „gabalas" „Kovok su jėga" (*Fight the Power*) galėtų būti ir S. Lee moto, atspindintis jo gyvenimo būdą.

QUEEN OF SPADES (Pikų dama), 2016

AUKTUMOS LABIRINTAI

EGLĖ PETREIKIENĖ

Jeigu atsiverstumėte Auktumos paskyrą kūrybininkų portale Behance.com ir peržvelgtumėte joje publikuojamas iliustracijas, siūlyčiau pažaisti „mentalistą“ – susikurti menininko (o gal menininkės?) profilį tik iš to, kas matoma.

Vardas lyg ir vyriškas (Auktuma – vienas legendinių Didžiojo prūsų sukilimo vadų), bet asmenukėje – itin groteskiška mergina. Publikuojami grafikos kūriniai galėtų būti nupiešti tiek vyro, tiek moters rankos: rožėmis apkaišyta cukringoji Marija (*Sweet Sugar Mary*) Helovino personažo veidu puošia vyriškus marškinėlius. Šiais *unisekso* laikais lyg ir neturėtų gluminti apšepęs vyrukas su rožėmis ant pilvo. Tačiau stebina grafikos detalumas, rafinuotas dekoras – tokia kantrybe ir atidumu detalėms dažniau išsiskiria moterys. Auktumos galerijoje kryželiu ir inkaru tatuiruota Vynų karalienė (*Inked Q*, arba *Queen of Spades*) pasidabinusi Mergelės Marijos nimbu, o šalia – triakiai, ilgaliežuviai broliai banglentininkai *(Surf Brothers*), triragis faunas (*Uncle From the Woods*) – fantastiniai personažai, netikėtai ištrūkę iš kūrėjo(-s) pasąmonės, o gal naktinių košmarų ar iš Guillermo del Toro „Pano labirinto“. Auktumos iliustracijų ornamentuota simbolika turtinga ir eklektiška: sunku suvokti, kokios masonų-šamanų-aborigenų-indėnų genties totemus primena šie kūriniai. Krikščioniški simboliai susipina su pagoniškais, mitologiniai veikėjai – su mistiniais ženklais.

Jauną kūrėjo(-s) amžių grafikos darbuose išduoda smulkmenos: „brolių-trolių“ banglentės bei madingi kedukai, pasikartojantis metalistų gestas „ragai“ ir baikerio šalmas, tirštai dekoruotas palmėmis, „velnio ratu“ ir margintomis plunksnomis – it actekų vado karūna. Besistengdami įsprausti šią grafiką į kokius nors stilistinius žanro rėmus ar nuspėti priklausomybę kokiai nors subkultūrai, rastume vienintelį artimiausią pagal raišką ir pasaulėjautą stilių – *traibalpanką* (*tribal punk*) su lengvu depresyviojo metalo prieskoniu. Tatuiruotėms tinkamas braižas galėtų drąsiai konkuruoti su „LA Ink“ salono meistrų stiliumi, bet tyrinėjimų subjektas visai ne iš Los Anželo. Iš Kauno.

Tame pasaulėžiūrų chaose, religiniuose-tribalistiniuose-fantastiniuose vaizdiniuose lengva įžvelgti bauginantį žavesį, masinančią paslaptį ir pajusti viduje kirbantį klausimą: kas esi, Auktuma?

– – – –

Visa aprėpiančio socialinio tinklo laikais taip nesunku sužvejoti tikrąjį vardą: už pseudonimo Auktuma slypi jauna, talentinga iliustratorė Agnė Mankevičiūtė, prieš ketverius metus baigusi Taikomąją grafiką Vilniaus dailės akademijoje ir dirbanti grafinio dizaino srityje.

Nuo vaikystės į kūrybą linkusi alytiškė Agnė lankė Dailės mokyklą. Tuo metu mėgusi tapybą ir šiai skyrusi daug laiko, ji dažną bemiegę naktį išgyvendavo „kūrybines kančias“, kol vieną dieną iš nuovargio kritusi į lovą nusprendė, kad menininke ji niekuomet nebus, tapyba – ne jai. Visgi menas Agnės „nepaleido“: ji susižavėjo grafika ir suskato domėtis šiuolaikinėmis bei senosiomis jos technikomis.

Menininkė pripažįsta, kad jos kūrybai labai didelę įtaką turėjo metalo subkultūra ir muzika. Grojanti gitara ir mėgusi šokti su ugnimi Agnė visus ketverius studijų metus savo ateitį siejo labiau su muzika ir šokiu. Ketvirtame kurse ji vis dar „plaukiojo“ tarp galimų gyvenimo pasirinkimų, aiškiai suvokdama, jog nieko nebespėja. Kažkuri viena sritis vis nukentėdavo dėl laiko stokos, tad teko rinktis. Pirmenybę ji atidavė grafikos menui.

„Dažniausiai simboliką naudoju asmeniniuose kūrybiniuose projektuose, kurie siejasi su tokiais pojūčiais, kaip tyla, lengvumas, susitelkimas, askezė, atsisukimas į save, meditacija, – teigia Auktuma, kalbėdama apie savo kūrinių stilistiką. – Man svarbi vidinių siekių išraiška. Nebūtinas joks darbo aprašymas, tik lengvai juntama žinutė, emocija. Įvairiausios kasdieninės smulkmenos sugula darbuose, tarsi pratęsdamos patirtą akimirką ir įprasmindamos jausmus.“

Paklausta, kodėl pasirinko Auktumos pseudonimą, Agnė šypsosi: „Man tas vardas įstrigo dėl reikšmės „aukštai ištarta“, „aukštas“, tarytum siekis vis augti, siekti daugiau.“

ON THE WINGS OF THE NIGHT (Ant nakties sparnų), 2017

SUGAR MARY, 2015

FROM THE WOODS (Iš miškų), 2016

SURF BROTHERS – PESCADOR, 2015

SURF BROTHERS – COMANDANTE, 2015

SURF BROTHERS – PESCADOR, 2015

SURF BROTHERS – INQUIETO, 2015

SURF BROTHERS – EL GATO, 2015

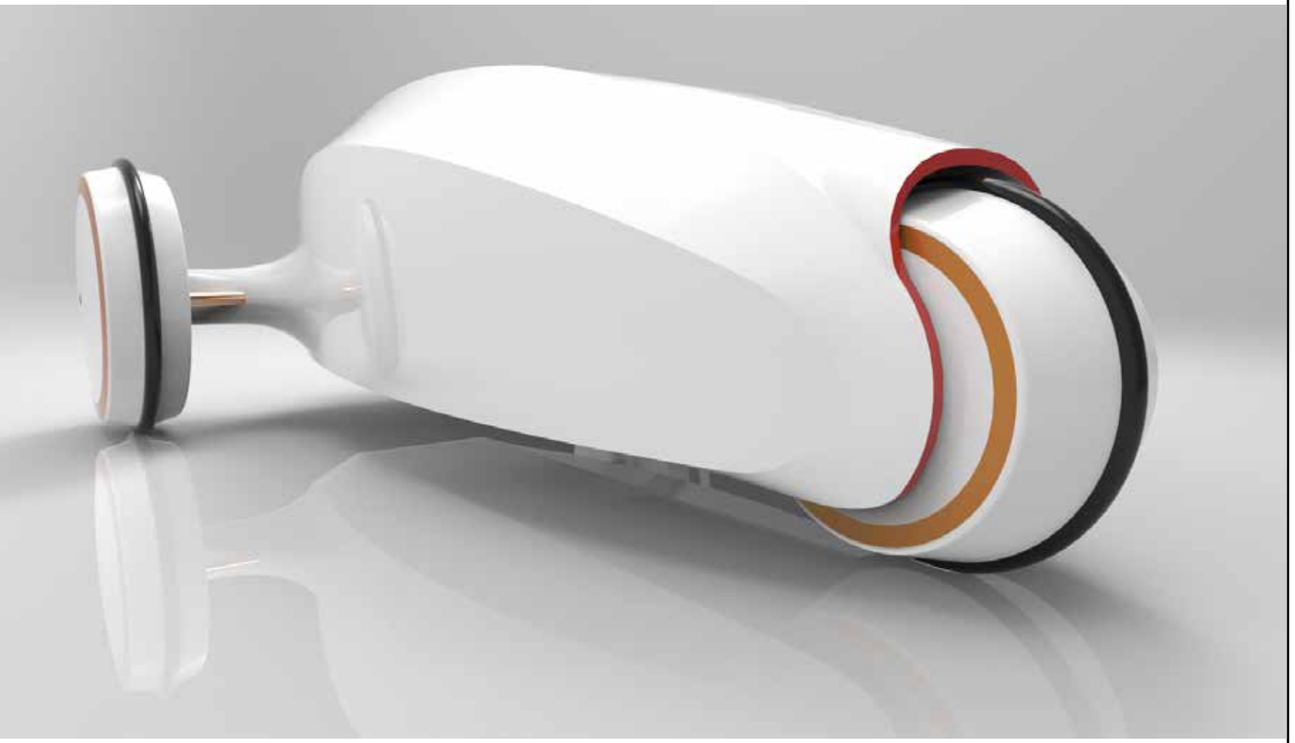

TARP EUROPOS IR HONKONGO, ARBA KAS YRA TAS JAUNASIS LIETUVOS DIZAINAS?

VIDAS POŠKUS

Taigi – kas yra tas jaunasis dizainas Lietuvoje? Iš karto galime pastebėti, kad tai – klausimas be atsakymo arba tiesiog retorinis klausimas, kadangi tinkamos formuluotės apibrėžti tai, kas susiję su jaunąja Lietuvos dizainerių karta, rasti beveik neįmanoma. Žinau, kad bet kuris daugiau besidomintis dizainu, juo labiau – dėstytojas, sistemingai ugdantis šios taikomosios plastinio meno disciplinos specialistus, turbūt šoks piestu, teigdamas, jog „yra taip ir taip, o ne kitaip ir ne kitaip“. Ir jis bus šimtu procentų teisus. Iš tiesų, galima labai aiškiai formuluoti, kad įmanoma kalbėti apie reiškinį, vadinamą „Lietuvos dizaino mokykla“, kad tikrai toks dalykas egzistuoja ir jo šaknis galima apčiuopti tiek dar „smetoninėje“ Kauno meno mokykloje, tiek (tuo labiau) sovietiniame LTSR valstybiniame dailės institute. Juo labiau, kad galima išskirti įvairias šio deimanto briaunas ir kalbėti tiek apie interjero, tiek baldų, tiek industrinį, tiek grafinį, tiek kostiumo ir kitokį dizainą. Visa tai iš tiesų egzistuoja.

Tad bandant atsakyti, koks (ir kas) yra jaunasis Lietuvos dizainas, reikėtų dar paklausti – koks jis yra apskritai? Žiūrint iš esmės, lietuviškas dizainas (kaip ir kultūra bei menas) egzistuoja kažkur tarp „Europos ir Honkongo“ (kaip kadaise dainavo BIX'ai) – tarp Rytų ir Vakarų. Turbūt neverta net operuoti šalkauskiškomis kategorijomis, o vis tik pastebėti, kad mūsiškiam dizainui yra padarę įtaką artimieji vakarietiškieji kaimynai – visų pirma, lenkai ar vokiečiai (taip pat galima kalbėti apie tolimesnius ar artimesnius santykius su čekiškąja, vengriškąja dizaino mokyklomis) bei, taip pat ir net ypač, ne tokia tolima Šiaurė – t. y. Skandinavija. Skandinaviškasis dizainas (nuo švediškojo iki suomiškojo) poveikį darė tiek sovietiniais laikais, netgi kaip tam tikra „ideologinė“ pozicija, išreiškianti nenorą niveliuotis ir tapti integralia sovietų imperijos industrinio peizažo dalimi (prisiminkime kad ir lietuviškuosius televizorius, dviračius, šaldytuvus, dulkių siurblius), tiek kaip mąstymo būdas, mentaliteto išraiška apskritai.

Mantas Petkelis VELOMOBILIS-AMFIBIJA „RUSNĖ“. „15min.lt“ publikos prizas produkto dizaino kategorijoje.
Manto Zdančiaus nuotraukos

Formaliai šis „lietuviškas“ dizainas pasižymi lakoniškai funkcionaliomis formomis, santūriu koloristiniu mąstymu ir matymu, netgi ne ypatingai įmantriomis kasdieninio, gyvenimiško panaudojimo galimybėmis. Pastaroji frazė skamba kiek keistai ar net trivialiai, bet iš tiesų taip yra ir tai sąlygojo ekonominės, net geopolitinės aplinkybės. Vis tik po Sovietų Sąjungos žlugimo, subyrėjus stambiajai ir į planinę ekonomiką orientuotai pramonei, pasikeitė užsakymai dizainui. Panašiu būdu transformavosi kadaise klestėjęs lietuviškas vitražas – paprasčiausiai neliko stiprių, turtingų užsakovų – įvairiausių gamyklų ir žinybų. Taip ir dizainas reaguoja į jam iškilusius iššūkius (nesinori čia net kalbėti apie visokius prodiusavimo ir vadybos reikalus, dizaino srityje užimančius ne mažiau reikšmingą vietą nei paties produkto sukūrimas... Sakyčiau, kad dėl tokių sąlygų lietuviškasis dizainas pasižymi ypatingomis „žmogiškomis“ savybėmis, orientacija į „mažojo“ piliečio poreikius; turbūt pačiu geriausiu to simboliu būtų Igno Survilos sukurtas paspirtukas *Citybirds Pigeon* (2014 m.) – sulankstomas, neužimantis daug vietos, organiškų formų ir linksmų spalvų, skirtas šiuolaikiškam, jaunatviškam, šiek tiek snobiškam miesto gyventojui.

Dar tarčiau keletą žodžių apie „lietuviškojo“ dizaino terminą. Vis tik negalima vartoti šios sąvokos be kabučių, nes reikia įsisąmoninti ir tam tikrą jos sąlygiškumą. Pamenu, kaip studijų laikais (o teko mokytis toje pačioje Vilniaus dailės akademijoje [toliau – VDA – red.] – vis tik pagrindinėje tautinio dizaino kalvėje) profesorius Alvydas Jokubaitis savo paskaitoje (visiškai

Viktorija Vainiūtė, kolekcija IŠLIKA. „15min.lt“ publikos prizas mados dizaino kategorijoje. Viktorijos Vainiūtės nuotraukos

Viktorija Rozenbergaitė ir Paulius Stalionis, kolekcija ANTI. MAS. Pagrindinis prizas mados dizaino kategorijoje. Karolinos Kareivaitės nuotraukos

neturinčios nieko bendro su dizainu – tai buvo tik lektoriaus pastaba paraštėse, reaguojant į kontekstą ir specifinę klausytojų auditoriją, kurioje buvo visas vienų metų dizainerių kursas – su savomis specializacijomis ir siekiamybėmis) pastebėjo, kad komplikuota yra kalbėti apie lietuvišką drabužių madą, nes „tai, kas su aplombu deklaruojama kaip kažkas unikalaus ir nepakartojamo, viso labo tėra tik tolimas aidas to, kas vyksta Paryžiuje, Milane ir kituose kostiumo dizaino centruose“ (atpasakota laisvai, nes vis tik tai buvo kalbama lygiai prieš dvidešimtį metų, – bet svarbiausia, jog niekas nepasikeitė). Su naujausiomis jaunojo lietuviškojo dizaino tendencijomis kiekvienas žingeidesnis vartotojas ir žiūrovas visuomet (tiksliau – reguliariai) gali susipažinti kiekvieną birželio mėnesį toje pačioje VDA – jos parodų salėse „Titanikas“ (beje, šį pavadinimą buvusiam „Tiesos“ spaustuvės korpusui jo restauravimo metu, kaip teigia kai kurios žodinės legendos, yra suteikę būtent dizainą studijavę jaunuoliai) vyksta „Jaunojo dizainerio prizo“ parodos. Prisipažinsiu, jog pirmą kartą susidūręs su šiuo projektu, truputėlį suglumau, kadangi pats pavadinimas man pasirodė kaip neprincipingas ir kalkinis „Jaunojo tapytojo prizo“ pakartojimas. Tačiau netrukus pagalvojau, kad tai tik pavadinimas, o svarbiausios yra intencijos. Organizatorių siekis yra labai paprastas ir kartu ambicingas – pristatyti pačius geriausius Lietuvos dizaino studentus, parodyti jų kūrybą ir produktus. Natūralu, kad kai kalbame apie studentų kūrybą, visuomet omenyje turime ir ryškiau ar blankiau šalia besimokančiųjų stovinčias dėstytojų figūras, jų siluetus. Tad aukštojo mokslo dizaino studijų pristatymas pačiais geriausiais ir iliustratyviausiais pavyzdžiais iš tiesų ir brėžia tam tikras trajektorijas ateitin, ir mezga ryšį su seniau ar tik ką praūžusiomis dizaino madomis bei tendencijomis.

Tokiais atvejais (kuomet kalbame apie konkursines parodas) niekuomet nemėgstu nominacijų ir apdovanojimų. Mano kaip dailės kritiko nuomone, tai yra be galo, be krašto ir be proto subjektyvus reikalas. (Ne taip seniai vaikai manęs paklausė: „Tėti, ar tokia ir tokia muzikos grupė yra gera?“ Atsakiau jiems: „Bloga, nes man nepatinka.“ Tada pagalvojau, kad labai dažnai operuodami tokiomis etinėmis nuostatomis mes sprendžiame apie etikai neretai visiškai svetimą estetikos sritį...) Tad, pavyzdžiui, negalėčiau net sakyti, kad šis ar kitas šiuometinėje „Jaunojo dizainerio prizo“ parodoje pristatomas produktas yra geras ar blogas (geri yra jie visi, nes jau įveikę pakankamai priekabių komisijų barjerus ir spąstus) – čia vėlgi galima kalbėti apie asmenines simpatijas. Man, pavyzdžiui, ypatingai patiko Manto Petkelio (VDA Dizaino katedra, vadovas docentas Šarūnas Šlektavičius) velomobilis-amfibija *Rusnė* (autorius pagyrimų vertas vien dėl gražaus, o ir konceptualaus – nes labai aiškiai susieto su praktiniu šio daikto panaudojimu, pavadinimo). Pats artefaktas savo siluetu ir nerangoku tūriu šiek primena vargšą Gregorą Zamzą, virtusį vabalu Franzo Kafkos *Metamorfozėje* (čia vėlgi galime kalbėti apie vidureuropietiškas lietuviškojo dizaino aspiracijas!) ar pilką tautinį kiemsargį šuniuką (bet ne skaliką) sulytu ir sulaižytu kailiuku. Jis imponuoja savo socialiniu ir klimatiniu angažuotumu – juk kiekvieną pavasarį Rusnės salos ir Šilutės miesto gyventojai kenčia nuo pavasarinių potvynių, tad šio regiono populiacijos gerbūvio skatinimu suinteresuotieji politikai (tie patys, kurie mažąją kartą norėtų aprūpinti nacionalinėmis sermėgomis ir pasijoniais)

Greta Janutytė, socialinis projektas-instaliacija PAGALBOS REFLEKSAS. „15min.lt“ publikos prizas komunikacijos dizaino kategorijoje. Gretos Janutytės nuotraukos

Kasparas Starinskas, raštinės reikmenų šeima DARBAS ŽMOGŲ PUOŠIA. Vytauto Narkevičiaus nuotrauka

galėtų kiekvieną individualiai aprūpinti tokia ekonomiška transporto priemone. Tad vėl, kalbėdamas apie asmenines simpatijas, bet jau ne tik dėl ko patinka vienas ar kitas produktas, sakyčiau, jog man subjektyviai imponuoja tokie – ir funkcionaliai neutopiški, ir konceptualiai ironiški kūriniai.

Žvelgiant grynai iš studijų proceso pusės, atrodytų, jog viskas gerai su tuo lietuviškuoju dizainu – bent jau Vilniaus dailės akademijoje (ir įvairiuose jos geografiniuose fakultetuose – nuo Vilniaus iki Klaipėdos, nuo Telšių iki Kauno) dizaino specialybės susilaukia didžiausio stojančiųjų dėmesio, čia esama stiprios ir sveikos konkurencijos. Iš asmeninės bakalaurų ir magistrų gynimų patirties pastebėčiau, kad šios pakraipos studentai ypatingai puikiai artikuliuoja, ką jie daro ir ko jie siekia. Dėl to netgi pamąsčiau apie esminį skirtumą tarp dizaino ir meno (to grynojo ir vizualaus) – jeigu šiame galima ir net būtina klysti (nes dieviškoji klaida meno kūrinius ir daro genialius), tai dizaine bet kokia klaida nėra leistina ar dovanotina. Tai tinka ir pačiai jaunajai lietuvių dizainerių kartai, ir „Jaunojo dizainerio prizo“ konkursui ir parodai – didžiausias apdovanojimas dizaino srityje juk yra ne kolegų liaupsės ir garbės raštai, o vartotojų pasirinkimas ir kūrinių gyvenimas rinkoje bei buityje. Tad koks yra tas jaunasis lietuviškas dizainas parodys labai netolima ateitis.

KODĖL POETUS KANKINA NEMIGA

POVILAS ŠKLĖRIUS

Skiriu Linai

Ar būtina būti nelaimingu, kad galėtum rašyti poeziją?
Ar būtina gerti, kad galėtum rašyti arba būti nelaimingas?
Ar yra ryšys tarp gėrimo, buvimo nelaimingu ir geros poezijos?
Ką daryti, jei nenori gerti degtinės, nes ji tau neskani?
Ar galima būti geru poetu, jei gersi tik alų?
Nuo kiek metų pasirodo alaus pilvas?
Ar alaus pilvus turintys poetai susilaukia moterų dėmesio?
Kiek reikia parašyti gerų eilėraščių, kad moterys nebekreiptų dėmesio į tavo alaus pilvą?
Ar galima pirkti į lėktuvą du bilietus, kad šalia savęs galėtum pasodinti ir savo alaus pilvą?
Ar perkant bilietą alaus pilvui yra taikomos nuolaidos?
Ar galioja kokia nors lengvata, jei tavo alaus pilvas yra ikimokyklinio amžiaus?

Ar poetas gali sau leisti neturėti meilužės?
Kaip poetas paaiškina žmonai, kad nuo šiol su jais gyvens ir jo meilužė?
Ar poetui būtina turėti sielos draugę?
Kaip poetas turėtų supažindinti savo sielos draugę su savo žmona, kad jo nepaliktų nė viena iš jų?
Ar mūzų skaičius mažėja poetui senstant?
Kaip paaiškinti vaikams, kad jie gimė iš poeto nerealizuotos meilės kitai moteriai?
Kaip poetui prižiūrėti savo vaikus, jei jis ir pats dar yra mažas vaikas?

Ar visi poetai kuriuo nors gyvenimo metu turi apsilankyti psichiatrinėje ligoninėje?
Kaip nejsižeisti sulaukus blogos knygos recenzijos?
Kaip nejsižeisti sulaukus smūgio į snukį?
Ar verta prasidėti su vedusia ir vaikų turinčia gerbėja?
Ar verta prasidėti su nepilnamete gerbėja?

Kaip būti girtuokliu, bet vis tiek išlikti paslaptingu?
Ar artima dviejų poetų bičiulystė neišvengiamai reiškia, kad vienas iš jų permiegos su kito žmona?
Ar yra toks slaptas telefono numeris, kuriuo paskambinus galima išsikviesti stebuklingą fėją, kuri su tavimi pasimylėtų ir tau praeitų pagirios?
Ar yra toks slaptas telefono numeris, kuriuo paskambinus tu galėtum pradėti gyvenimą iš naujo?
Ar buvimas poetu yra pagydomas?
Kodėl poetai visada maloniai šypsosi kitiems poetams, net jei jų nemėgsta?
Iš kur poetai randa kantrybės visiems tiems nesibaigiantiems Poezijos pavasario renginiams?
Kodėl poetams bankai neišduoda paskolų?
Kur rasti mūzą?
Kaip mylėtis su mūza, kad žmona nieko nejtartų?
Kaip įtikinamai meluoti mūzai, kad jau tuoj tuoj išsiskirsi su savo žmona?
Ką daryti, jei tave palieka ir mūza, ir žmona, ir tu neturi kur apsistoti?
Ar daug poetų, sulaukę brandaus amžiaus, grįžta gyventi pas savo tėvus?

Kaip „pakišti“ nemėgstamą poetą, apkaltinant jį plagijavimu?
Ką daryti, jei į jūsų poezijos skaitymus Rudaminoje niekas neatėjo?
Ar poetui verta gaišti laiką bažnyčioje, jei jis ir pats supranta, kad yra dievo siųstas?

Kaip puoselėti poeto lyrinį „aš“?
Ar poeto lyrinis „aš“ gali nugvelbti poeto žmoną?
Kodėl poeto lyrinis „aš“ turi įprotį pragerti visus poeto sunkiai uždirbtus pinigus?
Kaip lyrinį „aš“ išdresuoti nueiti į parduotuvę nupirkti mineralinio vandens, kai poetui būna pagirios?
Kaip sužinoti, ar poeto lyrinis „aš“ bando perimti poeto tapatybę?

Kodėl parduotuvėse už viską negalima atsiskaityti eilėraščiais?
Kodėl poetai išgarsėja per vėlai, t. y. kai jau būna numirę ir jokios premijos jų nebegali išgelbėti?
Kaip inscenizuoti savo savižudybę, kad dėl jos išgarsėtum, bet po to galėtum vis dar gauti honorarus?
Ar Mantvydas Leknickas yra poetas? – klausia savęs poetas, negalėdamas užmigti.
Ne, Mantvydas Leknickas nėra poetas, bet iš savo niekingos kūrybos uždirba tiek, kad valgo gardžiau už visus likusius poetus.
Todėl poetus ir kankina nemiga.

Motiejaus Vauros iliustracija

VASARA SU KNYGA

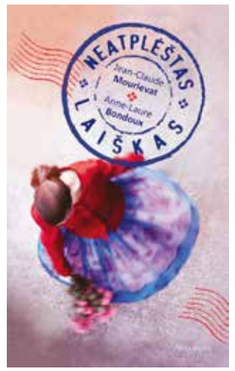

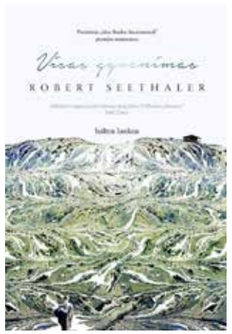

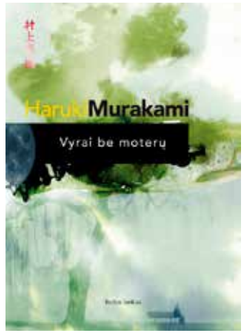

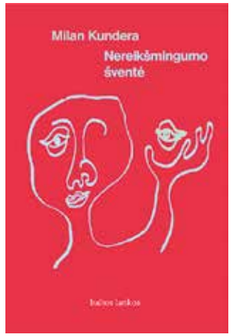

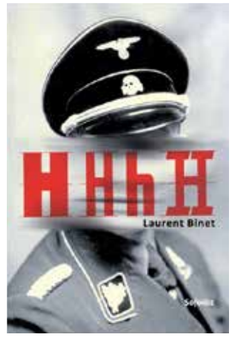

AURIMAS EIDUKAITIS

Tapyba

TRYSD

PREMJERA

2017
08 04
09 03

Parodos atidarymas:
2017 m. rugpjūčio 4 d., penktadienį, 18 val.

Kauno rajono muziejus
Pilies takas 1, 54127 Raudondvaris, Kauno r.
+370 612 53 314, (8 37) 44 96 01
www.krmuziejus.lt
www.facebook.com/Kaunorajonomuziejus

KAUNO RAJONO MUZIEJUS

YUŘGA®

JUVELYRIKOS NAMAI

Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos juvelyrikos prekinis ženklas

www.yurga.lt

KLAIPĖDA, Turgaus g. 10 VILNIUS, Trakų g. 16 KAUNAS, S. Daukanto g. 18